

KROK

2013 4
ročník 10.

Kulturní Revue
Olomouckého Kraje

TÉMA ČÍSLA

ZLOČIN A TREST

Z OBSAHU

OLMOUCKÉ ČETNICTVO
VÁŽNĚ I V HUMORES KÁCH

ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH AGENTA
ROMANA

DÍVEJTE SE, VYPRÁVÍM
SOUDNÍČKU!

Z OLMOUCKÝCH
VEŘEJNÝCH POPRAVIŠŤ

ZLOČIN A TREST
NA LIPENSKU

KRÁSNÁ PÍSEŇ O DVOU
MUČENÍČÍCH

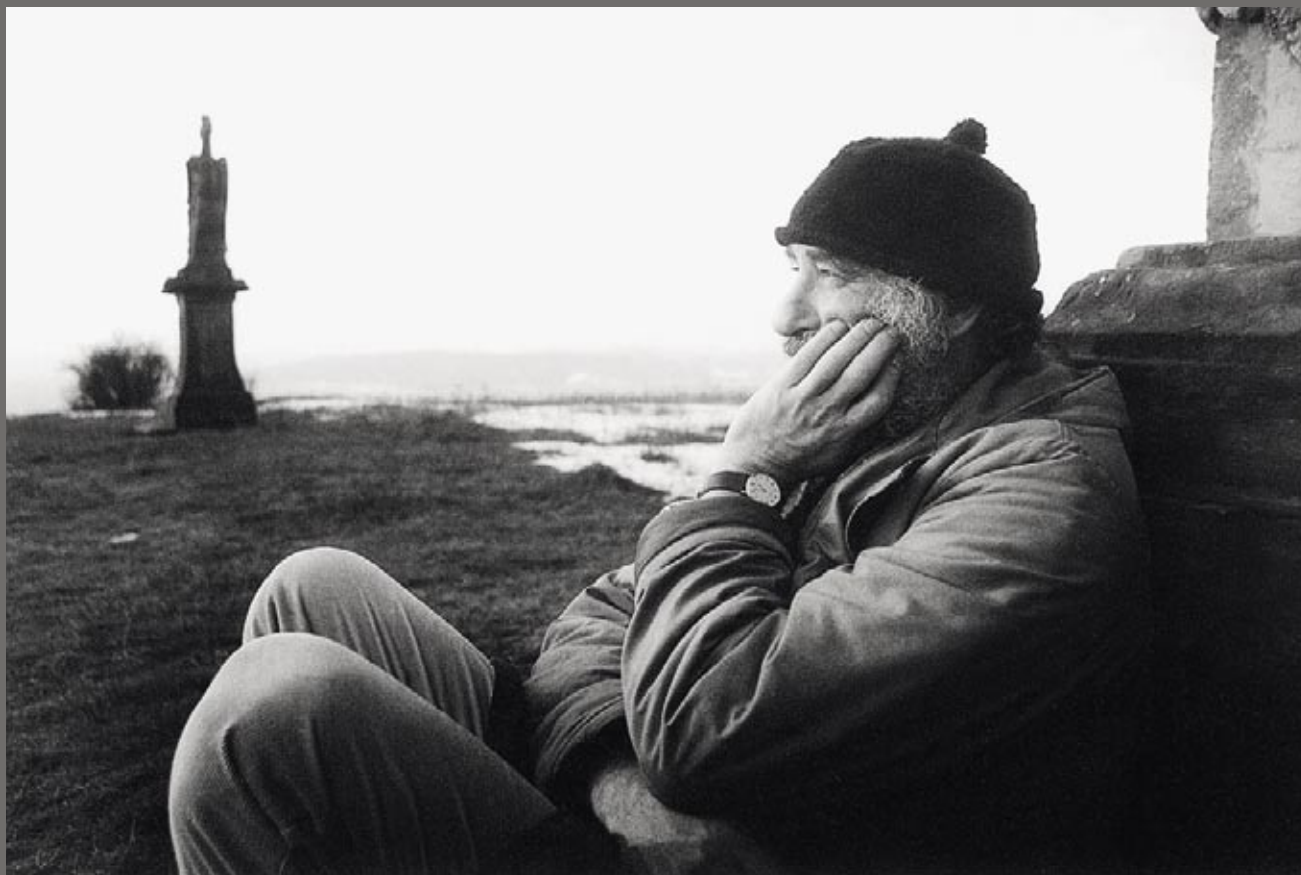
FILMOVÁ RECENZE / HVĚZDA
PADÁ NA HUBU

KDYŽ NA KOMIKS, TAK
DO TRAMTARIE!

LUBOMÍR BARTOŠ /
AUTENTICKÉ DRAMA
JESENÍKŮ

S JANEM SULOVSKÝM
O JEHO DRAMATICKÉ
TVORBĚ

Fotografie z katalogů Jindřicha Štreita: Víra a odpuštění a Cesta ke svobodě

Jako dokumentární fotograf, který se mnoho let věnuje sociální problematice, jsem se nemohl vyhnout velmi diskutované drogové tematice. Po tři roky jsem navštěvoval místa, kde jsem se mohl setkávat s narkomany. Měl jsem možnost poznat jejich mentalitu a dovědět se, proč začali s drogami. Jako nejčastější důvody jmenují rodinné problémy. Jsou to lidé různého ražení a pocházejí ze všech společenských vrstev. Mnohdy citliví a chytrí, s velikými znalostmi chemie. Nejhorší je závislost, která je svazuje. Jsou ochotni pro drogu udělat cokoli.

Mnozí z nich se dostávají do rozporu se zákonem a končí ve věznicích. Již několik let působí v těchto zařízeních vězeňští kaplani, kteří se jim snaží podat pomocnou ruku. Přesto se často vrací na stejnou dráhu. Drogová závislost je tématem mé knihy Cesta ke svobodě.

Víra a odpuštění, Bytem v hrůze, Analýza a Odpuštění jsou katalogy, které zobrazují prostředí nápravných zařízení.

IV / 2013

KROK Kulturní revue
Olomouckého kraje

Vydává Vědecká knihovna
v Olomouci

Ročník 10., číslo 4,
vychází čtyřikrát ročně

Vedoucí redaktor:
Mgr. Lukáš Neumann, Ph.D.

Odpovědná redaktorka:
Mgr. Olga Chmelíčková

Redakční rada:
RNDr. Jitka Holásková
Mgr. Miloš Korhoň

Mgr. Nela Kvapilová
PhDr. Jindřich Garčic

RNDr. Lenka Prucková
PhDr. Renáta Fífková

Mgr. Veronika Rybová
PhDr. Marie Dokoupilová

Mgr. Lubor Maloň
Mgr. Miluše Berková

Adresa vydavatele a redakce:
Vědecká knihovna v Olomouci
Bezručova 3,779 11 Olomouc
tel.: 585 205 311
fax: 585 225 774
e-mail: redakce@vkol.cz
internet: www.vkol.cz/krok
facebook: <https://www.facebook.com/kulturnirevue>
IČO: 100625

Grafická úprava:
Jan Krátký

Předtisková příprava:
Martin Navrátil

Tisk:
Booksprint s. r. o.
I. P. Pavlova 52, 771 11 Olomouc

ISSN:
1214-6420 (tištěná verze)
1214-648X (elektronická verze)

Registrace:
MK ČR E 6450

Uzávěrka čísla:
9. prosince 2013

Úvodník (Lukáš Neumann)	2
TÉMA ČÍSLA: ZLOČIN A TREST	
Když se „nemožné“ stane „skutečností“ aneb bije naše srdce pořád za Olomouc? (Pavel Němčík).....	2
Olomoucké četnictvo v letech 1918 – 1945 (Jiří Vaněček)	4
Četnické příběhy (Michal Dlouhý).....	9
Zločin a trest na Lipensku v 1. polovině 17. století (Lubor Maloň)	13
Dvakrát o olomouckých popravách z fondů VKOL (Jiří Fiala)	17
Krásná píseň o dvou mučenicích po 330 (a devadesáti) letech (Marie Dokoupilová)...	22
Jak se zápisy ze šternberské smolné knihy dostaly do literatury (Vlasta Hlůzová)	25
Dívejte se, vyprávím soudnicku! Prostějovské muzeálie humorně i vážně o právu a spravedlnosti (Michaela Kokojanová)	29
Před paragrafem 24 a po něm (Marta Koniřová)	34
Životní příběh agenta Romana (Lubomír Novotný)	37
FOTOGRAFICKÁ PŘÍLOHA	
Víra a odpuštění; Cesta ke svobodě (Jindřich Štreit)	40
VARIA	
In memoriam Jana Springera (Lukáš Neumann)	44
Když komiksová adaptace, tak do Tramtarie! Rozhovor s uměleckým šéfem Divadla Tramtarie Olomouc Vladislavem Kracikem (Květuše Soukupová).....	48
S Janem Sulovským o jeho dramatické tvorbě (Bohumír Kolář)	51
Malíř svého kraje Lubomír Bartoš: autentické drama Jeseníků (Lukáš Neumann)	54
Jak se mnou nakládal čas? Rozhovor s výtvarníkem Josefem Škubnou o jeho životě a tvorbě (Bohumír Kolář).....	58
Každý z nás musí sloužit svou prací celku. K poctě Jano Köhlera (1873-1941) (Martin Kučera)	61
Není nad mužné přátelství (recenze filmu Hvězda padá na hubu; Petr Pláteník).....	64
KULTURNÍ ITINERÁŘ.	
Rukověť návštěvníka kulturních událostí (leden-březen 2014)	68

Téma příštího čísla 1/2014: ROZHLAS

Autor fotografie na obálce: Petr Pyjer Bilek

Úvodník

Vážení čtenáři „vánočního“ čísla KROKu, zatímco já se ve chvíli, kdy píši tyto řádky, můžu ještě holdbat představou dnů volna, odpočinku, míru a klidu, které nám dopřávají sváteční dny končícího roku, vy, až budete pročitat čtvrté číslo KROKu, již pravděpodobně tolik nadšení nebudete. Opět nastane tradiční provozní rej a šum a opět budeme s nadějami vzhlízet kamsi daleko, téměř až do neskutečna. Tak se nám bude jevit ještě dosti vzdálený čas slunného jara a horkého léta. Ale i neskutečně se může ztratceně, až k zešilení, skutečným stát, jak píše v tematickém úvodníku Pavel Němcík. A navážu-li na má úvodní slova, možná ne už tak s humorem a showivavostí, dokonce snad i bez ironického pousmání - jakoby tomu bylo v době předvánoční - si nebudete říkat: Cože to pro nás, čtenáře, redakce připravila? Zločin a trest ve „vánočním“ čísle?! Zkrátka, v lednu to již tak nevyzní. Ale nenechte se mýlit, redakce vás nechtěla v čase, kdy si snad aspoň na chvílku, mám-li znovu otřepat ona „havlovská“ slova o blbě náladě ve společnosti, užíváme pohody a spokojenosti bez afér a hluku jakéhokoliv ražení, nijak dráždit a popichovat. Ostatně, o žádných krvavých řežích,

sériových masakrech, ba ani seychelských či jihoafrických odstěhovalcích se nedočtete. Zaměřili jsme se spíše na kuriózní, mnohdy tragikomické případy z ranku krajské kriminalistické historie. Dozvíte se například, že až do roku 1866 byly popravy v Olomouci ještě veřejné, že vytrvalost v židovské víře a zásady morálky mohou být oslavovány písní o mučednické smrti zlodějíčků, dočtete se o dílčích přečinech proti zákonu na Lipensku před dvěma staletími nebo také o historii, již naše paměť zůstává stále mnoho dlužná, ať už nahlédneme do prvorepublikové a protektorátní situace četnictva na Olomoucku či do osudů jedinců – bezejmenných pytláků na jedné a vyšetřovatelů na straně druhé – jejichž lapálie dávno zaval prach. Rubrika Varia nabízí tradiční pel-mel ze zákulisí divadelního a filmového dění, tentokrát jsme více pozornosti věnovali vzpomínkovým článkům či výtvarné tematice. Je nám potěšením, že aktuální číslo KROKu doprovází fotografie (a komentář k nim) Jindřicha Štreita.

Příjemné, nejen zimní, čtení vám za redakci revue KROK přeje

Lukáš Neumann

Když se „nemožné“ stane „skutečností“ aneb bije naše srdce pořád za Olomouc?

Pavel Němcík

Vzájemný vztah mezi možností a skutečností, tato tajemně propojená dvojice pojmů, z nichž každý nakonec nějak odkazuje ke světu, nejednomu filosofovi zamotal hlavu. Jak je možné, že se něco stane skutečným, že se uskuteční? Vznikají věci z něčeho, nebo se do světa líhnou tak říkajíc z ničeho?

Přestože nám matematikové a fyzikové říkají, že něco nemůže jen tak vzniknout z ničeho, že vše má svou nezpochybnitelnou příčinu, může přes všechna ujišťování moderní vědy obyčejný člověk nabýt někdy dojmu, že je tomu možná opačně. Věci se uskuteční,

stanou se, aniž by člověk dohlédl jejich příčinu, stanou se „jako by nic“.

„Tohle se přece nemohlo stát!“, křičí Ivan Karamazov na Smerďakova a vši silou jej udeří do ramene. „Jak bych se mohl podílet na vraždě svého otce? Co mi to chceš namluvit?“, ptá se jej a cítí, že se mu něco velice nepříjemného odehrává hluboko v duši a praská v mozku. „To přece není možné!“

Parafrázovaný rozhovor dvou hlavních postav Dostojevského románu Bratři Karamazovi není zajisté třeba dále rozvádět. Tak říkajíc „nemožné“ se zde ale skutečností stane. A jen těžko se může člověk divit, že Ivan Karamazov zešílí.

Raskolnikov ve stejně dobře známém románu, jenž není třeba představovat, svou situaci nemá o moc jednodušší, když se mu jeho úžasný plán zcela vymkne z rukou a ke smrti – dle jeho úvah zcela zbytečné osoby – přidá holt ještě jednu navíc.

Vrátíme-li se zpátky k naší úvaze, můžeme nakonec říct, že stane-li se „nemožné“ skutečností, lze hovořit o šílenství? Může zločin spočívat v tom, když si myslíme, že všechno je možné, že vše je dovoleno a trestem se nám stane skutečnost, která naše rádooby moudré úvahy, jež přetvoříme v činy, nepotvrdí? Že zkrátka vedení myšlenkou představy o realitě narážíme na realitu takovou, jaká je, a proto z toho doslova „šílíme“?

Šílenství je svým způsobem určitá forma závratí. V závratí šílenství se nám nepotvrzují věci, jak bychom si přáli, naopak nemožné věci a představy se stávají zcela skutečnými a skutečnost lze od pouhé představy o realitě velice těžko oddělit. V šílenství se vzdalujeme světu, stoupáme kamsi do démonické výše.

Relativně bezpečnou formu závratí nám v dnešním světě nabízejí nejrůznější prostředky; většina z nás by patrně na otázku, zda na kolotoč nebo na bungee jumping volila první možnost. Méně běžnou formou závratí jsou ale třeba i ultra rychlé výtahy obřích mrakodrapů. A čím jsou větší, tím větší závrať. K závratí nám rovněž stačí jen pohled z obřího mrakodrapu.

Jak jsme se ale dostali od šílenství a zabijení románových hrdinů k mrakodrapům? Je mezi románovými postavami a mrakodrapy nějaká souvislost?

Nepochybně i mrakodrapy mohou „zabíjet“. A nejlépe se jim to daří tam, kde mohou svou výší přesahovat do duše měst, do jejich srdce.

Snadno a rychle mohou překrýt tisíce let historie v jakési betonové pýše a bezuzdnosti, která nezná hranic.

Jedním z měst, jehož srdce prozatím není zavražděno, je Olomouc. V poslední době probíhá boj o jeho záchranu, i když se šíří myšlenka, že už je v podstatě prohraný.

Bude tomu s Olomoucí stejně jako s Ivanem Karamazovem? Ač se románový hrdina snažil sebevíc, šílenství se nakonec neubráníl. Nevědomý proud jeho duše byl nakonec silnější.

Mrakodrap číslo tři, jenž má mít 75 metrů, zatím nedaleko historického centra Olomouce nestojí. Pro spoustu lidí je nemožné, aby se tak stalo.

Vkrádá se ovšem otázka: Nestává se již tato nemožnost – nepředstavitelná nejen pro spoustu občanů Olomouce – skutečností? Bude – stane-li se tato nemožnost skutečností – skýtat pohled z třetího olomouckého mrakodrapu blahodárnou formu závratí, nebo spíš bude něčím šíleným?

Sílu skutečnosti si Dostojevskij uvědomoval tak hluboce možná i proto, že byl ušetřen rozsudku smrti v den jeho stanoveného konání.

Historická Olomouc je nyní v podobné situaci. Bez patosu se domníváme, že ušetřit ji rozsudku smrti, má hluboký smysl.

Olomoucké četnictvo v letech 1918 – 1945

Jiří Vaněček

Nedávná výstava o zločinech a trestech ve Vlastivědném muzeu Olomouc ukázala krásné uniformy a dokumenty týkající se četnictva z doby Rakouska-Uherska i první Československé republiky a nezapomněla se okrajově zmínit i o státní policii, která doplňovala bezpečnostní službu většinou ve větších městech. Při pohledu na nablýskané uniformy, šavle a zbraně jistě návštěvníka napadla otázka, jak to bylo s četnictvem na Olomoucku, kdo zde bděl nad bezpečností a kdy vlastně tito příslušníci v šedo zelených stejnokrojích z ulic zmizeli. Město Olomouc zaujímalo v četnických strukturách vždy významné místo a v tomto článku toto prozatím neprobádané místo historie částečně zmapujeme s důrazem na období první Československé republiky a protektorátu Čechy a Morava.

Za monarchie

Četnický sbor převzalo Československo z dob Rakouska-Uherska. Nebude proto na škodu podívat se, jaká byla historie sboru před rokem 1918, protože ta se nutně odrazila na jeho struktuře i fungování v námi vymezeném období.

Rakouské četnictvo (Gendarmerie) vzniklo v roce 1850 jako jeden z důsledků revolučního roku 1848, přičemž bylo rozčleněno do 16 četnických pluků v různých částech monarchie. Území Moravy a Slezska pokrýval četnický pluk č. 3, jehož zřízení bylo obyvatelstvu oznámeno vyhláškou moravského místodržitele Leopolda hraběte Lažanského ze dne 27. května 1850. V ní se lze dočíst, že *„Zřízení 3. pluku četnictva čili žandarmerie pro korunní zemi Moravu a Slezsko ustanoveného, dospělo již tak dalece, že se nyní v této korunní zemi počítí může služební rozpostavení toho pluku...“*. Následující řádky této vyhlášky nám také naznačují odpověď na otázku, kdy se vlastně v Olomouci objevil první četník: *„Toto rozpostavení nastane dne 1. června t. r. v Brně*

a v nejbližším okolí a pak postupem dál a dále v celé korunní zemi.“ V Olomouci bylo umístěno velitelství jednoho z křídel (Flügel) pluku, pod které spadalo 25 stanic po celé severní Moravě (Olomouc, Šumperk, Šternberk na Moravě, Litovel, Zábřeh na Moravě, Prostějov, Konice, Mohelnice, Rýmařov, Dvorce u Bruntálu, Staré Město pod Sněžníkem, Uničov, Loučná nad Desnou, Štítý, Plumlov, Rýžoviště, Nový Jičín, Hranice na Moravě, Místek, Ostrava, Libavá, Lipník nad Bečvou, Fulnek, Příbor, Nový Malín).

Přeskočíme-li několik dílčích reorganizací, dostaneme se k roku 1873, který strukturu četnictva změnil od základů, přičemž toto nové členění zůstalo zachováno až do zrušení sboru v roce 1945. Místo dosavadních pluků byla v každé zemi monarchie zřízena zemská četnická velitelství (ZČV, Landes-Gendarmerie-Commandos), ta byla rozčleněna na četnická oddělení (ČO, Abtheilung-Commandos) v čele s důstojníkem, dále pak na okresní četnická velitelství (OČV, Bezirkshauptmannschaften) a těm již podléhaly jednotlivé stanice (ČS, Postens). Oblast Moravy spadala pod Zemské četnické velitelství č. 4 se sídlem v Brně. Při této reorganizaci vzniklo z velitelství křídla v Olomouci velitelství četnického oddělení a obdobně dosavadní velitelství čtyř vytvořilo základ nového okresního četnického velitelství. K těmto útvarům již známe některá jména jejich představených, vzpomeňme zde prvního velitele ČO rytmistra II. třídy Antona Schöttera a jeho pozdějšího nástupce rytmistra Carla Hellmera, jenž byl první den roku 1892 přímo na ulici stížen infarktem, na který přes rychlou lékařskou pomoc o dva dny později ve věku 60 let skonal. Jeho pohřbu 5. ledna 1892 se dle dobové zprávy mimo zástupců vojskových těles, kde zemřelý dříve sloužil, zúčastnil také zemský četnický velitel podplukovník Engelbert svobodný pán z Grösslů, důstojníci ZČV a deputace mnohých spolků z Olomoucka. Tělesná

schránka zesnulého byla uložena do hrobu na starém olomouckém hřbitově v místě dnešních Smetanových sadů.

V republice...

Nyní se posuňme v čase do období, které jsme si vytkli v nadpisu tohoto článku. Do republiky vstoupilo četnictvo s neradostným dědictvím: nedůvěra obyvatel, přetrvávající z období monarchie, nadměrná byrokracie, velké procento mužstva i důstojníků německé či jiné národnosti a zastaralé předpisy tvořily brzdu rychlému rozvoji efektivní bezpečnostní služby, přičemž se všemi těmito problémy se četnictvo potýkalo po celou dobu existence, až do jeho zrušení v roce 1945.

V roce 1918 působilo v Olomouci četnické oddělení, v jehož čele stál kapitán Leopold Kann. Pod něj spadalo 94 četníků dvou okresních četnických velitelství (Olomouc a Litovel), zařazených na celkem 20 četnických stanicích. Tento stav se však záhy začal měnit, když mladý stát přizpůsoboval bezpečnostní službu svým potřebám. V roce 1920 došlo k přemístění stanic z původních samostatných měst Nové Ulice a Hodolan do Horky nad Moravou resp. do Charvát (zároveň se změnou početního stavu), a začaly vznikat stanice nové (například Náměšť na Hané v roce 1921), což s sebou neslo pomalé zvyšování počtů četníků zařazených k četnickému oddělení.

1. ledna 1921 se v Olomouci objevil zcela nový četnický útvar: exponovaný četnický důstojník, jemuž byli podřízeni „příslušníci obvodů okresních politických správ Olomouc, Prostějov, Přerov, Litovel, [Moravský] Beroun, Šternberk [na Moravě], Šumperk, Rýmařov, Zábřeh [na Moravě], Moravská Třebová, Boskovice“. Zřízení tohoto postu si vynutilo příliš rozsáhlé území ZČV, které nemohl zemský velitel sám obsáhnout, proto mu v řízení bezpečnostní služby pomáhali tři exponovaní důstojníci. Do 1. října 1929, kdy byla instituce exponovaného důstojníka zrušena, se v Olomouci v této funkci vystřídali čtyři vyšší důstojníci, kteří měli k ruce jednoho důstojníka-pobočníka a jednoho až dva kancelářské pomocníky z řad mužstva. Nedlouho před exponovaným důstojníkem byla v Olomouci zrušena četnická účtárna,

Velitel olomoucké četnické „pátračky“ v letech 1938-1941 vrchní strážmistr Jan Slavotínek ještě v době, kdy sloužil v rakouské armádě (archiv Jana Slavotínka).

zajišťující dosud proplácení cestovních výdajů, služného a jiných finančních náležitostí četnictva. Jejím novým působišťem se stalo Brno.

Velkou změnu ve struktuře četnictva na Olomoucku pak znamenalo podřízení okresních četnických velitelství Šternberk na Moravě, Moravský Beroun a Zábřeh na Moravě četnickému oddělení v Olomouci v listopadu 1930 při současném přidělení OČV Litovel k četnickému oddělení v Prostějově. Pod ČO v Olomouci tak nově spadalo 52 četnických stanic.

Príslušníci četnické silniční kontrolní stanice Olomouc se služebním automobilem Škoda Popular. Uprostřed zástupce velitele stábní strážmistr Jaroslav Rogl, jeden z mnohých bývalých legionářů v řadách četnictva (archiv rodiny Roglovy).

Od roku 1928 začaly vznikat speciální četnické útvary, stojící mimo popsanou strukturu. Protože širší pojednání o každém z nich by vydalo na samostatný článek, omezme se zde na jejich prostý výčet s datem jejich zřízení a drobnou poznámkou:

- četnická pátrací stanice: 1. 1. 1928, s úkolem zajišťovat pátrací službu při kriminálních činech,
- četnická silniční kontrolní stanice: 1. 5. 1935, s úkolem vykonávat silniční policii,
- četnický pohotovostní oddíl: 15. 10. 1938, posílení četnictva v místech s potřebou soustředění více sil, výcvik nových četníků, přemístěn z Bruntálu,
- četnická letecká hlídka: 7. 11. 1938, dozor ve vzdušném prostoru, přesun ze Starého Města u Moravské Třebové.

V rámci těchto speciálních oddílů se v Olomouci objevili psovodi, fotografové, služební automobily (například Tatra 52, Škoda Popular, Škoda 420 P, Praga Piccolo...) a motocykly (Jawa 350).

Na konci listopadu 1938 byl v Olomouci zřízen státní policejní úřad, do jehož obvodu spadaly i některé obce, kde bezpečnostní službu vykonávalo četnictvo. ČS Lutín proto byla přesunuta do Vacanovic, ČS Hněvotín do Přáslavic a byly mírně upraveny obvody stanic Velká Bystřice a Svátý

Kopeček. Téma státního policejního úřadu již ale zasahuje mimo rámec tohoto článku

V protektorátu

Četník, který by v roce 1939 přijel po delší době do Olomouce, by služební atmosféru nepoznal: předně výrazně vzrostl počet příslušníků i útvarů dislokovaných přímo v Olomouci vlivem umístění některých útvarů z odstoupeného pohraničí, vznikem nových útvarů a také umístěním příslušníků ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, kteří tato území museli opustit po jejich zabrání Maďarskem, resp. po vzniku Slovenského štátu. V druhé řadě většina útvarů byla sestěhována do budov na nynějším Palachově náměstí a v Nešverově ulici, čímž bylo odstraněno roztroušení četníků po celé Olomouci.

Územní změny po Mnichovu si také vyžádaly změnu obvodu ČO Olomouc. Od září 1939 pod olomoucké velitelství spadaly stanice z OČV Olomouc, Litovel a Přerov, ke kterým byly navíc přičleněny ty stanice, které zůstaly na našem území, ale jejichž okresní velitelství se nacházela v okupovaném území. Počet podřízených stanic dosáhl čísla 48.

V prvních válečných letech probíhala u četnického sboru obměna na vyšších velitelských místech, kde se objevily osoby německé národnosti, nebo tam, kde k takové výměně dojít nemohlo, byli Češi alespoň obklopeni osobami s Němci spolupracujícími. Do výslužby byli odesíláni legionáři, jichž bylo v řadách bezpečnostních sborů velké procento, a čeští vlastenci. Po personální „očistě“ přistoupili Němci v roce 1942 ke krokům, kterými začali harmonizovat strukturu původních československých bezpečnostních sborů se strukturou říšských bezpečnostních složek. Jako služební jazyk byla zavedena němčina, z knihoven musely zmizet vlastenecké knihy a režim se začal utužovat.

V září tohoto roku došlo k reorganizaci kriminální služby v protektorátu, přičemž byly zrušeny dosavadní četnické pátrací stanice a jejich personál převeden pod inspektora neuniformované protektorátní policie. K nově vzniklým motorizovaným četnickým rotám pak byli přemístěni

příslušníci zrušených četnických silničních kontrolních stanic a pohotovostních oddílů.

V téměř roce (4. 3.) zahynul při obchůzkové službě na olomouckém hlavním nádraží praporčík Jiří Smaženka, zástupce velitele ČS Velký Týnec. Jednalo se o jediného četníka, který v obvodu okresního četnického velitelství Olomouc zahynul v přímé souvislosti s výkonem služby, avšak bližší podrobnosti k této nehodě bohužel již dnes nejsou známy (Pozn. red. v souvislosti s příspěvkem Petra Sehnálka: vražda strážmistra Jelínka se stala v Rokytnici, která spadala do obvodu četnické stanice v Brodku u Přerova. Jejím nadřízeným útvarem bylo okresní četnické velitelství v Přerově, které se do působnosti olomouckého četnického oddělení dostalo až v roce 1939. Pojem „Olomoucko“ použil J. Vaněček v jeho geografickém smyslu, tedy jako širší okolí Olomouce, z hlediska četnického pak jako obvod okresního četnického velitelství v Olomouci, proto přerovské „události“ nepovažuje autor příspěvku za „olomoucké“).

Od roku 1943 byli četníci stále více nasazováni i k činnostem, které měly s původním posláním a bezpečnostní službou pramálo společného: ať již šlo o službu v různých strážních oddílech ke střežení železničních tratí, pracovních táborů a továren či pronásledování válečných zajatců a partyzánů nebo požární policii. Četníci tuto službu vykonávali s nechutí a většinou se pouze snažili dožít konce války.

Osvobození v květnu 1945 znamenalo konec existence československého četnictva. Již 7. května vznikla Národní bezpečnostní stráž, která se záhy přejmenovala na Sbor národní bezpečnosti. Jak dopadli olomoučtí četníci v novém zřízení je již jiné téma...

Četnický odboj

Charakter člověka se nejlépe pozná ve vypjatých situacích a období druhé světové války takových situací přineslo nespočet. Ke cti četnického sboru patří, že drtivá většina jeho příslušníků se postavila na stranu českého národa a pracovala v jeho prospěch. Mnoho četníků bylo za svůj postoj zatčeno, brutálně vyslýcháno a minimálně osm jich zaplatilo vlastním

životem... Rozsahem největší odbojová činnost souvisela se dvěma akcemi: ukrytím zbraní a výstroje původně určených pro Stráž obrany státu a organizací tzv. Národního výboru v Olomouci. Výrazné množství příslušníků četnictva se pak zapojilo i do menších odbojových akcí od sběru informací, podpory rodin zatčených až po zatajování černých porážek a varování lidí ohrožených zatýkáním.

V průběhu června 1939 prováděl četnický pohotovostní oddíl (ČPO) z Olomouce sběr zbraní a vojenské výstroje původně určených pro vyzbrojení družstev Stráže obrany státu a stále se nacházejících na jednotlivých četnických stanicích. Shromážděný materiál měl být odevzdán ZČV v Brně. V rámci této akce byla však část zbraní a výstroje ukryta ve Vsisku, Nelešovicích a Vacanovicích, aby mohla být později použita při ozbrojeném povstání proti okupantům. Popud k akci dali bývalí zpravodajští důstojníci štábní kapitáni Rudolf Vašíček a Jan Skokánek, kteří byli zapojeni do odbojové organizace Obrana národa a ze svých bývalých působišť se znali s vrchním strážmistrem Václavem Černým, který působil v ČPO jako instruktor. Ten do akce zapojil další četníky: praporčíka Ladislava Solnického, vrchního strážmistra Jana Toncra a strážmistru Josefa Kalendu, Karla Patika, Vladimíra Geryka a další. O akci věděl mimo jiné i velitel ČO Olomouc major Bombera, který ji v tichosti

Mladí adeпти četnické služby zařazení v četnickém pohotovostním oddílu Olomouc v roce 1941 (archiv rodiny Řehůrkovy).

toleroval. Úkryty zbrani však byly v souvislosti s likvidací Obrany národa prozrazeny a došlo k zatykání v řadách civilního obyvatelstva i četnictva. I když by si to zasloužili, nemůžeme zde zmínit jména všech do akce zapojených četníků, kteří se stali obětmi následujících represí.

Z řad četnických důstojníků se do odboje zapojil major Jindřich Bombera a jeho nástupce ve funkci velitele četnického oddělení štábní kapitán Robert Váňa. Oba byli zapojeni do organizace tzv. Národního výboru, který připravoval odbojovou činnost s využitím příslušníků státního policejního úřadu v Olomouci. Oba zmiňovaní byli popraveni 24. ledna 1945 ve Vratislavi. Byla to tamní poslední poprava před osvobozením věznice Rudou armádou.

Černé ovce sboru

Četnický sbor měl ovšem také příslušníky, kteří se vyznamenali v negativním smyslu slova. Zmíníme zde dva nejkřiklavější případy a začneme u důstojníka s nejvyšší hodností: podplukovníka a pozdějšího generála četnictva Otty Blahy. Tento první olomoucký exponovaný četnický důstojník byl v roce 1918 mezi prvními, kdo se přihlásil ke zkoušce z češtiny a přísahal věrnost republice. V období protektorátu se však rozvzpomněl na své německé kořeny, stal se zakladatelem a vedoucím kolaborantského Českého svazu válečníků. Jedním z cílů tohoto sdružení bylo vytvořit českou jednotku, která by se po boku Němců účastnila bojů na frontě. Generál Blaha byl po válce za tuto činnost odsouzen k trestu smrti a 21. ledna 1946 na Pankráci popraven.

Druhým je dlouholetý velitel ČS v Příkazích vrchní strážmistr Alois Řezáč, který sice v roce 1935 uspořádal velkolepou oslavu 50 let existence stanice v této obci s vlasteneckým nádechem, ale již v roce 1940 se nechal přejmenovat na Rottera a přihlásil se k německé národnosti, díky které kariéru dotáhl až k hodnosti poručíka a funkci velitele OČV ve Vyškově.

Technicky sice nekvalitní, zato velmi vzácná fotografie přímo z terénu: štábní strážmistr Jaroslav Rogl vyšetřuje havárii motocyklu (archiv rodiny Roglový).

Dodejme jen, že po válce byli všichni četníci německé národnosti postaveni mimo službu a zodpovídali se za své chování během okupace.

Závěrem

Omezený prostor nám dovolil pouze letmo nastínit historii četnického sboru v Olomouci a jeho okolí. Některých témat jsme se jen lehce dotkli, jiná zůstala neotevřena. Tento článek proto považujeme za jeden ze základních kamenů pro bádání v budoucnu.

Autor bude vděčný za jakoukoliv připomínku či materiály k tomuto tématu a prosí příbuzné bývalých četníků a policistů z Moravy, aby se mu ozvali na e-mail jiri.vanecek@centrum.cz

Jiří Vaněček se narodil a žije v Olomouci. Dlouhodobě se zabývá historií bezpečnostních sborů první Československé republiky s důrazem na Moravu, čímž se snaží napravit dluh, který vůči ní mají historici z Čech.

Četnické příběhy

Michal Dlouhý

Televizním divákům všech věkových kategorií jistě učarovaly **Četnické humoresky**, seriál vysílaný Českou televizí v 90. letech minulého i v 10. letech nynějšího století. Sága z prostředí prvorepublikové četnické pátrací stanice v Brně tenkrát vynesla na světlo popularity Tomáše Töpfera, Ivana Trojana či Alenu Antalovou v hlavních hereckých rolích. Málokdo však ví, že kriminalistické zápletky v seriálu vycházejí ze skutečných kriminálních případů, které pro seriál v archivech objevil **plk. JUDr. Michal Dlouhý**, specialista na historii českého četnictva a kriminalistiky.

„Četník“ Michal Dlouhý alias plk. Michal Dlouhý (*1962 v Kutné Hoře) se vedle své profese v rámci „policejních“ služeb, kde postupem času dosáhl služební hodnosti vrchního policejního rady, dlouhodobě věnuje historii výkonu bezpečnostní služby na našem území. Československé četnictvo ho zaujalo natolik, že pojal myšlenku rehabilitovat neprávem zapomenutý četnický sbor v očích široké veřejnosti. Napadlo jej oslovit režiséra Antonína Moskalyka. Po několika letech příprav vznikl divácky úspěšný televizní seriál **Četnické humoresky**. Za svůj největší úspěch považuje to, že je označován za „duchovního otce“, autora námětů deseti dílů z první série a odborného poradce při přípravě a natáčení seriálu. V březnu 2006 spolu se scenáristkou a režisérkou Pavlínou Moskalykovou Solo a dramaturgem Josefem Souchopem spolupřebíral 1. cenu TýTý za nejúspěšnější televizní seriál roku 2005. V současné době připravuje pro brněnské televizní studio pokračování seriálu o četnicích s názvem **Četnické trampoty**. Spolupracuje s režiséry Dušanem Kleinem, Jiřím Svobodou, ale i s dalšími jako odborný poradce při natáčení detektivních a kriminálních filmů, z nichž lze jmenovat například seriály Hříchy pro pátera Knoxe, Hříchy pro diváky detektivek nebo film **Příběh kriminálního rady**.

Michal Dlouhý vydal na dvě desítky knih věnovaných četnictvu na našem území a jím vykonávané pátrací službě (kompletní seznam najdete na webové adrese www.cetnik-michal-dlouhy.cz). V listopadu 2011 obdržel od občanského sdružení Asociace nositelů legionářských tradic cenu Český patriot za publicistickou a výchovně vzdělávací činnost v oblasti české historie.

Revue KROK vybrala z nepřeberné zásoby povídek a příběhů dvojici Raketa a Po dvaceti letech. (lun)

RAKETA (1930)
(z knihy **ČETNICKÉ PŘÍBĚHY** aneb **Záhadné historky z pátrací služby**; vyšlo v nakladatelství Naše vojsko)

Kniha, obsahující třicet povídek, jež charakterizuje záhada spojená se spácháním či vyšetřováním trestného činu, která se někdy dotýká tajemna, až nadpřirozena. Jsou zde mimo jiné případy podkarpatoruských čarodějnic a potulných cikánek, které věští.

Dvojice kamarádů, četnických strážmistrů, ze stanice Drahanovice trávila noc z první srpnové soboty roku 1930 ve službě. Velitel stanice vrchní strážmistr František Hubal předepsal strážmistrům Bohumilu Muzikantovi a Janu Vašinovi občůzku z Drahanovic přes Slatěnice, Luběnice a Rataje zpět do Drahanovic. Je pravda, že by oba svobodní četníci byli raději na drahanovické taneční zábavě, ale co naplat, služba je služba. Hlídka se vydala se vztyčenými bodáky na karabinách okolo místní sokolovny, kde již vrcholily přípravy k zábavě, směrem ke Slatěnicům.

Hned na okraji obce nejbliže k lesu bydlel v malém domku četníkům důvěrně známý pytlák Jaroslav Výborný. Ačkoliv byl Výborný všemi mastmi mazaný, měli četníci již několikrát tu čest dopravit ho do „chládku“. Copak asi

dělá, problesklo strážmistřům hlavou, a aniž by padlo jediné slovo, stočily se jejich kroky k Výborných chalupě.

Nahlédli okénkem dovnitř a spatřili ve světnici hrající si děti a jejich bábu, starou Semerádovou, která chystala u plotny večeři. Po vstupu dovnitř se od staré dozvěděli, že Výborný šel s manželkou asi před půl hodinou směrem k lesu, snad nakrást trávu pro kozy. Z řeči bylo jasné, jak má Semerádová svého zetě ráda. Odpověď však byla vodou na mlýn strážmistřům, kteří už v duchu viděli pro každého četníka tak kýžený „Erfolg“.

Hlídky se ukryla nedaleko chalupy do křoví a vyčkávala na návrat Výborných z lesa. Bylo jim totiž jasné, že Výborný šel do lesa pytláčit, protože jakoukoliv práci k smrti nenáviděl. Čekání za teplé srpnové noci bylo velice příjemné. Až kolem 23. hodiny se konečně dočkali. Směrem k chalupě, právě proti jejich úkrytu, se od lesa blížila postava. Jelikož se jednalo o muže, nemohl to být nikdo jiný než Výborný. Čím více se k chalupě blížil, tím jakoby větril nebezpečí. Když se přiblížil ke křoví, vyskočili proti němu oba strážmistři. Výborný, známý jako běžec, na kterého nikdo v okolí nestačil, se otočil a uháněl zpátky k lesu. Četníci, ověšení předepsanou výzbrojí a výstrojí sestávající ze služební šavle, pouzdra na bodák, sumek na náboje na opasku, služební brašny a v ruce s karabinou se vztyčeným bodákem, neměli při pronásledování šanci. Pouze spatřili, jak prchající Výborný odhodil nějaký předmět, zřejmě aby se mu lépe utíkalo.

Odhozeným předmětem byl „pajšl“ ze srnce. Tím bylo jednoznačně potvrzeno, že Výborný nebyl v lese na trávě, nýbrž pytláčit. Četníci začali sprádat plány na pytlákově dopadení. V tom okamžiku se od lesa začalo ozývat svištění, a když se otočili, spatřili nad lesem ohromnou záři. Domnívali se, že Výborný dává své ženě, zřejmě vezoucí na trakaři domů srnce, výstražné znamení raketou, aby domů nejezdila, že jí hrozí nebezpečí.

Po další hodině strávené v novém úkrytu se četníci dočkali. Výborný kráčel směle s rukama v kapsách k chalupě a vedle něho vezla jeho žena trakař naložený trávou. Četníky očekával, a tudíž nebyl jejich objevením ani trochu

překvapen, vždyť jel pouze pro trávu. Na jediné však zapomněl - na zakrvácený kabát, kterým byl usvědčen. K ránu byl již sdílnější a ukázal i místo, kam ukryl srnce, chyčeného do jím nastraženého oka.

Služební obchůzka dále již nepokračovala po stanovené trase, nýbrž k okresnímu soudu do Olomouce. Ve zprávě o zatčení byla rafinovanost několikrát trestaného pytláka Jaroslava Výborného ze Slatěnic doložena i tím, že používá výstražných raket k upozornění spolupachatelů.

Po návratu na četnickou stanici, což bylo krátce po poledni, barvitě oba strážmistři líčili, jak dopadli starého Výborného a jaký je to rafinovaný pytlák. Vrchní Hubal, který zaznamenával průběh a výsledek právě ukončené obchůzky do staniční služební knihy, se nestačil divit. Stále mu vrtala hlavou ta raketa. Za každou cenu tomu chtěl přijít na kloub.

Ještě téhož dne bylo ve spolupráci s lesním personálem zorganizováno pátrání údajně po Výborných nakladených okách, ale hlavně po té záhadné raketě. Lesmistr Rudolf Hladík, mající letité zkušenosti z bojů s pytláky, se velice divil používání výstražných raket k dorozumívání. Při několikahodinovém pátrání v lese bylo nalezeno pouze několik ok, ale po raketě ani památky.

Záhada byla vysvětlena až v pondělí. V tisku se objevila zpráva, že nad krajem proletěl v noci ze soboty na neděli velký povětroň. Teď šlo četníkům o to, jak případ s použitím rakety elegantně zlikvidovat. Ještě štěstí, že samotnému pytlákovi o raketě nic neřekli. Okresní soudce, který případ soudil, byl za několik týdnů přemístěn, pouze pan lesmistr Hladík řadu let neopomněl pány četníky upozornit na to, aby si dávali pozor na rakety...

PO DVACETI LETECH (1935)

(z knihy ČETNICKÉ PŘÍBĚHY aneb Případy z pátrací služby; vyšlo v nakladatelství Naše vojsko)

Knih, obsahující třicet povídek, pojednává o způsobu výkonu četnické pátrací služby a o speciálních metodách a prostředcích používaných četnictvem: kynologie, daktyloskopie, mechanoskopie, dopravní prostředky včetně letadel a vysílání bezpečnostního rozhlasu.

Velitel četnického oddělení v Prostějově štábní kapitán Alfred Hera se při provádění přehlídek podřízených útvarů s oblibou zaměřoval na kontroly *Přehledů trestných činů, jichž pachatelé nejsou vypátráni*. Podle práce na neobjasněných trestných činech z minulých let hodnotil práci velitelů jednotlivých četnických stanic. Velitelé stanic patřících do jeho oddělení proto uvedené činnosti věnovali náležitou pozornost. Je nutno k tomu dodat, že prostějovský velitel oddělení s potěšením a úspěšně sám luštil záhady několik let starých neobjasněných zločinů.

Při přehlídky četnické stanice v Plumlově, konané na podzim roku 1935, pan štábní Hera objevil snad nejstarší nevypátraný zločin ve svém obvodu. Jednalo se o téměř dvacet let starý případ vraždy hajného Bílka, ke kterému došlo počátkem září 1916. Velitel stanice vrchní strážmistr Josef Sobotka, znalý záliby svého nadřízeného, byl připraven o případu referovat nad rámec stručného záznamu, vedeného v přehledu nevypátraných trestných činů.

Jednoho zářijového dne roku 1916 oznámila na plumlovskou četnickou stanici dcera hajného Marta Bílková, že její otec odešel předchozího dne na čekanou a dosud se nevrátil. Četnictvo, lesní personál a řada občanů prohledali les, zejména místa, kam hajný Josef Bílek chodíval na čekanou, ale zcela bezvýsledně. Po hajném Bílkovi nebyla nalezena sebemenší stopa. Podezření tehdy padlo na jeho manželku Karlu a dceru Martu, a proto obě ženy byly četnictvem zatčeny a dopraveny do vazby krajského soudu v Olomouci. Jelikož proti nim nebyl získán jediný důkaz ani indicie, byly po čase propuštěny.

Přes upozornění na možný nález mrtvol, nebyla tato během řady podzimních a zimních honů nalezena. V lednu 1917 byla na jednom z míst, kam hajný chodíval na čekanou, nalezena jeho hůl, klobouk a dvojhlavňová lovecká puška ráže 16. Puška byla celá pokryta rzí, jedna hlaveň byla prázdná a ve druhé byl vystřelený náboj. Až v měsíci dubnu 1917, tedy více než po půl roce, našla jedna žena poblíže místa nálezu uvedených věcí, v úzké lesní strouze, mrtvolu hajného.

Horní část těla byla v úplném rozkladu, žebra byla

obnažena, na rukou scházely články prstů a hlava odloučená od trupu ležela ve vzdálenosti 20 cm. Spodní část těla byla poměrně zachovalá. Přizvaná soudní komise z Prostějova ohledala mrtvolu i okolí místa jejího nálezu, ale soudní pitvu vzhledem ke značnému rozkladu mrtvol nenařídila. Po příčině smrti hajného nikdo nepátral. Záznamy ve starém spise byly velmi strohé. Vždyť byla válka, v níž denně umírali na frontách stovky mužů, proč se tedy detailně zabývat mrtvolou ve značném rozkladu. Léta plynula, Karla Bílková zemřela, její dcera se provdala někam do Čech a smrt hajného zůstala záhadou.

Až velitel prostějovského četnického oddělení si v listopadu roku 1935 nechal ze spisovny četnické stanice předložit jeden z nejstarších spisů a po jeho zběžném prolistování si jej odvezl do Prostějova. Za využití poznatků kriminální taktiky, kriminální techniky, ale i kriminální psychologie se začal případem podrobně zabývat.

Nejprve bylo nutno zjistit, proč byla horní část mrtvol ve větším rozkladu na rozdíl od spodní. Dále proč a jakým způsobem se oddělila hlava od trupu a proč se od něho posunula o 20 cm. Jediné vysvětlení je, že hajný musel být dvakrát zasažen broky z lovecké pušky. První rána byla vypálena z větší vzdálenosti do prsou, tzv. na komoru. Druhá byla vypálena do krku, tzv. na dobití z bezprostřední blízkosti, a tím pádem porušila všechny spoje hlavy s trupem. Z toho se dalo usuzovat na čin zručného a pohotového střelce, jakými jsou zejména pytláci. K poškození těla broky je třeba připočítat působení hmyzu, bakterií, lesní zvěře, ale i účinek povětrnostních vlivů a jarních oblev. Z psychologického hlediska došel štábní Hera k závěru, že se jedná o čin osoby, u které je od myšlenky k činu vždy velmi blízko.

Na základě výše uvedeného rekonstruoval velitel oddělení sled událostí: Hajný se setkal s pytlákem a chtěl vystřelit. Pohotový pytlák však vystřelil jako první a zasáhl hajného do prsou a druhou ranou zblízka ho dobil. Bezvládné tělo odtáhl do strouhy, jejíž břehy a okolí byly pokryty vysoko travinou. Hůl, klobouk a pušku ukryl pod hustým smrkem. Jediné, co se Herovi nepodařilo v rámci

rekonstrukce vysvětlit - proč v lovecké pušce hajného byl jen jeden vystřelený náboj a proč byla druhá hlaveň prázdná. Nabízely se samozřejmě i další otázky. Kdo je vrahem? Je ještě vrah vůbec naživu? Proč vrah nezničil či někam neodnesl hůl, klobouk a pušku hajného? Proč mrtvolu nezahrabal? Něco mu v tom bránilo nebo byl tak lehkomyšlný? Štábní kapitán Hera byl do případu tak zapálen, že se rozhodl studovat povahy všech pytláků v okolí. Zdálo se však, že vrah již není naživu.

Až jednoho dne se podařilo soustředěnému četnictvu z Prostějovska zatknout členy odvážné zlodějské tlupy, kterou vedl František Franc, rozený v Plumlově. Velitel oddělení se při čtení hlášení o užití zbraně proti Francovi dozvěděl, že z původního pytláctví přesedlal na páchání krádeží. Dotazem u četníků v minulosti sloužících na plumlovské stanici zjistil, že se jednalo o velmi odvážného a všehoschopného pytláka, jemuž se pytláctví velmi těžko prokazovalo.

Za všechny jeden příklad Francovy důmyslnosti. Vědělo se o něm, že pytláčí, ale ani přes časté kontroly u něho nebyla nalezena ani puška, ani žádná stopa po kořisti. Jednou slyšel strážmistr Pavlík v lese třesknout několik ran. Šel ihned k Francovi domů, ale ten zde nebyl.

Proto se četník rozhodl, že si na pytláka počká. Jeho ženě nařídil, aby zhasla a ulehla. Ta se však pod různými záminkami snažila za každou cenu dostat na dvůr, v čemž jí neoblomný četník zabránil. Pozdě v noci vešel Franc klidně do kuchyně i s ulovenou kořistí. Výzvou „Jménem zákona ruce vzhůru!“ byl skutečně zaskočen. Až následně se vysvětlilo, proč nemohl být dříve dopaden. Měl s manželkou smlouveno zvláštní znamení. Na zápraží domku stál špalek a na něm hrnec. Čekal-li na France v bytě četník, jeho manželka vyšla ven a hrnec naplnila vodou. Franc vracející se domů vždy sáhl do hrnce a podle toho se zařídil. Po odpykání trestu z opatrnosti „přesedlal“ na krádeže.

Velitel četnického oddělení navštívil Františka France ve vazbě a takticky vedeným výslechem jej tak zaskočil, že se kdysi rafinovaný pytlák po krátké době přiznal k vraždě hajného Bílka v roce 1916. Došlo k ní následovně: Za války byl odveden a poslán na italskou frontu. Po čase dostal dovolenou na polní práce. Po příchodu domů neodolal své vášni a šel si zapytláčit. Při slézání strážně na něho hajný zvolal „Stůj!“ a vzal si ho na mušku. Normálně pohotový pytlák, ještě vycvičený z fronty, vystřelil první a zasáhl hajného do prsou. Přistoupil ke zraněnému, přiložil mu pušku do týlu, ale rána selhala. Proto vzal hajného pušku a střelil ho jeho vlastní zbraní do krku, aby se prý dlouho netrápil. Potom jeho mrtvolu dotáhl do strouhy, hůl, klobouk a pušku uschoval pod hustý smrk. Předtím ale vyjmul nevystřelený náboj z hajného pušky. Na místě, kde byl hajný zasažen, ležel zastřelený zajíc, kterého si Franc odnesl domů. Druhého dne časně ráno odejel zpět na frontu. Místní četníci jeho krátkou přítomnost doma ani nepostřehli. Téměř dvacet let unikal František Franc spravedlnosti.

Až díky systematickému řešení letitého případu velitelem prostějovského četnického oddělení štábním kapitánem Alfredem Herou bylo spravedlnosti učiněno za dost a zpráva o zatčení lupiče France byla rozšířena o zločin dokonané vraždy, jenž by po několika měsících byl promlčen...

Zločin a trest na Lipensku v 1. polovině 17. století

Lubor Maloň

Lipník nad Bečvou sice patří k menším městům Olomouckého kraje (v současnosti má něco kolem 8 200 obyvatel), ale jeho dějiny jsou dlouhé a plné zajímavých událostí, často i nadregionálního významu. O historickém, uměleckém a architektonickém významu tohoto města svědčí i to, že jeho historické jádro bylo v roce 1989 prohlášeno městskou památkovou rezervací. Pro dějiny Lipníka byla důležitá skutečnost, že minimálně od 1. poloviny 15. století byl sídlem nižšího soudu, který vykonával hrdelní právo. Odvolacím střediskem a zdrojem právních naučení byla Olomouc, se kterou měli lipenští měšťané úzké styky. Město Lipník má dochované poměrně rozsáhlý archiv, ze kterého můžeme čerpat mnoho informací k místnímu soudnictví. Hlavním zdrojem poznatků je tzv. černá neboli smolná kniha, která byla v edici vydána Státním okresním archivem v Přerově roku 1994. Dále to pak jsou zápisy z výslechů obviněných a výpovědi svědků, knihy olomouckých právních naučení a záznamy v Zikmundkově pamětní knize. Protože nejvíce zmíněných pramenů pochází z 16. a především 17. století, bude se tento článek zabývat obdobím 1. poloviny 17. století. Sledovat budeme ty nejzávažnější a nejzajímavější trestné činy, které se v té době udály, a pokusíme se i uvést, jaké za ně následovaly tresty. Čtenář tak bude mít možnost zjistit, zda skutečně pouze naše doba zná tak brutální zločiny, o jakých se často dozvídá ze sdělovacích prostředků, a zda vidina velmi přísných trestů dokázala odradit potenciální pachatele od spáchání zločinu.

Lipenské hrdelní právo

Lipník byl střediskem nižšího soudnictví a hrdelního práva od středověku až do 2. poloviny 18. století. Každá obec, která spadala pod lipenský nižší soud, měla vlastní tzv. dědinské právo a právní naučení jí bylo poskytováno buď v sídle nižšího práva, tedy v Lipníku, nebo přímo

u vrchnosti. K těmto dvěma institucím se také mohl odsouzený odvolat v případech, že nebyl spokojen s vyneseným rozsudkem. Soudní případy řešila v Lipníku městská rada, doplněná případně o shromáždění starších, jako vrchnostenský dozor u hrdelních soudů fungoval rychtář. Během 1. poloviny 17. století spadalo pod lipenské právo celkem 44 obcí, po redukci hrdelních soudů v roce 1729 to bylo jedno město, dvě městečka a 49 vsí. V roce 1765 došlo po tereziánské reorganizaci hrdelních soudů k ukončení lipenského hrdelního práva. Josefínská reforma z roku 1783 o jednotném soudním řízení definitivně ukončila nižší právo.

Město Lipník, které vykonávalo hrdelní právo, se samozřejmě neobešlo bez mistra popravního (kata) a jeho pomocníka (biřic nebo posel právní). Lipník půjčoval během 16. století svého kata například do Nového Jičína, Brušperka, Frenštátu, Štramberku, Potštátu, Valašského

Nejstarší veduta města Lipníka pochází z roku 1593. Jejím autorem je Jan Willenberger. Publikována byla v Paprockého Zrcadle slavného Markrabství moravského (archiv Muzea Komenského v Přerově).

Meziříčí, Vsetína, Příbora, Starého Jičina, Kelče a Paskova. Do roku 1602 byl mistr popravni půjčován i do Hranic a vsi drahotušského panství. Všechny obce spadající pod toto právo platily jednou v roce kolem Vánoc příspěvky na udržování mistra popravniho. Katovi příslušel byt, otop a stálý týdenní plat. Kromě útrpného práva a trestů prováděl také úklid uhynulých zvířat a pohřbíval sebevrahy. Za jednotlivé úkony při popravách a ostatních trestech dostával další finanční odměnu, přesně podle sazebníku. Mistr popravni byl tedy existenčně poměrně dobře zajištěn, ale je nezbytné připomenout, že kat stál na okraji společnosti a jeho řemeslo bylo považováno za nečisté. Pokud kat při výkonu své funkce udělal nějakou chybu, mohlo se mu to vymstit. Například lipenský mistr popravni Adam přišel v roce 1616 o místo, když si při nepovedené exekuci usekl dva prsty. Někdy se výplata odměny katovi pozdržela a nezbývalo nic jiného, než si nápravu zařídit vlastními silami. Stalo se tak například při exekuci hranických měšťanů, kteří se při vpádu dánského vojska na Moravu v roce 1626 zapojili do povstání proti císaři. Lipenský kat tehdy popravil prvního odsouzence a poté odmítl pokračovat, dokud nedostane vyplacenou dlužnou částku. Městským zaměstnancem, který měl přímou souvislost s hrdelním právem, byl také šerha neboli žalárník. Staral se o šerhovnu (vězení), která byla umístěna na radnici.

Skladba trestných činů

Jak jsem se již zmínil, dochovalo se v archivu města Lipníka poměrně mnoho pramenů k městskému právu. Z nich zjišťujeme, že se předmětem soudních jednání nejčastěji stávaly civilní spory, kdy se jednotliví obyvatelé města přeli o dluhy a jejich splácení, o dědictví, o majetky a třeba také o hranice pozemků. Několik případů se týkalo lichvy. K lepší představě o skladbě těžších trestných činů nám poslouží zjednodušený rozbor zmíněné smolné knihy, ve které je zaznamenáno 50 hrdelních procesů z let 1588 až 1672. Některé kauzy v sobě skrývají hned několik trestných činů, část zápisů nebyla doplněna vnesenými rozsudky. V knize nejsou zaznamenány všechny případy

Za Hynka Bruntálského z Vrbna byla zahájena výstavba lipenského zámku (archiv Muzea Komenského v Přerově).

z té doby, ale jen jakési ukázkové, protože kniha měla sloužit pro potřeby lipenského nižšího práva a pro budoucí generace jako doklad o tehdejší době. Nejvíce se ve smolné knize vyskytují různé loupeže a krádeže. Z dnešního pohledu se sice nejedná o příliš závažné trestné činy, ale v 1. polovině 17. století byla situace poněkud odlišná. Vždyť šlo o porušení jednoho z božích přikázání a zásah do majetkových práv měšťanů, kteří na ně byli hodně citliví. Nejčastějším trestem byla poprava, jeden ze zlodějů byl dokonce odsouzen k vykuchání střev a upálení.

Podle četnosti následují případy vražd nebo zabití, které byly trestány taktéž oběšením nebo stětím. Bezespору se jednalo o nejzávažnější trestné činy a nedá se říci, že by šlo

o ojedinělé případy. Od roku 1600 do roku 1651 je ve smolné knize zaznamenáno celkem sedm vražd dospělých osob, jedno zabití, dvě vyhnání plodu a tři případy vražd novorozenců, při kterých bylo zabito celkem šest nově narozených dětí. Za vyhnání plodu byla jedna žena odsouzena k výprasku a vypálení cejchu, ale druhá, která se dopustila také smilstva, byla utopena. Dalšími typy zločinů bylo smilstvo a cizoložnictví, kterého se od roku 1600 do roku 1630 podle smolné knihy dopustilo osm osob. Rozsudek je zaznamenán u šesti případů a nejnižším trestem bylo podmíněčné propuštění na zákrok vrchnosti, nejvyšším poprava, která potkala všechny ostatní osoby kromě jedné ženy, které byl trest za cizoložnictví změněn na vypálení cejchu, výprask metlami a vyhnání z panství. Popravy ovšem nebyly prováděny jen mečem, ale jedna byla provedena na kole a další utopením.

Ve smolné knize lze najít i tři případy čarodějnictví, pouze u jednoho z nich byl zaznamenán i vynesení rozsudek, kterým bylo upálení. Velmi přísně byl potrestán i případ zoofilie, kdy byl pacholek z Týna přistižen, jak obcuje s klisnou. Za to byl ztrestán na pranýři a popraven. Dokladem toho, že páchání trestných činů a následné trestání se nevyhýbalo ani úředním osobám, je i biřic Janek, který byl roku 1612 popraven za smilstvo.

Všechny popravy byly veřejné, především měly odstranit případné zločince od páchání trestných činů, ale také měly dodat lidem pocit, že hříšník je za své provinění náležitě potrestán.

Nejzajímavější konkrétní kriminální případy

Velmi zajímavé jsou případy čarodějnictví, které zaznamenává smolná kniha. První případ je z roku 1600 a dopustil se jej Jakub Pastýř z obce Lazníky. Podle vyznání na mučidlech přiznal, že zabíjel koně a jejich kůži prodával v Olomouci v papírně a sedláři. Údajně koupil od dalšího pastýře z Veselíčka, respektive blízké osady Chylec, čerta, kterého choval ve sklenici a krmil jej mlékem od černé krávy. Čert se podobal velké mouše a byl černý. Čerta vypouštěl na okolní stáda, ve kterých zabíjel jednotlivé kusy dobytka. Když tohoto pastýře propustili ze služby, způsobil čert krupobití,

které poničilo úrodu od Chylce až po Vinary a Rokytnici. Později pastýř čerta i se sklenicí zahodil do propasti. Za tyto činy byl Jakub odsouzen k výprasku na pranýři a k upálení. Podle popisu onoho čerta se zdá, že se jednalo o střecha (Hypoderma bovis), hmyz podobný velké mouše nebo čmelákovi, který parazituje pod kůží skotu.

Další dva případy čarodějnictví byly vyšetřovány v roce 1619 a měly se ho dopustit dvě ženy, opět z veselického panství. První z žen jménem Kateřina Crbonka získala od Anny Boudky prášek z jedovatých žab, kterým posypala jednoho muže, který „oschl“. Svému bratrovi uvězněnému v Horním Újezdě dodala čarovné byliny a občas zaklínala stádo dobytka, aby bylo chráněno před vlky. Anna Boudka dokázala prý předpovídat, jaké bude počasí, umořila a usušila svého muže a jednoho ševce podle návodu, který jí dala Crbonka. Spolu vyráběly prach z žab, kterým zabíjely krávy lidem na veselickém panství. Také doznala, že Crbončina sestra Zuzana očarovala úředníka veselického panství. Obě ženy se tedy doznaly při mučení k mnoha čarodějnickým činům, ve smolné knize však není uveden rozsudek. Zdá se, že Anna Boudka během věznění zemřela.

Roku 1615 byla odsouzena k utopení v řece Bečvě a pohřbení pod šibenicí Maruše Holiková z Radotína, která páchala smilstvo s různými muži. Celkem třikrát přišla do jiného stavu, pomocí bližie nespécifikovaných jedovatých rostlin všechny tři plody zahubila a vyhnala. Trest jí byl z rozhodnutí vrchnosti snížen, původně totiž měla být zaživa zahrabána a probita kolem.

Další zajímavé kriminální případy zaznamenal primátor Zikmundek ve své pamětní knize, kterou začal psát patrně na konci 16. století. Jsou v ní opisy také z jiných archivních pramenů. Dne 12. července 1630 byl k lipenskému právu přiveden a uvězněn Jan Pavelka z Dolních Nětčic. Ubytoval se v hospodě v Přestavkách a v noci ubil sekerou jednoho z hostů a hospodského s jeho manželkou, snad kvůli penězům. Ve Vlkoši pak ubil a okradl jednoho pacholka, dalšího v jiné vesnici okradl. Za tyto zločiny byl odsouzen k utržení prstů kleštěmi, zlámání končetin a vpletení do kola. Údajně byl živý tři dny, nakonec byl zastřelen.

Roku 1635 se dopustil mlynář Jakub z Dolního Újezdu smilstva na své pastorce, dceři své manželky. Za to byl stat mečem, těhotná pastorkyně byla zbita metlami a vyhnána z panství. Podobný případ se pak stal i o dva roky později ve vsi Slavkov (okres Olomouc), se stejnými rozsudky.

V červenci 1636 došlo k dalšímu zajímavému zločinu, tentokrát přímo ve městě Lipníku, na hospodářství primátora Zikmundka, u kterého sloužil starší ovčák Bartoň (ve věku asi 30 let) a mladší ovčák Jura (16 let), oba ze Slavkova. Jura se ztratil 22. července, jeho kolega Bartoň všem tvrdil, že utekl. Když však byly těsně před vánočními svátky v seně nalezeny Jurovy šaty, padlo podezření právě na Bartoň. Ještě před výsledkem doznal, že Juru zabil a hodil do rozvodněné Bečvy, později však svoji výpověď změnil a přiznal, že Juru zabil přímo na statku, jeho tělo zahrabal v kůlně. Jura totiž přišel na to, že Bartoň prodává pány ovce, chtěl to primátorovi říct, ale už to nestihl. Součástí trestu bylo, že Bartoň musel Jurovu mrtvolu vyhrabat rukama a kosti uložit do rakve. Poté byl vyslýchán útrpným právem a přiznal, že Juru nejprve praštil kyjem do hlavy, pak mu zlomil ruku a nakonec ho uskrtil. Ovčákovi byly za trest polámany končetiny, byl vpleten do kola a nakonec, protože žádal primátora o milost, mu byl zlomen vaz.

Zajímavý případ se týká i v dnešním pojetí neúmyslného zabití, kdy jistý Vašek Brhla z Oseka nad Bečvou, patrně pod vlivem alkoholu, hodil kusem dřeva po své manželce, se kterou 12 let spokojeně žil a která byla často nemocná. Zasáhl ji do levého boku, čímž ji omráčil, při pádu se zranila. Na následky zranění zemřela, ačkoli se jí manžel snažil oživit. Za trest měl Vašek Brhla postavit na určeném místě boží muka z kamene či cihel a zaplatit 20 kop grošů bílých na konání zádušních mší.

Na úplný závěr se zmíním o trestném činu, který má úzkou souvislost s nejničivějším požárem v dějinách města Lipníka, který se udál roku 1613. Při něm bylo zničeno zhruba 200 domů, podle některých pramenů vyšel ze zámku. Jistá Ema, manželka sládky Jana Lukáška, byla v červnu roku 1613, tedy asi dva měsíce po onom požáru, zavřena do městského vězení za to, že urážela Boha,

vrchnost a městskou radu, ale také vyhrožovala svým dětem zabitím a hlavně městu jeho spálením. Ze zápisu není zcela jasné, jestli spálením města vyhrožovala před požárem nebo po požáru, ale při zmínce o požáru píše pouze dopsal, aby se pán Bůh politovat ráčil a nedopustil, aby město bylo ohněm napadeno. Ženě hrozila za vyhrožování poprava, ale právo vzalo na vědomí jejího manžela a děti, a proto byla pouze z města i s rodinou vypovězena. V srpnu téhož roku jí ale byla udělena výjimka a ona mohla do Lipníka opět docházet se svým mužem za práci.

Závěr

Vidíme tedy, že v námi sledovaném období byly páchany trestné činy poměrně často, nechyběly ani velmi závažné a brutální zločiny a takové zločiny, které bychom v našem trestním zákoníku už nenašli (např. čarodějnictví). Ačkoli za uvedené činy zpravidla následoval přísný trest, dokázalo tehdejší právo vzít v úvahu i polehčující okolnosti a pachatele potrestat mírněji, například pokutou nebo výpraskem a vyhnáním z panství. Otázka samozřejmě je, zda takové nucené vykořenění nebylo pro pachatele tím nejhorším možným trestem. Rozhodně nelze tvrdit, že by v tehdejší době byli lidé při páchaní trestných činů mírnější než dnešní pachatelé, ale rovněž není možné říci opak. Spíše by se dalo uvést, že tehdejší doba byla surovější než ta dnešní a na mnohých zločinech, a samozřejmě i trestech, to je skutečně znát. Velmi přísné tresty neodrazovaly ve velké míře potenciální pachatele od konání trestných činů.

Lubor Maloň (*1981) vystudoval historii na Univerzitě Palackého v Olomouci, od roku 2006 pracuje v Muzeu Komenického v Přerově, od podzimu 2012 jako vedoucí oddělení společenských věd. Spravuje numizmatickou a sfragistickou podsbírku, věnuje se dějinám Lipníka nad Bečvou, ve kterém prožil své dětství. Článek je rozšířenou verzí staté z autorovy bakalářské práce Události ohrožující obyvatele města Lipníka v první polovině 17. století.

malon@prerovmuzeum.cz

Dvakrát o olomouckých popravách

z fondů Vědecké knihovny v Olomouci

Jiří Fiala

Existence hrdelního soudu v Olomouci znamenala, že až do konce roku 1866 mohli být Olomoučané přítomni veřejným exekucím zločinců odsouzených k trestu smrti, poté se popravy vykonávaly „intra muros“, tj. za zdmi věznic. Zatímco josefinský trestní zákoník (*Allgemeines Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung*) ze 13. ledna 1787 absolutní trest zrušil s výjimkou stanného práva a zvláště těžkých zločinů,¹ císař František II. ho v roce 1795 obnovil za zločin velezrady a od 1. ledna 1804 byl trest smrti oběšením udělován za vraždu prostou a loupežnou, padělatelství a některé formy zhářství; popravovalo se veřejně na ad hoc zřízované šibenici. V knize *Olmützer Erinnerungen* (Olomoucké vzpomínky) ředitel německých škol a olomoucký místostarosta Josef Föhner píše o olomouckých popravách „extra muros“, tj. vně hradeb:

Starí Olomoučané měli jako děti ještě příležitost účastnit se tohoto děsivého představení, poněvadž do konce roku 1866 byly popravy v Olomouci ještě veřejné. V tomto průvodu smrti seděli v prvním voze delikvent, duchovní a stráž, ve druhém voze zástupci soudu. Tisíce lidí, seběhnuvších se ze všech stran, provázely hrůzný průvod. Z kapucínského kostela zněl truchlivě umíráček, zvaný ústy lidu zvon ubohých hříšníků. Šibenice byla vztyčena na obvyklém místě uprostřed svahu Tabulového vrchu na levé straně polní cesty do Hněvotína.² Když povozy zastavily, utvořilo doprovodné vojsko kruh, v němž se nacházeli odsouzenec, duchovní a soudní zmocněnci. Popravčí se dvěma pomocníky již stál pod šibenicí. Delikventovi byly sňaty okovy a svrchní oděv. Soudní úředník, stoje zády k šibenici, přečetl poslední větu rozsudku. Poté spolu s knězem ustoupil stranou a popravčí zahájil svůj úkol. O několik minut později sestoupil se schůdků, byla stvrzena smrt a vše kolem toho.

Následovalo několik slov duchovního a modlitba. Popravený zůstal viset až do večera, načež byl na stejném místě pohřben.³

O vykonaných popravách byla veřejnost informována letákovými tisky – jednak oficiálně tištěnými výtahy ze soudních spisů, jednak kramářskými písněmi, tzv. morytáty (z něm. „Mordtat“ – vražedný čin). Ve fondech Vědecké knihovny v Olomouci se nacházejí dva takové výtahy ze soudních spisů. Předně je to německy a česky tištěný *Auszug aus den, bey dem Olmützer k. k. Criminal-Kreisgericht mit dem, von dem Herrschaft Goldensteiner Wirthschaftsamt, wegen Meuchelmord eingelieferten Gottfried Peter Hartig geflogenen Untersuchungs-Acten – Výtah z [s]pisů, které u holomouckého císařského hrdelního okolního úřadu při vyšetřování Bohumíra Petra Hartiga, jenž od vrchnostenského goldenstainského hospodářského úřadnictví skrz vraždu oukladnou dodán byl, se vznikly.⁴ (obr. č. 1)* Druhý, toliko německy tištěný leták nese nadpis *Kurzgefaßter Auszug aus denen mit der Elisabetha Skrzipskinn, wegen bestellten Gattenmordes aufgenommenen Kriminaluntersuchungsacten* (Stručný výtah z kriminálních vyšetřovacích spisů zavedených s Alžbětou Skřípskou kvůli objednané vraždě manžela).⁵ (obr. č. 2)

O otcovraždě spáchané Bohumírem Petrem Hartigem v Nových Losinách (něm. Neu-Ullersdorf) 19. srpna 1817 již autor tohoto příspěvku pojednal v rámci *Olomouckého pitavalu*,⁶ německý ani český text výše uvedeného letáku však nebyl dosud nově publikován. Poněvadž se jedná o vzácný doklad tehdejší olomoucké „právnícké češtiny“, citujeme český text letáku níže in extenso podle edičních zásad uplatňovaných při edicích českých tisků z počátku 19. století:

[1a] Hrůzou projímá oně hrdelní provinění, jenž Bohumír Peter Hartig v 31. roce svého věku nad svým starým otcem

Františkem Hartigem,⁷ zedlavatelem pole v dědině, panství goldenštainského,⁸ 19. srpna minulého roku s rozmyslem a již předtím učiněným zlým předsevzetím spáchal.

Prvopočátek tohoto provinění bylo otcovské napomenutí skrz jeho nevrle zacházení s svým mladším bratrem a z toho v něm vznikla zpurnost a neřádné se chování, což jeho otce ponuklo svého syna Bohumíra Petra Hartiga od svého domácího stola a společného příbytku odstraniti a ho jeho vlastnímu výdělku zanechati.

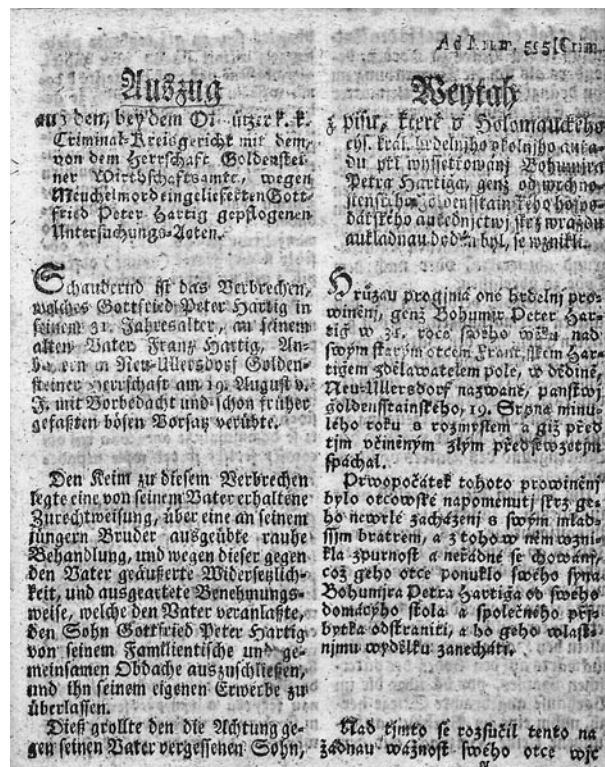
Nat tímto se rozfúčil tento na žádnou vážnost svého otce víc [1b] dbající syn, an již tenkrát předsevzetí učinil svého otce zabiti, obzvláště pak jak ho ještě k tomu všemu důmění pohmulo, že jeho macocha jeho odstranění [z] otcovského domu způsobila, aby napotom jeho otce pohmouti mohla, by on ne jemu Bohumíru Petru Hartig[ovi] jakožto prvorozenému synu z prvního [manželství], nýbrž jednomu z jejich synů z druhého manželstva svého otce svůj obsedlý sedlský statek (grunt) odstoupil aneb po smrti zanechal.

Záští toto spojené s tím omylným důměním nechalo toto učiněné předsevzetí nad svým otcem vraždu spáchati vždy více a více dozrávati, až konečně při zpozorování nětko studenějšího jednání svého otce o něm přesvědčen býti se domníval, že opravdu ten otcovský sedlský statek více nepodosáhne.

Aby pak do nebezpečnosti této ztráty nepřišel, připravil se v svatodušní neděli lonského roku k zabiti svého otce v jeho vlastním příbytku, v který den v čas dopolední služby boží očekával, domnívající se, že v takový [čas] svého otce v samotnosti při domě nalezne; vyleza zezadu na hůru otcovského domu a sleza odtud po schodech do síně popadl do ruky vynalezenou sekýrku s tím předsevzetím a ní svého otce v setnici zabiti; při vkročení do jizby zděsil se nad [2a] přítomností jeho macochy, které nenadále zaměstknání příčinou bylo, že onu sekýrku podtají za jizbové dveře položil, s ničemnou záminkou svou tehdejší přítomnost ospravedlnil a od toho ohavného předsevzetí odstoupil.

Aby pak předce své již dávno trvanlivé předsevzetí v skutek uvedl, hledal 19. srpna minulého roku opakujíc příležitost, jak by po svém otci, když by do lesa k pálení popela šel,

čihati mohl; vezma ze svého vlastního příbytku dřevoštipáčnou sekeru a strča ji do obilného pytle očekával tuto dobu; vydělaja pak zase ji a příkradna se zezadu k otci, anž k zemi snižený z stromu upadnutým jehličím k pálení popela zaneprázdněn a žádami k němu obrácen byl, udeřil ho s ní tak náramně do hlavy, že na místě bez nejmenšího mknutí k zemi padl, a zpozorujice na něm ještě živobyti, dvakráte ho s onou sekerou do pravého spánku hlavy ještě udeřil; valil ho kus z kopce dolu, a popadna kámen do ruky prorazil jemu onou ránu na pravém spánku, až zabítý otec žádné znamení živobyti od sebe nedal; položil ho tvář k zemi, bil ho s kamením mezi lopatky, by při jeho vynalezení důmění způ[2b]sobil, že z skalnatého a štyglovatého (kolmého) kopce

Obr. č. 1

dolu se smek a na takový způsob se skrz pád smrtedlně obrátil a smrt si sám připravil.

Nedbajice o tělo svého zabitého otce strčil opět tu svou vražednickou sekeru do pytle a vyplní ho s listím lesním nesl ji dom. Když pak starost domácích nad neobyčejným nenavrácením otce se prohlásila a on z strany téhož tázán a od macochy [s] sebou do lesa k hledání a vyšetřování jíti – jestli by otci při jeho oslabeném těle a vysokém věku nějaká příhoda nepotkala – požádán byl, vydal se po nemnohém zdráhání s macochou na cestu do lesa, kterou ale od místa, kde zavražděný ležel, odstraniti se vynasnažil, najednou pak vykřikl, že otce mrtvého našel, a vezma ho na své záda vynesl ho na přístupnou [3a] cestu, odkud s pomocí lidí do jeho přibytku dovezen byl.

Žádný se nedomníval, že by Bohumír Peter Hartig na svém otci byl vraždu spáchal, nýbrž jeden každý připisoval jeho smrt překotou z kopce přes skaly a spáchatel zůstal nepovědomý.

Od svědomí hnětený, ouzkostí a nepokojností mučeny Bohumír Peter Hartig několik týhodnou se přetvařoval; jeho srdce počalo ten od sebe provedený ukrutný skutek s strašlivým sklíčením cítiti, a jak představené ouřednictví první krok v otcovské pozůstalosti způsobilo, ku kterému tento spáchatel povolán byl, udal se Bohumír Peter Hartig sám za vražedníka svého otce a přiznal na sebe tento lidskou cítělnost skormucující skutek před hrdelním ouřadem, které příznání s srovnáním všech k zločinu náležících a vyzdvížených okolostojících dlé obsahy hrdelních zákonů následující usudek k svému následku má:

N[ume]rus 1680. Crim.

Od magistratu králov[ského] hlavního města a tvrze (hraničné pevnosti) Holomouce jakožto spolu pro [3b] holomoucký kraj ustanoveného císař. hrdelního práva uznává se dlé vyšetření, jenž se s tím od hospodářského ouřadnictví goldenštainského panství v 29. září 1817 vězně dodaným Bohumírem Petrem Hartigem, svobodným nádeníkem z vesnice Neu-Ullersdorf goldenštainského panství, skrz nad svým otcem spáchanou vraždu 30. září 1817 začaté, 18. prosince 1817 skončené a 10. února běžícího roku přednesené bylo za právo:

Vyšetřenec Bohumír Peter Hartig má skrz nad jeho otcem Františkem Hartigem, sedlákem z dědiny Neu-Ullersdorf nazvané, spáchanou vraždu s smrtí skrz provaz potrestán býti, outraty krmě od 19. září 1817 až k oznámení usudku s[umou] 108 zl. 31 kr. a taxu za usudek s[umou] 12 zl.⁹ zaplatiti, nicméně vše při vyšetřování a vyplnění ortele vzniklé outraty nahraditi.

Usouzeno v holomoucké radě 10. února 1818.

František Joz[ef] Willperth m. p.,¹⁰
purkmistr

Jozef Hochsmann m. p.

Joz[ef] Ant[onin] Nerlich m. p.

František Proboscht m. p.

Jan Chmelíček m. p.

František Schneider m. p.

[4a] Tento zde uzavřený usudek byl od Jejich Cís. králov. Jasnosti¹¹ dlé následujícího od vrchního ouřadu došlého dekretu od 16. máje b. r. N[ume]rus 3969 potvrzen:

Praes.¹² 8. May 1818

Jejich Cís. král. Jasnost ráčila skrz nejvyšší dvorní decret od 2. do 6. tohoto měsíce dlé těch s Bohumírem Petrem Hartigem skrz spáchanou vraždu oukladnou u hrdelního práva založených, od císař. appellaci¹³ a hrdelního vrchního ouřadu s doprovázející zprávou 10. března 1818 k nejvyššímu místu doprovázených a nejvyšší tomu i s tím od hrdelního soudu 10. února učiněným rozsudkem skrz nejponíženejší přednes předložených spisů vyšetřování za dobré uznati: žádnou milost nepropůjčiti, nýbrž zanechala nejvyššímu soudnímu dvoru proti vyšetřenci Bohumíru Petru Hartigu svůj ouřad dlé zákona k vykonání.

Uznává se tehdy za pravé, že Bohumír Peter Hartig skrz vykonanou vraždu oukladnou dlé obsahu svrchu připomenutého, od hrdelního práva uzavřeného a od tohoto císař. král. vrchního hrdelního ouřadu k potvrzení navrhnutého usudku dlé zákona s smrtí skrz provaz potrestán býti má.

Toto nejvyšší určení oznamuje se hrdelnímu právnímu s navrácením spisu a corporum delicti¹⁴ k vyplnění dlé předpisu 450 § prvního dílu knihy trestův [4b] s tím nařízením,

by den stalého vyplnění téhož usuku vykázal a 50 exemplářů v tisk uvedeného nařízení sem dostal.

Svobodný pán z Hetz m. p.

Od cis. král. appellaci a u vrchního hrdelního ouřadu v Brně 6. máje 1818.

z Karchesi m. p.

Dlé tohoto se proti Bohumíru Petru Hartigu vyrčený trest smrti na dnešní den na něm vyplní.

V Holomouci 19. máje 1818.

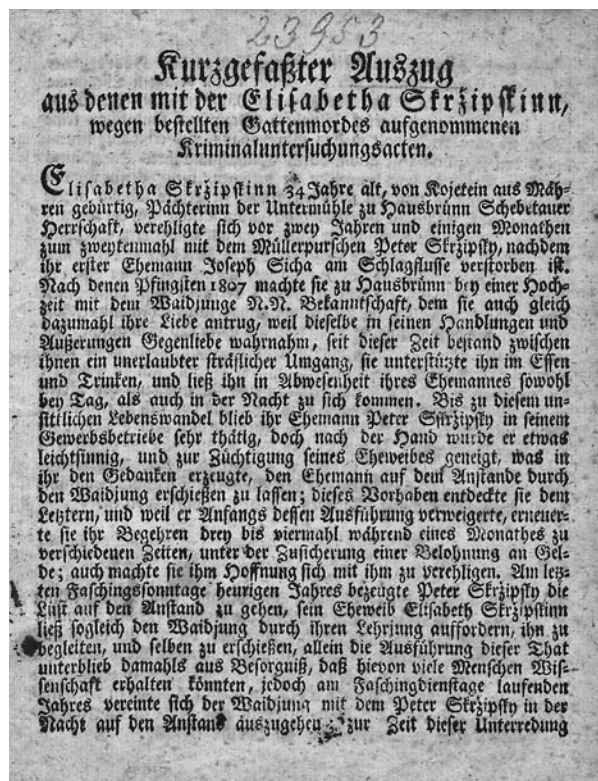
Uvedeného květnového dne byl tedy otcovrah Bohumír Petr Hartig popraven oběšením za asistence městské gardy na svahu Tabulového vrchu, bezpochyby tehdejším olomouckým katem a pohodným Antonem Hořínkem.¹⁵ Neznámý skladatel nato složil a dal vytisknout morytát s titulem *Mord ukrutný, který se stal v Moravě v kraji Holomouckém v dědině Ullersdorfě roku 1817, což lepež se z této písně vyrozumí, jež se měla zpívat na melodii duchovní písně Žalostně budu zpívat, horlivě k Bohu volati*. Až na úvodní sloku a na poslední sloku o uskutečněné popravě je morytát psán ich-formou a zločinec závěrem požaduje, aby před jeho oběšením mu byly z těla „tři řemeny dolů dřeny“.¹⁶

„Statek čp. 82 v Nových Losinách zdědil nevlastní bratr popraveného Antonín Hartig, který v té době sloužil jako voják u sboru sapérů (zákopníků). 22. listopadu 1819 se Antonín Hartig oženil s šestadvacetiletou Teklou Richterovou a 10. července 1821 prodal rodnou usedlost za 3 450 zl. Františkovi Frömmelovi. Z této částky musel Antonín Hartig uhradit výlohy soudu a exekuce nevlastního bratra – otcovraha, jež činily 228 zlatých 27 krejcarů. Zřejmě se rád zbavil majetku, na němž lpěla krev, a odstěhoval se z rodné vesnice neznámo kam.“¹⁷

Ohledně druhého, německy psaného letáku týkajícího se případu vraždy manžela na objednávku omezíme se na konstatování, že čtyřiatřicetiletá Alžběta Skřípská,

obr. č. 2

narozená v Kojetině, pachtýřka poddanského mlýna u Knihnic (nyní městyš Knínice u Boskovic) na šebetovském panství, se po smrti svého prvního manžela Josefa Sicha v roce 1806 podruhé provdala za mlynářského tovaryše Petra Skřípského. Po Velikonočích roku 1807 si Skřípská při jedné svatbě učinila známost s nejmenovaným mysliveckým mláďencem, podporovala ho jídlem a pitím, a ten ji za nepřítomnosti jejího manžela za dne i v noci ve mlýně navštěvoval. O masopustní neděli roku 1808 usilovala Skřípská o to, aby dotýčný myslivecký mláďenec zastřelil jejího manžela Petra Skřípského, za což mu slibovala peníze a posléze i manželství. Myslivecký mláďenec mlynáře sice přislíbil, že Petra Skřípského večer zastřelí v lese Perlově, udal však její záměr šebetovskému hospodářskému úřadu. Když myslivecký mláďenec po svém návratu z lesa mlynáře sdělil, že jejího manžela vskutku zastřelil, nenalezla sice mlynářka na jeho oděvu žádné stopy po manželově krvi, nicméně se se svým milencem odebrala do místního hostince, kde ji zatkl vrchní šebetovského panství a dal ji odvézt

k olomouckému krajskému kriminálnímu soudu. Magistrát města Olomouce a současně krajský kriminální soud pro Olomoucký kraj odsoudil delikventku, jež se ke svému činu doznala, 5. srpna 1808 k trestu smrti provazem, a když tento rozsudek císař František I. dne 28. října 1808 potvrdil, byla Alžběta Skřípská 11. listopadu 1808 v Olomouci popravena.¹⁸

Za nezdařený pokus o nájemnou vraždu manžela skončila Alžběta Skřípská na šibenici, ale už v následujícím roce by oprátce unikla – od roku 1809 totiž byla ženám odsouzeným v habsburské monarchii k smrti panovníkem udělována milost a trest smrti jim byl měněn v doživotní vězení. Teprve v roce 1900 podepsal císař František Josef I. pod nátlakem veřejného mínění hrdelní rozsudek nad Julianou Hummelovou, odsouzenou spolu s manželem za týrání a vraždu vlastní pětileté dcery k trestu smrti (Hummel byl nicméně císařem omilostněn) a popravenou ve Vídni pražským katem Leopoldem Wohlschlägerem 2. ledna tohoto roku.¹⁹

Poznámky

- 1 Za vlády Josefa II. se uskutečnila jediná poprava – 10. března 1786 byl popraven ve Vídni lámáním kolem zloděj a úkladný vrah Franz von Zahlheim. Viz Liška, P. – Seyrl, H.: *Mordy a jiná lotrovství*. Praha, 1994, s. 153–162.
- 2 Tj. v místech nynějšího parkoviště vedle hlavního vstupu do Fakultní nemocnice.
- 3 Föhner, J.: *Olmützer Erinnerungen*. Olmütz, 1930, s. 77–78. Přeložil J. Fiala. – Viz též Fiala, J. – Spurný, M.: *O moravských zločinech a trestech*. Olomouc, 2012, s. 29.
- 4 Sign. 23 952.
- 5 Sign. 23 953.
- 6 Fiala, J.: *Olomoucký pitaval*. Praha, 1994, s. 279–282. Viz též Fiala, J. – Spurný, M.: c. d., s. 31.
- 7 František Hartig, narozený r. 1747, a doživší se tedy v roce 1817 sedmdesáti let svého věku, vlastnil v Ullersdorfu (Nové Losiny) na kolštejnském panství statek čp. 82. S manželkou Alžbětou měl dvě děti: Bohumíra (Gottfrieda) Pavla Petra,

nar. 29. 6. 1786, a Terezii, nar. 26. 6. 1788 (zemř. 18. 10. 1789 na neštovice). Na počátku roku 1790 zemřela Františku Hartigovi žena, 13. 5. 1790 se znovu oženil s Barborou Stanzelovou, nar. r. 1753. Z druhého manželství Františka Hartiga vzešly dvě děti: Antonín, nar. 28. 2. 1791, a Karel, nar. 30. 7. 1793. Viz Fiala, J.: c. d., s. 279.

- 8 Obec Goldenstein, česky Kolštejn, nese od roku 1947 název Branná.
- 9 Tehdejší kupní sílu celkové částky za soudní útraty, tj. 120 zl. 31 kr., dokládá údaj, že v roce 1814 byl oceněn dům č. 3 v Litovelské (nyní Riegrově) ulici na 9 tisíc zl. Viz Nather, W.: *Die Olmützer Häuserchronik*, II. Teil, Olomouc, 2006, s. 18.
- 10 Lat. zkratka sousloví „manu propria“ – vlastní rukou.
- 11 Tj. rakouského císaře Františka I.
- 12 Tj. dekret prezidia moravského gubernia v Brně.
- 13 Odvolacího soudu.
- 14 Tj. předměty doličné: vražedný nástroj – sekeru a pytel.
- 15 Viz Fiala, J.: *Z historie katovského řemesla v Olomouci, I. Olomoučtí kati a katovna*. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, 2007, č. 294, s. 36–49. – Týž: *Z historie katovského řemesla v Olomouci. II. Olomoucká popraviště a popravy*. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, 2008, č. 296, s. 71–92. – Fiala, J. – Spurný, M.: c. d., s. 35.
- 16 Viz Fiala, J.: *Olomoucký pitaval*, s. 279–280.
- 17 Tamtéž, s. 281.
- 18 Viz k tomu Fiala, J. – Spurný, M.: c. d., s. 30.
- 19 Poprava J. Hummelové se neobešla bez komplikací způsobených typem šibenice užívaným tehdy ve Vídni. Viz *Juliana Hummel*, online [cit. 9. 12. 2013], dostupné z WWW: http://de.wikipedia.org/wiki/Juliana_Hummel.

Jiří Fiala (*1944) absolvoval v roce 1967 Filozofickou fakultu UP v Olomouci, obor čeština – dějepis. Působí na této fakultě od roku 1972, nyní jako emeritní profesor katedry bohemistiky. Zabývá se dějinami české literatury 18. a 19. století, lidovou a pololidovou slovesností, jakož i regionálními dějinami.

Krásná píseň o dvou mučenicích po 330 (a devadesáti) letech

Marie Dokoupilová

Píseň složil Chajim, syn Schalomův z Polska, který se onoho času zdržoval v posvátné obci Prostějově. Vytiskli ji v Praze roku 1684 a její jediný exemplář se nachází v univerzitní knihovně Bodleiana v Oxfordu. Hebrejský text ve verších otiskli roku 1923 v Jahrbuch der jüdisch-literarischen Gesellschaft ve Frankfurtu nad Mohanem. Do němčiny ho rovněž veršovaně přeložil prostějovský rabin dr. Leopold Goldschmied (1869–1935). Český píseň už prozaicky ztvárnil Jan Marek a publikovali ji v Ročence Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané roku 1924. Zpívá se na melodii Ake-dah – synagogální písně o obětování Izáka nebo podle Braunslied.

Přináší morální ponaučení o události, která se odehrála v Prostějově čtvrt století po skončení třicetileté války. Popisuje, co vedlo k činu, kdo ho spáchal a jak byl potrestán. Hlavním smyslem díla je však vyzdvihnout a oslavit vytrvalost židů v jejich víře. Navzdory nátlaku a hrozbě smrti se ani v těžké životní situaci nevzdali náboženství svých předků.

V úvodu díla se předkládají etická pravidla. Za mnohem důležitější než pozemské bytí musíme považovat život posmrtný. Člověk se nemá stydět za chudobu, ale ve cti se raději těžce žít vlastníma rukama, než podlehnout nepravostem. Děti se mají trestat, dokud jsou malé, při výchově se nesmí šetřit metly, neponechávat jim pouze jejich vůli. Nesmí si zvykat, že všechno lze bez obtíží získat a trávit život jen ve hrách.

Začátek příběhu vypadá průzračně jednoduchý. Dva obyvatelé prostějovského ghetta se dali svést dalším člověkem a jedné středeční noci (z 24. na 25. března) roku 1683 okradli jednoho z měšťanů. Spolu s dalším

spolupachatelem vybourali díru do zdi, o půlnoci vlezli do domu a vykradli ho. Vypadá to, že na krádež se nepřišlo hned vzápětí, jak by se logicky zdálo – ale až za tři dny, v předvečer židovského měsíce nisanu, jehož první den toho roku připadl na sobotu 28. března. Kvůli objevenému vloupání spustil okradený křik po celém městě. Hlídače, kteří v noci střežili město, zatkli, na všechny strany byli vysláni posli. Na místě činu zůstalo páčidlo (špičaté železo), které nakonec identifikoval jeden kovář jako majetek jistého Glasera. Podle svědectví nějakých sedláků padlo podezření na žida, který nesl velký ranec a za tři zlaté chtěl koupit koně. Začali ho pronásledovat a dvě míle od města zatkli v krčmě (u arendára) žida jménem Leib Wessel. Byl to už starý muž, kterého znali ve většině moravských obcí. Byl zbožný, a přestože ho někteří lidé častovali i kletbami, nespáchal během svého života nic hanebného. Po svém zatčení musel běžet připoutaný za koněm zpátky do Prostějova za pro žida zvlášť potupných okolností – bez klobouku, bez bot, svázaný provazy, stíhaný bičováním, mnohým křikem a hanbou. Téhož dne chytili také další podezřelý Pereza a Glasera. Dvaadvacetiletý mladík jménem Perez, jediný syn Abrahamův, zasnoubený s nejmenovanou osiřelou dívkou, se už pro uvěznění sňatku nedočkal.

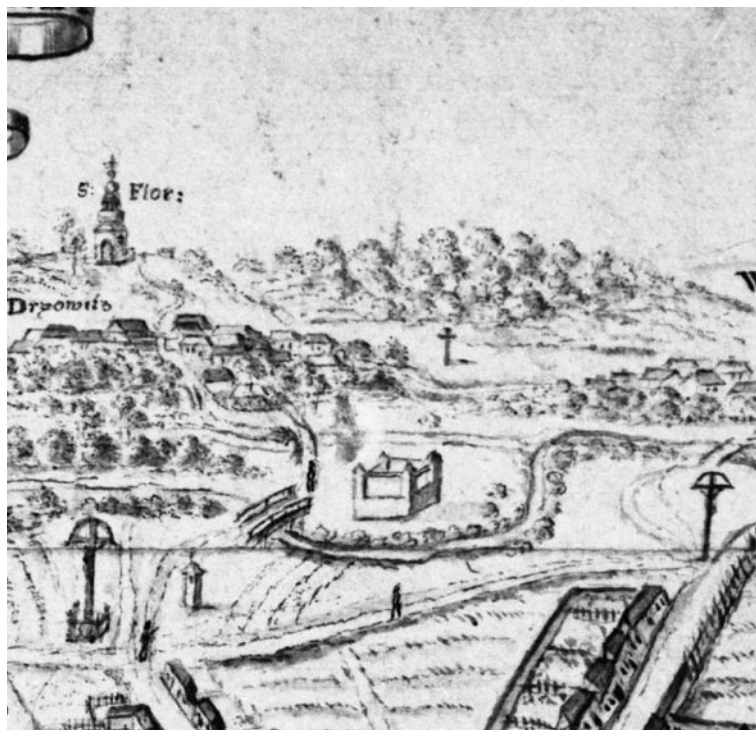
Kvůli svědectví musela podstoupit mučení skřipcem nasazeným na palec jedna židovka, žena dalšího podezřelého. Pokoušeli se ji obvinít ze spoluúčasti – jako manželka prý musela vědět, co dělá její muž. Ona však i přes mučení obstála. Nový kat dva dny po zatčení vynutil přiznání z Leiba i Pereza, Glaser podlehl až po tortuře pálením.

Rozsudek vyneseny na radnici 14 dní před jeho vykonáním nebyl zcela spravedlivý – židi Leib a Perez měli

viset, dosud vězněnou židovku propustili a Glaserovi, který nikde není výslovně označen jako žid a tudíž vyznával nejspíš křesťanskou víru, hrozilo „jen“ bičování. Starce Leiba Wessela věznění a přestálé týrání natolik oslabilo, že onemocněl a na radnici ho museli z žaláře vést. Den před popravou k němu pustili jeho souvěrce. Dal si podle židovského zvyku umývat ruce, předříkávat své doznání hříchů a litoval všech provinění, které během života spáchal. Prosil košely o udělení milosti. Pokud však exekuci vykonají, žádal o židovský pohřeb a předání zprávy o jeho smrti jeho synovi Samuelovi do Uherského Brodu, pokud ten se ovšem mezitím nestal obětí vraždění, k němuž tam došlo 14. července 1683. Tehdy turecký spojenec a uherský povstalec hrabě Emerich Tököly napadl se svými 5000 jezdci město a povraždil velké množství tamních židů při ranních modlitbách.

Mladý Perez rovněž prosil košely a rychtáře o odpuštění a žádal o vzkaz pro svého otce spojený s ujištěním, že od židovské víry neupustí. Se svým osudem se smířil a raději podstoupí smrt, než by své mládí strávil v žaláři. Prosil o dovolení dát si ostříhat vlasy a nehty. Přál si mít vedle sebe v čas popravu dobrého přítele jako svědka, že vytrvá v židovské víře. Zároveň toužil být doprovázen k smrti hudebníky, pravděpodobně židovskými, kterých v tomto období v Prostějově podle jiných svědectví působilo dost. V těchto přáních mu ovšem vstříc nevyšli. Rychtář mu sice s nadějí na jeho obrácení ke křesťanství nabízel na výběr z různých jídel, ale Perez odmítl – aby ptákům a havranům nechystal krmiti. Prosil pouze, aby se někdo postaral ve stáří o jeho nebohé rodiče a o jeho sestru Cheilu, když on sám už to nebude moci zajistit. K popravě žádal o lněné kalhoty a košili, nikoliv valašské, aby nebyl na šibenici terčem posměchu. Podobně jako Leib doufal v brzký židovský pohřeb.

Tři dny před popravou odsouzeným už nedávali potravu. Vzali jim jejich modlitební knížky a modlitební řemínky v domnění, že je tím zlomí k přestupu na křesťanskou víru. Ve dne v noci se u nich zdržovali katoličtí duchovní. Věznění však prohlásili: „Nekazte si huby, jako

Prostějovská šibenice, výřez z veduty Fr. J. Velehradského, 1728.

židé jsme se narodili, jako židé umřeme.“ Den před popravou jim dali jejich svatební šaty, rychtář však nařídil, aby na nich nebylo žádné třepení. Mělo to vypadat, že absencí strápců potvrzují své opuštění židovské víry.

Za boží zázrak se považoval fakt, že nový kat, který se na popravu velmi těšil, se den před popravou pomátl a běhal po lesích bos jako divá zvěř; nakonec kamsi daleko uprchl. Museli povolat jiné katy.

Ve čtvrtek ráno třetího dne svátku chanuka (14. prosince 1683) a zároveň za konání pravidelného velkého týdenního trhu se v Prostějově sešel z širokého okolí velký dav lidí. I židé z místní obce se navzdory pochybám kvůli chystané exekuci trhu nakonec zúčastnili, aby nejitrili nenávisť vůči sobě. Z žaláře vynesli svázaného

Leiba Wessela, který kvůli věku a strádání nebyl schopen jít sám, a odvezli ho na hnojném voze. Perez šel pěšky, Glaserovi dali do ruky koště. Na tržišti, tj. na náměstí, přivázali Glasera nahého k pranýři. Dostal 31 ran a jeho bolestné výkřiky se rozléhaly na čtvrt míle daleko. Duchovní neustále naléhali na oba židy, aby se obrátili ke křesťanské víře a vyhnuli se tak trestu. Oba však nabíku opět zavrhli.

Cestou z náměstí k Olomoucké bráně křičel Leib Wessel: „Slyš Israeli, jedině věčný Bůh je pravým Bohem,“ a také Perez opakoval hlasitě vyznání své víry. Členové židovské obce se k průvodu sbíhali ze všech stran, přestože

Pranýř na prostějovském náměstí, výřez z veduty Fr. J. Velehradského, 1728.

je neustále odháněli. Shluk všeho lidu byl tak hustý, že by jablko nepropadlo. V blízkosti šibenice, umístěné při cestě do vesnice Držovic, duchovní opět zopakovali nabídku ke spasení, ale odsouzení odmítli rozejít se s židovským bohem. Prvního popravili starého Wessela. Mladého Pereza se dále i v poslední chvíli pokoušeli přemluvit ke konvertování. Za jeho provolávání víry a zpěvu „Slyš, Israeli“ ho vedli pod šibenici.

Zprávu o dokonané popravě donesl šámes Elchanan rabinovi se slovy „oni proslavili velice jméno boží.“ Rabin plakal, poželhal jim a řekl: „Čistý jest jejich podíl,“ což znamenalo, že už si vydobyli své místo v nebi. Perezovy rodiče utěšovali ve smutku nad ztrátou syna poukazem na to, že jeho smrt byla důstojnou obětí. Pro slávu božích jmen se oba vzdali svého těla, jeden stařec, druhý mladík, neboť nechtěli zapřít israelského boha.

Pohřeb se navzdory přáním odsouzcenců i židovským zvyklostem konal až za půl roku, ve středu večer 2. tammuzu (14. června 1684). Nikdo z židovské obce se za ně kvůli potupné popravě nestyděl. Naopak – jejich obět srovnávali s obětováním Izáka Abrahamem připomínaném v písni Akedah. Pro jejich stálost ve víře se pro ně ujal název mučedníci. A zásluhy mučedníků požívají i ti, kdo se poučí z jejich života.

Marie Dokoupilová (*1960) absolvovala obor historie na Univerzitě Palackého v Olomouci, krátce pracovala v olomouckém muzeu a ve Vědecké knihovně. Od roku 1994 působí v Muzeu Prostějovska v Prostějově jako historička, redaktorka muzejního sborníku Zpravodaj a správkyňe muzejní sbírky Literární památky. Provádí soustavný historický výzkum židovského obyvatelstva Prostějova a zabývá se regionálními dějinami a osobnostmi od konce 18. století do současnosti. Je autorkou muzejní expozice Jiří Wolker a dlouhodobé výstavy Z prostějovského ghetta. Pravidelně publikuje ve sborníku Židé a Morava i jinde. Hanácky přispívá do Hanáckého kalendáře.

mdokoupilova@muzeumppv.cz

Jak se zápisy ze šternberské smolné knihy dostaly do literatury

Vlasta Hlůzová

Ve fondech Státního okresního archivu v Olomouci je uložena zajímavý literární pramen týkající se městského hrdelního práva ve Šternberku. Je to tzv. černá neboli smolná kniha. Do olomouckého archivu byla převedena spolu s dalšími archiváliemi ze Šternberka i Uničova na počátku 90. let minulého století poté, co byla tamní odloučená archivní pracoviště zrušena.

Smolná kniha šternberského městského soudu nemá titulní list, nyní je citovaná jako *Das Schwarzbuch, Černá kniha města Šternberka*. Obsahuje 278 číslovaných listů (nikoli stran!), z nichž je však popsán pouze 81 list. Soudní protokoly se týkají 43 případů hrdelních při z let 1628 až 1735, rozsouzených městským soudem ve Šternberku. Zápisy zachycují také právní naučení od vrchního soudu v Olomouci nebo apelačního soudu v Praze, výpovědi obžalovaných, výsledky svědků, rozsudky, přísahy odsouzených i vyúčtování soudních útrat.

Protože byla od roku 1625 ve městě Šternberku zavedena německá úřední agenda, jsou protokoly psány německy (novogotickým kurentem), s výjimkou tří z nich, jež jsou psány částečně česky. Podle pěti různých rukopisů lze předpokládat, že se v psaní během času postupně vystřídal pět písařů městského soudu, zvaných též krevní písaři (německy Blutschreiber). Hrdelní pravomoc městských soudů zanikla v polovině 18. století, ve Šternberku se projednával poslední hrdelní zločin v roce 1783.

Městské soudy měly vlastní pravidla a rozhodovaly podle městského práva, jež bylo závazné pro obyvatele, příslušníci šlechty a duchovenstva mu nepodléhali.

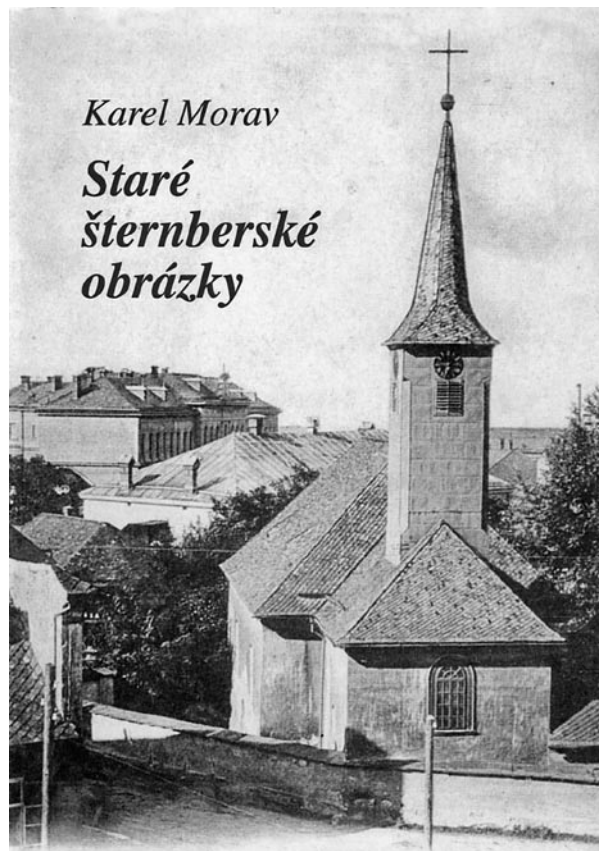
Vznik a existence šternberské smolné knihy spadá do doby pobělohorské s třicetiletou válkou a ještě dlouhé řady let následujících po ní. Smolná kniha šternberského městského soudu zachycuje pestrou škálu nejrůznějších provinění, za něž byly následně vyměřovány dobové tresty. Řada trestných činů v té době bezprostředně souvisela s hlubokou bídou lidu (pytláčení, krádež, svatokrádež, loupež, napomáhání majetkové trestné činnosti) ale i pověřivostí a poklesem mravnosti. Zvláště tvrdě byli trestáni obvinění z vraždy, kacířství, čarodějnictví, cizoložství, smilstva, krvesmilstva, prostituce, sodomie; výhradně žen se týkala infanticida.

Řadu zajímavých fakt o šternberském soudnictví v 17. a 18. století, zvláště o vyměřování míry trestu za různá provinění, zjistil regionální badatel a odborný publicista Karel Morav (18. 1. 1906 Štarnov - 21. 4. 1993 Olomouc). Z jeho nepublikované rukopisné studie *Z dějin šternberské městské správy* (1979, 132 s.) se např. dozvídáme, že šternberský městský soud nebyl ve svých rozhodnutích až do 18. století závaznými právními řády omezen. Navíc prostým, právně nevzdělaným občanům, kteří ho tvořili, často chyběl cit pro posuzování obvinění a výši trestu. Mnohdy proto rozhodovala stavovská příslušnost obviněného či vztah některého ze soudců k němu, takže nemůže udivit, že soud neměřil všem „stejným loktem“. Zatímco za stejný přečin byl měšťan většinou jen pokutován, tovaryš či podruh byl potrestán pokutou, žalářem, ba i tělesným trestem, případně nucenou prací na městských šancích. Ještě přísnější byl tehdejší soud k ženám. Zatímco mužům se sexuální volnost do značné míry

tolerovala, ženy a dívky byly kruté trestány nejen v případě nevěry, ale i v případě, že byly samy znásilněny, neboť se na hříchu podílely!

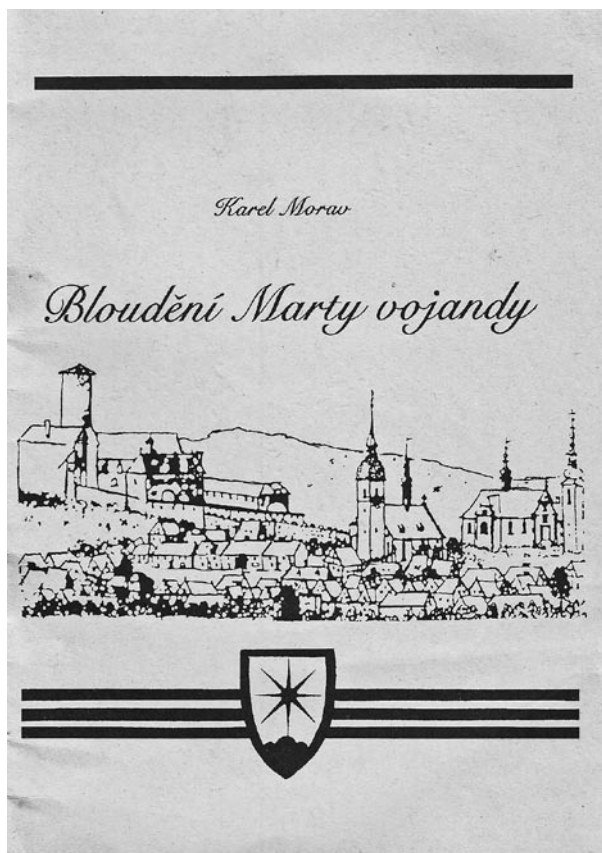
K. Morav sestavil také soupis šternberských městských a soudních písařů a ceník kata, jenž plnil obvykle také úlohu jakéhosi městského hygienika - počičovače a pohodného, tajně i léčitela. Zápisy ze zachovaných městských knih dokládají, že v 16. století si Šternberk zval na popravy mistra katovského řemesla z Olomouce, v 17. a 18. pak z Moravského Berouna. Moravskoberounský kat se stal jediným zaměstnancem své profese pro potřeby celého šternberského panství. Kat prováděl i různé exekuce podle přísných rozsudků městského soudu (stětí mečem, oběšení, lámání kolem, upálení na hranici, zahrabání zaživa). K těm „mírným“ patřilo např. přivázání provinilce k pranýři, vyvedení a vymrskání z města. Spolu se svými pacholky kat také prováděl „ostré“ výslechy právem útrpným. K nim se přistupovalo poté, když vyšetřovaný při tzv. „suchém tázání“ (mučení mačkáním prstů v palečnicích, natahování těla na skřípec) některé skutky popíral. Při pálení těla svíčkami, loučemi a rozžhavenými kleštěmi se už obviněný přiznal i k tomu, čeho se vůbec nedopustil. Po úplném doznání ještě musel složit přísahu, že je jeho výpověď pravdivá. Soud pak rozhodl o výši trestu a své usnesení předložil ke schválení hejtmanovi anebo přímo majiteli panství. Hrdelní pře se často kvůli odvoláním vlekly dlouhé měsíce a byly spojeny s nemalými výdaji, ty musel hradit souzený nebo jeho příbuzní. Po dobu procesu byl delikvent vězněn v městské věznici (šatlavě či šerhovně), blízko níž byla i mučirna. Místa dalších exekucí ve Šternberku připomínají označení „na stínadle“ a vrch Šibeník (od roku 1720 se dvěma šibenicemi), pranýř býval jako ve všech ostatních městech na náměstí.

K. Morav zpracoval také *Malou statistiku kriminality v 16.-18. st. (OAO za rok 1980, s. 139-140.)* Se smolnou knihou pracoval při studiu historických pramenů, týkajících se událostí za třicetileté války ve Šternberku. Ačkoli téměř všechny jeho práce (publikované i rukopisy) svým

charakterem spadají do literatury odborné, jeden případ ze šternberské smolné knihy ho zaujal natolik, že jej inspiroval k napsání historické povídky. Byl to soudní protokol týkající se dcery protestantského faráře Jiřího (Georga) Modlera z Domštátu (Domašova nad Bystricí) ze dne 9. června 1635 a znění rozsudku z 11. června téhož roku. Jejímu případu je věnován 13. list smolné knihy.

Moravova povídka má název *Bloudění Marty vojandy (kus pravdivé historie z doby třicetileté války)*. Autor se v ní pokusil na základě skutečných událostí domyslet Martin osud v dějinné souvislosti s dobou, včetně ověření historické faktografie, týkající se míst i osob.

Po vypovězení luterských pastorů ze šternberského panství (v roce 1624) se asi desetiletá Marta s rodiči odstěhovala do Slezska, kde už císařské protireformační reskripty neplatily. Útočiště našla Modlerova rodina v Bernstadtu u Vratislavi, kde žila Martina babička. Oba rodiče však brzy krátce po sobě zemřeli a sedmnáctiletá Marta, zřejmě nespokojená se svým životním údělem, se přidala k vojákům a s nimi tři roky putovala jako služka i ošetřovatelka raněných. Kdesi v Rakousku vstoupila do služby v rodině mydláře Georga, tam se důvěrně seznámila se sladovnickým tovaryšem Hansem a otěhotněla. Synek však krátce po narození zemřel a tovaryš ji opustil.

Marta se ocitla poprvé ve vězení, ale podařilo se jí utéci. Chtěla se vrátit „domů“, do Slezska. Putovala v mužském šatu, nakrátko ostríhaná. Byla dopadena až ve šternberském zámku, kde našla službu čeledína. Tam se ale vše prozradilo, a dívka pak na mučidlech všechny své „činy“ přiznala. Měla být odsouzena za tuláctví a vyzvědačství, za nošení mužských šatů, útěk z vězení, smilstvo a infanticidu. Městským soudem byla odsouzena k ocejchování, uřezání nosu, uší a následně ke stětí mečem. Naštěstí ji tolerantní šternberští Minsterberkové z úcty k jejím rodičům a vzhledem k jejímu původu osvobodili, musela však okamžitě a navždy opustit všechny jejich statky nejen na Moravě, ale i ve Slezsku.

Koncept nedatovaného rukopisu této Moravy historické povídky se zachoval ve Státním okresním archivu Olomouc a je součástí obsáhlého fondu Pozůstalost Karla Morava. Text je psán pouze tužkou na volných listech, a tak se blednoucí písmo už místy začalo stávat nečitelným. Příběh ojedinělý určitou svou atraktivností však přece jen nezapadl. Jaký byl další osud povídky?

Šternberská smolná kniha a šternberské soudnictví zaujaly i posledního šternberského archiváře historika PhDr. Miroslava Koudelu, nynějšího zástupce ředitele Státního okresního archivu v Olomouci. Této problematice věnoval několik svých studií. Ve stati *Smolná kniha města Šternberka* (Ročenka SOkA Olomouc 1990, vydána 1991, str. 85-86) např. uvádí též typologii hrdelních zločinů v ní popisovaných a jejich četnost.

Podle M. Koudely patřily k nejčastějším ve 43 řešených případech mravnostní delikty - smilstvo (15), dále zabití, pokus o vraždu a vražda (12) a delikty proti majetku - krádež (10), loupež, loupežné vloupání a přepadení (8), krve-smilstvo a čarodějnictví po 4 případech, 3 případy zhárství, tuláctví s neodůvodněnou žebrotou a křivé obvinění po 2 případech a další přečiny - křivá přísaha, ublížení na těle, bigamie a neposlušnost vůči vrchnosti pouze po jednom případě. I když bylo mnohým obžalovaným kladeno za vinu více trestných činů, je tento přehledný věcný rozbor trestné činnosti zajímavou dobovou výpovědí.

V roce 1990 zaujal šternberské čtenáře v rubrice Archiv v číslech 3-6 a 9-12 tehdy vycházejícího Kulturního zpravodaje města Šternberka miniseriál M. Koudely nazvaný *Malý šternberský pitaval*. Do jednotlivých částí seriálu vybral a doplnil komentářem případy podle typu provinění, což naznačují i názvy kapitol, např.: Zločin z lásky, Vrazi, lupiči a škůdci zemští, Loupežná přepadení, Kouzla a čary apod. V kapitole Kat za mřížemi uvádí kuriózní případ z roku 1637 - obvinění moravskoberounského kata Urbana Heylandta, najatého šternberským městským soudem. Vedl totiž v hospodě v Bruntále nepřístojné řeči o nebožtících, kteří v Moravském Berouně údajně vstávali z hrobu a strašili („obcházení zemřelých“), v souvislosti s těmito řečmi na něj padlo i podezření z čarodějných praktik. Dále byl obviněn ze smilstva s „lehkými ženami“. Protože však byl pro panství užitečnou osobou, vyvázl nakonec jen s napomenutím. Musel však slíbit, že zanechá nemravného a nepořádného života a za své věznění se nebude mstit. Záruku za dodržení jeho slibu a že z panství neuteče, převzalo pět ručitelů, mezi nimi olomoucký kat Martin Lindner a kati z Rýmařova a Velkých Losin. V případě, že by Heylandt přísahu porušil, měl každý z ručitelů složit ve Šternberku pokutu ve výši 50 kop grošů.

O případu moravskoberounského kata se zmiňuje také Karel Morav ve své poslední rukopisné práci z roku 1982 *Staré šternberské obrázky*, vydané v roce 2002 ve Šternberku knižně.

Další příběh ze šternberské smolné knihy, zařazený do miniseriálu PhDr. M. Koudely, nazvaný Hnojická „Maryša“, zpracovala pro archivní ročenku 1990 pod stejným názvem jako M. Koudela také MUDr. Eva Stupková-Vyhnánková, rodačka z Moravské Huzové (nar. 1924), žijící v současné době v Hradištku pod Medníkem, známá spisovatelka, odborná publicistka a genealožka. Další fakta k tomuto dlouho se soudně vlekoucímu případu nalezla v gruntovní knize Hnojic a především v hnojické matrice, kde byl pokus o otrávení manžela jedem v pivu zapsán. Manželka Anna (o 39 let mladší) byla roku 1693 uvržena

i se svými komplici do klády. Rozsudek byl po čtyřech měsících městskou radou Olomouce potvrzen. Za kuplířství byla stará služka Alžběta vymrskána a vyhnána z panství, služtička Marina vymrskána, sedlákova manželka Anna byla na jeho prosbu propuštěna, avšak po narození dítěte, ještě v šestinedělí, musela nastoupit půlroční nucenou práci s okovem na jedné noze. Dcerka ani její matka však dlouho nepřežily. Čeledín Jiří Homola, s nímž byla mladá selka těhotná, byl potrestán rokem nucených prací s okovy na obou nohou. Sedlák zaplatil soudní útraty a za šest neděl po smrti Anny se potřetí oženil, tentokrát však se ženou jen o 25 let mladší.

Miniseriál M. Koudely byl ukončen stručným převyprávěním příběhu Marty vojandy.

Moravův rukopis o pohnutých životních osudech Marty vojandy se dočkal ještě dalšího literárního zpracování s mírně romantickou fabulací (V. Hlůzová), a také knižního vydání. (Okresní městská knihovna v Olomouci - pracoviště Městská knihovna Šternberk, 2000). A tak nakonec příběh ze smolné knihy městského soudu ve Šternberku skromně doputoval do literatury.

Nesmíme ovšem také zapomenout, že o zločinech a trestech, k nimž v určitých místech došlo, si lidé dlouho vyprávěli, ústním podáním se pak příběhy předávaly od generace ke generaci a fantazie vypravěčů je měnila v pověsti. V mnohých vyprávěních se objevují duchové popravených, strašidla, vampýři, noční můry i zlé čarodějnice. Tyto pověsti byly později některými českými i německými autory zapsány, a tak i ony vstoupily do literatury.

Vlasta Hlůzová (*1935 ve Včelničce u Kamenice nad Lipou, okr. Pelhřimov) žije ve Šternberku, kde také působila jako učitelka základní školy (aprobace český jazyk – dějepis – výtvarná výchova). Zabývá se kulturní historií šternberského regionu. Proto ji zaujalo téma připravovaného čísla KROKu.

bronislav-hluza@volny.cz

Dívejte se, vyprávím soudničku!

Prostějovské muzeálie humorně i vážně o právu a spravedlnosti

Michaela Kokojanová

Motto:

„Miluji věci, mlčenlivé soudruhy,
protože všichni nakládají s nimi,
jako by nežily,
a ony zatím žijí a dívají se na nás
jak věrní psi pohledy soustředěnými
a trpí,
že žádný člověk k nim nepromluví.
Ostýchají se první dát do řeči,
mlčí, čekají, mlčí
a přeci
tolik by chtěly trochu si porozprávět!
Proto miluji věci
a také miluji celý svět.“

Jiří Wolker: Věci

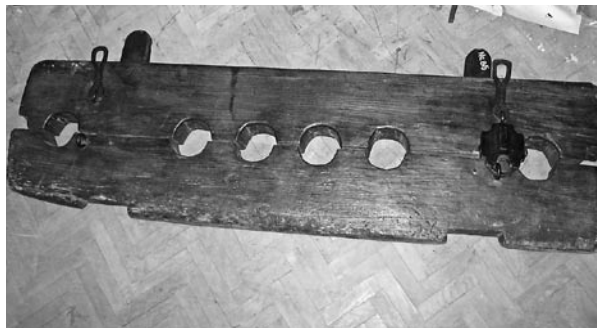
Básník, okouzlený bezmála před stoletím barvami světa, předznamenal mimoděk aktuální požadavek současnosti: Dnes už nestačí předložit návštěvníkovi muzea předmět vzácný, krásný či zajímavý. Dnes se žádá akce nebo alespoň „příběh“. Naštěstí mnohé muzeálie opravdu vyprávějí ochotně - jednak s dopomocí pramenů, přispívajících do jejich curriculum vitae, své příběhy „osobní“, jednak příběhy, jež jim přidali do vínku jejich tvůrci, potažmo původci. Přijměte prosím laskavě k tématu stávajícího Kroku i „rozprávění“ čtveřice cimélií z prostějovského muzea! Pořadí neurčil los ani chronologie, ale jistě spříznění. První dva artefakty nás zavedou na hanácký venkov, další spojuje osoba tvůrce.

Příběh první

„Hanák v kládě“, střelecký terč, 1790, malba na dřevě

Jen uzoučkový výsek svého příběhu osobního zatím připouští jedna ze stálíc muzejních mediálních hvězd. Ač dlouhodobě láká zájemce četných oborů - nejen střelctví, ale i národopisu, historie, správy, práva... a v posledním dvacetiletí úspěšně absolvoval série výstav k hrdelnímu soudnictví, ví se o něm jen to, že patřival prostějovským střelcům, střelilo se do něj 8. září 1790, a nejspíš ho k tomuto datu objednal vítěz předešlých střeleb, hlásící se k dílu monogramem W. K. (snad prostějovský sladovnický mistr Wenzl Kleiner?).

Se starobylostí terče koresponduje jeho kruhový tvar a bílý podklad obrazu. Nad třemi protagonisty výjevu z obecní šatlavy se obloučkem klene motivační text. Publikuje rychtářův projev k drábovi stran osudu ubohého poddaného uvězněného v kládě. Šperkuji ho zřetelně

Kláda z Tovačova. Nedatováno, dubové dřevo, ocelové kování a zámek. Sbírký Muzea Prostějovska v Prostějově. Foto: Jiří Ondra.

stopy hanáčtiny a vyznívá stejně nekompromisně a jasně jako gesto rychtářovy poručející levice: „Em blem! genom te ho wem! aneposszczeho. Sklade. ass zaplati wssechno wssade a pak snem wen. 1790.“

Kromě scény samotné zaujme poněkud překvapivě uvedení výroku termínem řeckého původu „emblém“. Snad jím klasicky vzdělaný původce upřesnil svůj požadavek na formu díla v objednávce (termínem emblém se označuje výtvarné spojení průvodního slova a obrazu v uzavřený celek). Nezkoušený řemeslník si s cizím slovem nevěděl rady a raději je výpovědi předeslal. Že zakázka přesáhla jeho písařské schopnosti, dokumentuje též evidentní nesoulad mezi obsahem a formou sentence, zejména prapodivné frázování textu.

Nicméně malířský výkon podal neznámý zhotovitel slušný. Zda jsme svědky konkrétní exekuce, nebo malíř zobrazil jev obecně běžný za rozjitřené situace kolem naplňování poddanských patentů bezprostředně po smrti Josefa II. (+ 20. 2. 1790), těžko soudit.

Příběh druhý

Jakub Švábský: Džbán pro obec Brodek u Prostějova, 1782, fajáns

Na Hané se zrodil i toufarský džbán, pozoruhodný již svými parametry. Při výšce 465 mm je do svého baňatého břicha s to pojmout cca 15 litrů moku. Okolnosti vzniku artefaktu osvětlil sám tvůrce v „tiráži“ umístěné do kartuše pod uchem džbánu: „Ten to žban je delane pro pocti wo ubec Mne stečka Brotku [miněn Brodek u Prostějova] za Astazima Dokopila, pudmistra a richtařa Josefa Bokse 1782“. A pod kartuší potvrdil své autorství: „Ten to žban delal Jakub Šwabsky z Brotku“.

Údajně jsou známy jen tři mistrovsky výrobky. Za znovuobjevení toho třetího vděčíme šťastné náhodě, jež v tomto případě nepřála ani tak připravenému, jako nadšenému patriotovi. Kooperátor M. Vaněk, jehož služební povinnosti zavály až do Janova ve Slezsku, tam roku 1891 objevil v hostinci Aloise Schittenhelma nápadný kousek keramiky, původem z Hané. Ač sám v oboru laik, hned pochopil, že

má před sebou raritu a pokusil se předmět získat. Leč tehdejší majitel se džbánu nehodlal vzdát „ani za padesátku“. Důstojný pán tedy s nadějí, že se ozve někdo, kdo o výrobku bude schopen povědět víc a případně mu vydobýt vhodnější umístění, alespoň obratem upozornil v Časopise vlastivědného spolku muzejního v Olomouci (1891, s. 162) na jeho existenci.

Na výzvu zareagoval v tisku až roku 1928 Karel Černohorský (Příspěvek k dějinám moravských fajensí. Zvl. otisk Věstníku Slezského zemského musea v Opavě, sv. II, Opava, 1928.). Brodecké keramiky zde na základě poznatků

Vyobrazení právního motivu na tzv. Brodeckém džbánu z dílny toufara Jakuba Švábského. Sbírký Muzea Prostějovska v Prostějově. Foto: Jiří Ondra.

Františka Heidenreicha přidělil odpovídající místo ve vývojové řadě. A teprve roku 1950 se džbán podařilo získat do prostějovských muzejních sbírek.

Ponechme v tomto okamžiku stranou význam díla pro národopisná bádání a pokusme se shrnout, o čem vlastně vypráví jeho výzdoba. Zkonfrontujeme pro ten účel poznatky předchozích badatelů, svědčící ve prospěch zobrazení právního motivu, s výše zmíněným autorským popisem a doplníme výpovědi heraldické a právní symboliky.

V Brodku na návsi pod žudrem, snad v hospodě U slunce, spokojeně popíjí muž v hanáckém kroji - možná sám džbánkař Jakub Švábský? Statný Hanák „špacírující“ v popředí by mohl být vrchní představitel obce, osoba odpovědná za dodržování práva a spravedlnosti, pudmistr Astazin Dokópil. Reprezentuje, což vnáší značnou dávku furiantství do jeho zjevu. Jen si povšimněme držení těla, které určitě není jen výsledkem typové stylizace lidových maleb, nebo ruky ledabyle zasunuté v kapse!

Zbývá objevit druhou osobu zmiňovanou v kartuši pod uchem džbánu. Není to tak jednoduché, neb pan rychtář, odpovědný za výkon práva, je „na čekané“. Potajmu číhá za zvláštní stavbičkou uprostřed návsi, sloupu umístěného na třech vysokých stupních. Nemůže to být nic jiného než pranýř, místo ponížení a hanby pro trestané útrpným právem, zde ale i symbol důležitého privilegia obce, práva hrdelního. Rychtář Josef Boks, z něhož vidíme jen kousek širokého klobouku, tasenou šavli v pravé a pouta připravená v levé ruce, střeží ze zálohy klid počestných Brodeckých. A kdyby se někdo odvážil pořádek porušit...

V nelehké službě nachází oporu v tehdy čerstvě centralizované státní moci. Její všeobíjající přítomnost symbolizuje císařská orlice, vybavená výmluvně žezlem a mečem, vznášející se na mohutných perutích pod dominující císařskou korunou nad výjevem z hanácké návsi.

Proč asi vytvořil mistr pro obec džbán právě takto malovaný? Chtěl představitele zpodobit při výkonu jejich zodpovědných funkcí? Připomínal jim exekuci určitého

delikventa? Byl jím snad on sám a výroba džbánu vyplynula z uděleného trestu? Stvořil moralitu na téma „alkohol - špatný pán“? Nebo chtěl jen publikum nezávazně pobavit právní anekdotou?

Příběh třetí

František Josef Velehradský: Prostanna, 1728, lavírovaná perokresba

Stejně jako představitelé jiných moravských měst vyhověli roku 1727 Prostějovští ochotně požadavku dějepisce Dis-mase Josefa Hynka von Hofera, pořídili a do Brna zaslali písemné podklady, aby jejich obec mohla náležitě vyniknout v připravované Historii moravské. Následujícího roku přidali ještě názornou výpověď veduty zvěčňující Prostějov s nejbližším okolím v pohledu od jihu.

Úkolem přiblížit město obrazem pověřili prvního v Prostějově usazeného umělce, malíře Františka Josefa Velehradského. Mezi vypoodobněními Prostějova zaujímá jeho „Prostanna 1728“ zvláštní postavení co do vypovídací hodnoty. Ve střední partii se blíží až plánu, zachycuje řadu pozoruhodných detailů, využitelných při bádání nad historickými reáliemi a místními zvyklostmi. Je znát, že kreslil člověk, který uvykl pracovat pečlivě, město důvěrně znal (v té době už zde žil tři desítky let) - a snad i to, že si je oblíbil. Když dílo autorizoval, označil se hrdě za občana prostějovského (cuius Prostanensis). Nedá se vyloučit, že méně obvyklý směr pohledu Mistr zvolil sám z osobních pohnutek: mohl tak zvěčnit svůj dům na Vápenici (nad severním okrajem hradeb).

Až nápadnou péči věnoval sakrálním objektům, včetně soch svatých, jež neváhal zvýraznit i za cenu porušení perspektivy a proporcí. Víme, že šlo o aktivně praktikujícího katolika - patřil např. k zakládajícím členům prvního barokního náboženského bratrstva ve městě, bratrstva Povýšení sv. Kříže, a mj. dal grafickou podobu členské matrice bratrstva a z velké části ji ilustroval. Dodnes se zachovala řada rozměrných kostelních obrazů z jeho ateliéru. Už v dřívějším zamyšlení na téma Velehradského veduta (Krok, 2007, č. 4, s. 40-43) zazněla hypotéza, že malíř díky

své profesi orientovaný též na vnější projevy víry, chtěl důrazem na církevní objekty hrdě upozornit na hloubku duchovního života svého města.

Nadšení nad duchovním laděním veduty ale přibrzdil zjištění, že téměř stejně vnímavě jako artefakty sakrální umělec zachytil též objekty spojené s výkonem trestního práva - výstavný pranýř v prostorách před dnešní radnicí (taktéž velikostně předimenzovaný), jednoduchou šibenici u Vodní brány, bytelné zděné čtyřúhlé popraviště s „věžkami“ v rozích a pohřebištem uprostřed na Močidylkách. Nebo snad mělo na diváka působit právě spojení „víra a řád...“?

Z dobové kurtoazie a společenských předsudků patrně plyne, že žádný z objektů souvisejících s disciplinárními postihy se neocitl v rozsáhlé legendě obrazu, ani nebyl popsán, či označen nějakým symbolem v ploše. Nebo se i sem promítl zvláštní ambivalentní poměr Prostějovských k této oblasti? Hrdelní právo jim panstvo jako zvláštní výsadu svěřilo již před koncem 14. století a vykonávali je mimořádně dlouho - až do roku 1801. Zaregistrovali sice, že potomek posledního kata zemřel až roku 1914 v městské útulně v Zelené ulici, ale jinak se právní povědomí kupodivu do místních tradic nijak nepromítl. Z Prostějovska neznáme žádnou pověst „právního původu“, pomístní názvy jakékoliv připomínky výkonu práva dokonale ignorují. Pamětníci nic nevědí o existenci pranýře, popraviště, katovny... Jako by Prostějov považoval být jen zmínku o exekuci za nemístnou. Patřil snad k dobrému tónu obce tradičně utlčit? Mimochodem - zmíněnou velkou šibenici umístili za hranicemi města v luhu Hloučely - tedy žádný do dálky hrozící šibeniční vršek...

Příběh čtvrtý

František Josef Velehradský: Justitia, 1713, olej na plátně

V sobotu 27. dubna 1697 sežehl Prostějov „strašný a krutý“ oheň. Odhaduje se, že zničil přes polovinu obce. K nejvíce postiženým částem patřil střed města. Chlouba

František Josef Velehradský: Justitia. 1713, olej na plátně. Sbírký Muzea Prostějovska v Prostějově. Foto: Jan Spáčil.

Prostějovských, radnice, přišla o všechny střechy. S výjimkou kanceláře městského písaře se v celém prvním patře, určeném městskému úřadování a setkávání obce, proborily stropy. Z vybavy sotva obnovené po zmaru třicetileté války nezůstalo nic. Celá budova popraskala žárem a vládla obava, že se zřítí. Města, vyčerpaného tristním průběhem 17. století (rekatolizace, emigrace, třicetiletá válka, zhoršení klimatu, nemoci, nezájem vrchnosti...), se zmocnilo zoufalství.

Pak ale Prostějovští vzdorně zvedli hlavy a postavili se osudu. Jakmile se jim podařilo s pomocí zkušeného architekta stabilizovat statiku stavby, začali místnosti ještě

vonící čerstvou omítkou postupně zařizovat odpovídajícím mobiliářem a doplňky. Úřadovalo se hned následujícího roku. Ale teprve v roce 1713 došlo i na obrazovou výzdobu zasedacího sálu rady a městského soudu.

K Mistru Velehradskému mířila hned dvojnásobná zakázka: Vedle podobizny panovníka měl vytvořit dílo postihující význam práva pro život obce. Nevíme, do jaké míry umělec vedlo či omezovalo zadání, jaká míra tvůrčí svobody a výběru mu byla přiznána. Jisté je, že vedle obligátního portrétu hlavy pomazané vznikl rozměrný olej na plátně (1120 x 1350 mm), zvaný podle ústřední postavy výjevu Justitia, česky Spravedlnost. Chudáka monarchu zastínil nejen velikostí, ale též „trvanlivostí“. Zatímco císařovu podobu nahradila z úsporných důvodů v další generaci tvář aktuálnější, Spravedlnosti přiznali „věčnost“.

Poněkud paradoxně v okamžiku, kdy budova radnice začala cele sloužit soudu, tentokrát soudu okresnímu, Justitia ji opustila. Zachovala věrnost městskému úřadu a absolvovala s ním více než šestašedesátiletou pouť po náhradních objektech. Když se konečně úřad dočkal důstojného sídla v nové radnici, nepřipadala otcům města staříčká Spravedlnost pro moderní objekt vhodná a darovali zchátralý obraz muzeu, tehdy městskému.

V odevzdaném snění-tlení, občas narušovaném chvilkovou pozorností, jež se brzy vyčerpala buď poznáním tristního stavu díla, či přestěhováním do jiného deponitáře, živořila Justitia až do konce letošního června. Tehdy zavítala mezi restaurátory firmy Imago, v. o. s., aby ji připravili pro chystanou expozici historie V bezpečí pevných zdí - jistota, právo, bohatství.

A Justitia se chopila příležitosti, možná už poslední! Magií své symboliky si zcela podmanila svou dobrodinku, ak. mal. restaurátorku Kateřinu Knorovou. Nepodařilo se sice vydobýt dostatek prostředků, aby restaurování mohlo proběhnout v plném rozsahu, ale otevřela se vrátka k prohloubenému vnímání symbolického poslání díla: „Při podrobném prostudování ikonografie alegorických postav jsem dospěla k závěru“, napsala K. Knorová,

„že stojíme před obrazem znázorňujícím teorii práva v praxi spravedlivého vládnutí v obci (městě Prostějov).“ Restaurátorka dílo označila za „doslova živý odkaz našich předků pro dnešní naši společnost, která je obecně s právem a spravedlností na štíru.“

Za vytrvalost a postřeh ji pak Spravedlnost odměnila: K. Knorové se podařilo ve virtuální prezentaci Herzog August Bibliothek (původce August mladší vévoda Braunschweig-Lüneburg) objevit předlohu díla, ručně kolorovaný dřevoryt neznámého autora z roku 1579. Přesně jako na prostějovském oleji na něm pod tetragramem Jahveh (v hebrejštině) bdí ústřední postava Spravedlnost (Justitia), podporována Láskou (Charitas) a Moudrostí (Prudentia) nad spojením Míru (Pax) a Republiky (zde patrně zobrazena v roli „právo každého plnoprávného příslušníka obce zúčastnit se řešení obecních záležitostí“).

Ikonografie díla si do budoucna jistě zaslouží podrobnější výklad - nahlédli bychom pak mnohem hlouběji do atmosféry raně novověkého Prostějova. Možnosti v tomto směru by se dále rozšířily, kdyby se podařilo odhalit, kdo vlastně vybíral pro zobrazení Justitie předlohu. Žádoucí ovoce poznání by nepochybně přineslo též posouzení významu drobných odchylek v přepisu předlohy.

Na tomto místě si neodpustíme alespoň konstatování, že pan Velehradský dodal bohyním „své“ obličej - pravděpodobně portrétoval konkrétní prostějovské měšťanky. Dámy ozdobil jejich oblíbenými šperky, možná dobarvil šat jejich oblíbenými barvami. A proč ne? Ctnosti Spravedlnost - Láska - Moudrost - Mír a vše spojující Svornost byly přece v Prostějově doma!

Michaela Kokojanová (*1953) absolvovala obory historie – výchova a vzdělávání dospělých – teorie kultury na FF UP Olomouc. V současné době je zaměstnána v Muzeu Prostějovska v Prostějově jako historik starších dějin.

mkokojanova@muzeumpv.cz

Před paragrafem 24 a po něm

Marta Konířová

Některé změny, které přinesl říšský školní zákon z roku 1869 a navazující předpisy, byly velmi významné a výrazně změnilly organizaci tehdejšího základního školství i způsobu výuky. Tak například byla prodloužena povinná školní docházka z 6 na 8 let a navíc bylo na rozdíl od předchozích let přísně dohlíženo na to, aby byla skutečně dodržována. Rodiče, kteří neposílali děti do školy, mohli být pokutováni nebo dokonce skončit ve vězení. Další podstatnou změnou bylo snížení počtu žáků na jednoho učitele, byl odstraněn rozdíl mezi postavením školy na venkově a ve městě, předepsány vyučovací předměty a nezbytné školní pomůcky, zvýšil se důraz na vzdělání učitelů, zlepšily se učitelé platy. Některá nařízení učitelé vítali, proti jiným měli jisté výhrady.

(Nejen tělesné) tresty ve „staré“ škole

Jednou z těch změn, která se nesetkala s jednoznačným přijetím, byl § 24 školního a vyučovacího řádu, kde bylo uvedeno:

„Prostředků vychovávacích užíváno buď s náležitým zřením ke zvláštlostem dětí. Trestání nebud mravnímu citu nebo zdraví dítěte na újmu. Trestati dítě na těle není v nižád-ném případě dovoleno.“

Tímto paragrafem tedy byly roku 1870 výslovně na školách zakázány tělesné tresty, které se ve „staré“ škole používaly. Ne však obvykle jako trest za neznalost, nýbrž jako kázeňský prostředek. Ze vzpomínek pamětníků víme, jak takové tresty mohly vypadat – klečení na polínku, na hrachu, na hrubém písku holými koleny, a samozřejmě výprask. To náleželo těm, kteří se chovali nevázaně a rušili tím vyučování. Těm, kdo vyrušovali mluvením, se dostalo jiného trestu – museli držet rákosku v ústech anebo se zakousnout do hrany stolu. V používání trestů se lišila škola od školy, záleželo také na pedagogickém umu a zkušenostech učitele.

Nebylo snadné učit ve třídě, kde bývalo i přes sto žáků různého věku. Není se co divit, že za těchto podmínek sahali učitelé pro udržení kázně i k tělesným trestům.

Rozhodně však tělesné tresty nebyly jedinými výchovnými prostředky. I „stará“ škola používala různé kladné a záporné motivace, různé odměny a tresty. Svědčí o tom například dobová školní pravidla, která bývala otiskována v druhém dílu tehdejší čítanky. Konkrétně v „Knize ke čtení“ z roku 1842 končí školní pravidla slovy:

„Zachovávejte ochotně a dokonale všechna tato pravidla. Kdo by proti nim přečinil, bude podle okolností potrestán soukromými a veřejnými domluvami i pohrůzkami, odejmutím listů pilnosti, ztrátou místa cti, známky cti, služby cti, sezením nebo stáním na zvláštním místě, vymazáním

Piják „stroje mají zuby“

Škola byla nejenom zdrojem, ale také cílem osvěty. Výstrahy a výzvy do škol časem šířily také různé spolky a společnosti. Toto varování před úrazy způsobenými zemědělskými stroji bylo vytištěno na pijáku a pochází z období 1. republiky. Sbirka Muzea Komenského v Přerově.

z knihy cti, místem hanby, zapsáním do knihy hanby nebo dokonce metlou neb hůlkou, a uvalí na sebe zlou známku v mravech. Kdo se nepolepší, vyvrhne se ze školy.“

Z uvedeného výčtu je zřejmé, že správného chování žáků se nedosahovalo pouze tresty (a ani pouze tresty tělesnými), ale také různými odměnami a pochvalami.

Školní pravidla návodem k správnému jednání žáků ve škole i mimo školu

O tom, jak se správně chovat, byli žáci poučováni nejrůznějšími způsoby. Kromě vlastního odměňovaného či trestaného chování byla žákům návodem k správnému jednání již zmíněná školní pravidla, ve kterých se objevovaly jak pokyny k chování mravnému a společenskému:

„Jděte tiše a mravně. Pozdravujte se cestou vespolek. Musíte-li jíti přes pole, přidržujte se chlapci chlapců, děvčata děvčat.

Když do školní světnice vkročíte, pokloňte se uctivě učitelům neb učitelkyni.

Očí a uší obraťte k učitelům. Čiňte, co se vám poroučí, pokazdě ochotně a dokonale. Poslušnost jest neprominutelná povinnost každého žáka“,

tak poučky o zachovávaní čistoty a zdraví:

„Než z domu vyjdete, prohlédněte oděv svůj, zdali jest čistý. Obličej, ruce a nohy musíte míti umyty, nehty u rukou ostříhané, vlasy učesané. Vykonejte také dříve své potřeby.

Neházejte papírových odřezků, nepotřebných per nebo čehokoli pod lavice.“

Pravidla se týkala nejen chování žáků ve škole, ale i mimo školu:

„Nebuďte cestou a po ulicích, aniž kde jinde komu obtížní, neškrabte nikde po zdech ani na plaňkách, nekazte nic na domech, chatrčích, na plotech, rostlinách, stromech, lukách, rolích atd.

Neberťte nikomu ničeho, neberťte cizího ovoce, z vinic, z polních požitků a úrod atd.

Neklouzejte se na leď, kde nebezpečno, ani u domů nebo v jiných místech, kudy lidé chodí, nekoupejte se v místech, kde nebezpečno, a nikdy naří.“

Vrabec ošidil chlapce.

Zlý chlapec lezl na strom, kde vrabci měli hnízdo. Vrabec ho uviděl a pokřikoval na něho: Výš, výš! A chlapec lezl pořád výše. Najednou se pod ním zlomila větev. Chlapec spadl a velmi se uhodil. Teď se mu vrabčik vysmíval: Cítíš? cítíš?

Vrabec a zlý chlapec

V roce 1870 byl také vydán zákon na ochranu ptactva. Tato výchovná povídka s podobným tématem (zlý chlapec chtěl zajisté vybrat vrabčí hnízdo) je ze Slabikáře pro školy obecné (vydání B) od Adolfa Frumara a Jana Jursy z roku 1914. Sbíрка Muzea Komenského v Přerově.

O dobrém chování veršem i prózou

Dalším prostředkem bývaly mravoučné průpovědky či povídky. Průpovědi, často rýmované, sloužily mnohdy jako předlohy k nácvičce psaní a krasopisu, takže se předpokládalo, že jejich častým opisováním a opakováním si je žáci pevně vštípi do paměti:

„Dobře činiti, vždy lepším býti,
musí člověk za cíl míti.“

„Dítě, jemuž milá pilnost, konání dobrého,
to jen dojde žiti blaženého.“

„Starších lidí radu měj vždy ve vážnosti,
od nich uč se, dítě, všeliké moudrosti.“

Autoři již zmíněné „Knihy ke čtení“ se nespokojili pouze se zařazením školních pravidel a mravních průpovědí pro mládež. Správného chování se týkala též několik dalších oddílů této čítanky, v nichž žáci našli povinnosti poddaných, pravidla k „zachování zdraví“ a rovněž kapitulu „Pravidla k slušnému se chování“. Zde se kromě jiného dočetli, proč je takové chování dobré: „*Slušné chování patří tedy k těm prostředkům, kterými si lásku a náchyllost jiných lidí získati, svou čest a svou blaženost rozhojnit můžeme.*“ Také mravoučné povídky hrály důležitou roli ve výchově. Dobré

příklady na jedné straně a odstrašující příklady potrestaného špatného chování na straně druhé, zároveň podané v přitažlivé podobě příběhu, měly být dětem bližší než nařízená pravidla.

Povolené tresty v „nové“ škole

Paragraf 24 školního a vyučovacího řádu z roku 1870 jednak zapovídal tělesné tresty, jednak uváděl ty výchovné prostředky, které byly ve školách povoleny. Jako motivace byly připuštěny pochvaly a odměny, jako tresty (v tomto pořadí) výstraha, důtka, stání v lavici nebo vystoupení ven z lavice, zadržení ve třídě (po škole), předvolání žáka před učitelskou konferencí a jako nejvyšší stupeň dočasné vyloučení ze školy.

Posledně jmenovaný kázeňský prostředek, považovaný za nejpřísnější, byl učiteli kritizován ze dvou důvodů. Prvním bylo, že tímto způsobem měli být potrestáni žáci, kteří obvykle nejevili o školu zájem a leckdy narušovali vyučování záměrně. Pro takové byl zákaz chodit do školy vlastně odměnou, nehledě k tomu, že když nebyli ve škole, nebyli zároveň pod dozorem ani vyučujících, ani rodičů, a jejich chování se proto mohlo spíše zhoršit než napravit. Druhým důvodem kritiky bylo to, že vyloučený žák často pocházel z prostředí, kde nestáli o to, aby děti chodily do školy. Ti rodiče, kteří by raději využívali děti k pomoci v domácnosti či hospodářství, vnímali povinnou školní docházku jako nutné zlo, které děti odvádí od užitečné práce. Vyloučení z povinnosti chodit do školy, třeba dočasné, by proto spíše přivítali. Učitelé tedy pochybovali o odstrašujícím účinku tohoto opatření. Ze stejného důvodu, totiž kvůli odstrašujícímu účinku, také někteří učitelé zkoušeli žádat o opětné povolení tělesných trestů. Navrhovali přitom opatření, která by zajistila, aby takový trest byl skutečně používán jen velmi výjimečně. Doufali, že už pouhé vědomí o možnosti udělení tohoto trestu zamezí některým projevům nekázně. Považovali totiž za příčinu zhoršené kázně žáků také to, že žáci věděli, že se jim nemůže nic „špatného“ stát, a také to, že je v tomto vědomí jejich rodiče podporovali. *„Žáčkové ve škole šeptají, ano i nahlas vypravují: Mohu ve škole dělati co chci, a učitel mne nesmí práť. Tatínek to povídal. A jestli mne bude učitel bít, povím to tatínkovi, on hned dojde*

na ouřad, bude to žalovat, a učitel dostane co proto,“ stěžoval si jeden z učitelů v dobovém tisku. Paragraf 24 však nikdy změněn nebyl a tělesné tresty se už do škol nevrátily.

Papírky, ohryzky a smetí neházejte pod lavice, děti!

Stejně jako dříve shrnovala základy správného chování ve škole školní pravidla, která se v hlavních rysech od pravidel „staré“ školy příliš nelišila. Stále si všímala chování žáků jak ve škole, tak mimo školu, obsahovala pokyny k mravnému a slušnému chování, zachovávaní čistoty a základních bezpečnostních pravidel (chodit ve škole po schodech pomalu, aby nikdo nespádl, neklouzat se po ulicích, neprovozovat nebezpečné hry na veřejných místech, nelézt vzadu na vozy atd.). Občas se objevila i pravidla rýmovaná, například *„Do školy jít v pravý čas / nezapomeň nikdo z vás. – Po cestě kdo pozdravuje / sám sobě čest způsobuje. – Papírků, ohryzků, jiného smetí / neházejte pod lavice, děti! – Poslušný buď, vždycky mravný, / to je ctnost žákova hlavní. – Čisté měj vždy tělo, učesanou hlavu, / zachováš je povždy v zdravém stavu.“*

Dobré chování měla také stále podporovat mravoučná povídka. *„Příběhy mravokárné více napomáhají než tresty tělesné“*, tvrdili někteří učitelé. Ovšem i mravoučná povídka byla v průběhu let podrobena kritice. Vytýkal se jí přílišný důraz na výchovnou stránku při opomíjení stránky literární. Zlo bývalo líčeno až příliš negativní a dobro až příliš kladné, takže výsledkem byly nereálné postavy a šablonovité příběhy, které nedokázaly zaujmout a přesvědčit. Tato kritika však neznamenala konec povídek s výchovným posláním. Cena dobrého příběhu ve výchově byla stále oceňována, jen měl být takový příběh napříště oproštěn od přílišné didaktičnosti. Dětské literatuře, které byl původně prisuzován zejména výchovný účel, postupně byla přiznána i funkce umělecká a zábavná.

Marta Konířová (*1971) je zaměstnána jako knihovnice a kurátorka Muzea Komenského v Přerově. Vystudovala obor Informační studia a knihovnictví na FF MU v Brně. Zajímá se zejména o vznik českých školních knihoven v době Rakouska-Uherska a jejich cenzuru.

konirova@prerovmuzeum.cz

Životní příběh agenta Romana

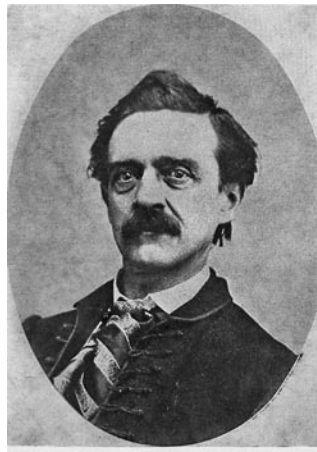
Lubomír Novotný

I. Úvod

Zrádce národa. Policejní agent. Udavač. Těmito a ještě mnoha dalšími přívzvisky byl od roku 1872 častován Karel Sabina. Romantik, básník, spisovatel, libretista, novinář, politik. Člověk, jenž se - krom svého udavačství (pod krycím jménem Roman) - vepsal do české historické paměti především libretem k Prodané nevěstě či Braniborům v Čechách. Právě díky Prodané nevěstě nemohl a nemůže být Sabina vymazán, obejit, zastíněn či odstraněn. Je pevnou součástí českého 19. století a zároveň psychologickým případem, který, ať tak či onak interesuje historiky, literární vědce, teatrology, novináře, psychology, záhadology či inkvizitory nedávné minulosti.

II. Proměny Sabinova života

Sabinův život měl několik fází, přičemž každá z nich by sama o sobě vydala na román. Předbřeznové období by neslo sdělení o stycích s Karlem Hynkem Máchou, životě v biedermeierovské Praze, německých gymnaziálních studiích, při nichž se Sabina setkával se svým učitelem Josefem Jungmannem. Roky 1848-49 by ukázaly Sabinu na levici rodící se české politiky, ukázaly by muze středního věku, jenž spřádal revoluční plány s ruským dobrodruhem Bakuninem apod. Léta 1849-1857 by mohla románově popsat Sabinův život na Hradčanech a v moravské Olomouci. Pohříchu by nešlo o středostavovskou selanku, ale o roky strávené v olomouckých kasematech, které koneckonců sám Sabina literárně ztvárnil ve spise „Oživené hroby“. Návrat z vězení po dlouhých 2922 dnech pak znamenal návrat do „bachovské“ Prahy, která byla velmi odlišná od Prahy dramatických dnů Slovanského sjezdu či jednání ve Svatováclavských lázních. Bezprizornost,

Reprodukce: THON, Jan. *O Karlu Sabinovi*. I. vyd. Praha: Aventinum, 1947. 43 s. Mansarda; Sv. 1.

přikrčenost jeho bývalých přátel, hmotná nouze až bída, nulové výhledy do budoucnosti, nemožnost popustit uzdu svým kratochvilím (dobré jídlo, pití, obecně bohemství) a odpovědnost nejen za sebe, ale i za rodinu, to vše vytvořilo předpoklady pro sklouznutí ke státní službě „zvláštního ražení“. Tato 13 let trvající služba trůnu (1859–1872), rakouské vlasti a říšské stabilitě, je tím, co dodnes nejvíce badatele zajímá a zarazí. Sabinova policejní činnost, jeho zprávy, raporty, udání, informace, nazvěme to, jak chceme, totiž zarazí i nejvelkorysejší povahy svojí šíří, hloubkou, pravidelností, podrobností, snaživostí, bezskrupulózností (zneužíval i své rodinné příslušníky), zkrátka tím, jak rychle se Sabina se svou novou rolí sžil a jak jej, když ne přímo bavila, tak snad až cynickým způsobem uspokojovala. Sabina totiž informoval o všem, o všech, soustavně, oddaně, poslušně, nehledal žádné únikové cesty, nesnažil se s policejními orgány hrát žádnou hru. Byl zkrátka

loajální, ve vztahu k těm, kteří jej řídili výkonný, nehledající žádné omezující či oportunní cesty. 13 let žil dvojitý život v pražské vlastenecké společnosti. 13 let psal romány, libreta, novinové články, quasifilozofická pojednání, diskutoval v národní a vlastenecké společnosti, v níž jistě patřil k těm intelektuálně nejlepším, věnoval se počínajícímu socialistickému hnutí. To vše činil s plným nasazením, přičemž musel vědět, že jednou opona spadne. Tato chladnokrevná jízda na tygru je jistým způsobem fascinující. Sabina musel tušit, že prozrazení není něčím, co by se mohlo stát, ale spíše věcí, jež nastane. Buď díky známé rakouské „Schlamperei“ a pravděpodobněji v ten moment, kdy už nebude svým chlebovárcům k užítku. Opona nakonec spadla v roce 1872, přičemž kontury jeho diskreditace a vyloučení z národa, jeho quasiemigrace, jsou dodnes ne zcela jasné. Poslední roky Sabinova života jsou smutným příběhem zneuctění, chudoby, opovržení, hanby a ponížení člověka, jehož přínos české kultuře byl vyšší než jeho osobní selhání.

III. Sabina a Olomouc

Olomoucká kasemata patřila vedle brněnského Špilberka k tradičním cílovým stanicím politických vězňů z let 1848-1849. Především italská a maďarská revolucionáři strávili řadu let v moravských vězeních. Vedle bojovných vlašsko-uherských bojovníků byli vězněni i tzv. radikální demokraté. K nim patřil kvůli tzv. Májovému spiknutí v květnu 1849 i Sabina. Nejdříve mu hrozil stejně jako jeho májovým soudruhům trest smrti, k němuž byl v květnu 1852 odsouzen, ale ten byl zmírněn císařskou milostí na 18 let a v únoru 1853 byl eskortován k výkonu trestu z Prahy do Olomouce. Svůj olomoucký pobyt Sabina zachytil v novele „Oživené hroby“. Popisoval každodenní vězeňský život, jízlivost bachařů, možnosti uvězněných či jejich sociální a národnostní strukturu, když po většinu času byl na cele s Maďary, Italy či Vídeňáky, teprve až na konci olomouckého pobytu (propuštěn byl v květnu 1857) mu byl umožněn styk i s Čechy (např. Karlem Sladkovským). Olomoucká kasemata se nalézala u Kateřinské

brány, kde se nacházela tzv. Vodní kasárna, jež byla cílovou stanicí pro politické vězně. Z kasemat se dodnes zachovala jen část od Pavelčákovy ulice po Passingerův mlýn (dnes je v něm mimo jiné restaurace Kamenný mlýn); část, v níž 4 roky paběrkoval Sabina, již nestojí. Tato se nacházela mezi dnešní Lafayettovou ulicí a Tržnicí. Češi nebyli mezi vězňovými Maďary a Italy ve velké oblibě, především ve vlašských očích byli právě „Boemo“ utlačovateli, tedy ti, kteří vykonávali v první linii habsburskou moc na Apeninském poloostrově. Maďari byli naopak vzdáleni středostavovským Čechům svým zpravidla šlechtickým původem i doutnajícím slovansko-maďarským antagonismem. Bratrství mezi vězňovými Poláky, Italy a Maďary bylo v kontrapunktu vůči Čechům, o nichž Sabina tvrdil, že byli: *„Nejtíšší a nejskromnější, ze všech arestantů ... Nemají chudáci peněz a tudíž i kuráže. Jsouce nuceni se držeti vězňovských instrukcí, drží se jich. Jeden neustále počítá křídou na stole, druhý čte gramatiky a slovníky, třetí pořádkem píše noty roubíkem na křídlicovou tabulku a ostatní pijou pivo a prospávají dny i noci.“* Revoluční hrdost, bojechtivost a aktivní romantismus jinonárodních vězňů se tak střetával s postoji Čechů, i když je samozřejmé, že shodný osud všechny arestanty postupně sblížoval. Sabinovo vzdělání, jeho výtečná jazyková vybavenost (byl bilingvni v češtině a němčině a znal i další hlavní jazyky monarchie včetně maďarštiny) mu umožňovala přesně chápat geopolitickou situaci i možnosti jednotlivých habsburských etnik. Sám si konečkonců z vězeňských diskusí odnesl vědomí, že české postoje jsou jen logickou reakcí na jejich dobové národní politické možnosti, jelikož: *„...nemají za sebou ani silnou a agitující emigraci, ani rozmrzelé honvědy, ani Piemont ani Garibaldiho. Svět o nich neví, vláda jich nenávidí, Vídeňáci se jim smějou a vlastní jejich krajané jsou buď teprve na počátcích poznání aneb – za nic nestojí. Jejich panstvo je většinou daremné a jejich političtí vůdcové jsou egoisté. Nemají nikoho za sebou, nežli několik chudých přátel.“* Sám tak možná popisoval i svou vlastní situaci. To ještě netušil, že po propuštění z vězení jej čeká osud, v němž se bude misit uznání i výsměch, odsudek i slastné chvíle obdivu,

bída i relativní dostatek, ale především trvale napjaté nervy a ubíjející nejistota. Sabina se s Olomoucí rozloučil v květnu 1857 a vydal se do Prahy za svoji ženou Josefínou a dvěma dětmi. Tímto momentem započala rozhodující fáze jeho života.

IV. Sabina post mortem

Sabinovo odhalení v roce 1872 předznamenalo poslední léta plná živoření. Jeho smrt v listopadu roku 1877 uzavřela Romanovu pozemskou pouť. Na jeho pohřbu se krom rodinných příslušníků sešlo jen pár dělníků, jelikož Sabina se odlišoval od svých liberálních a konzervativních politických protivníků tím, že se velmi zajímal o čtvrtý stav. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech a hrob raději nenesl ani označení Sabinovým jménem. V roce 1905 bylo hrobové místo dokonce prodáno a teprve díky péči Klubu za starou Prahu je hrob nově upraven a opatřen nápisem, že zde leží Karel Sabina. Snaha utajit Sabinovo místo odpočinku ukazuje, že smíření žijících s touto významnou osobností české kultury trvalo celá desetiletí. Problém konfidentství se táhl s českou společností nejen po dobu Rakouska (Švihova aféra), ale byl silně problematizován během nacistické okupace a pak v souvislosti s různými

druhy spoluprací s komunistickou StB. Sabinova záhadnost spočívá především ve formě a způsobech jeho konfidentství. Důvody, proč se vydal na dráhu policejního spolupracovníka, byly především hmotné (ale i ctižádost a pocit, že není uznávána jeho výjimečnost), ale jistou záhadou zůstává způsob, forma a kromobyčejná aktivita, již projevoval. Snad v tom byl prvek pomsty, prvek pocitu uspokojení z jistého druhu moci, snad i manipulace, ale Sabina byl dost inteligentní na to, aby věděl, že se ocitl v pasti a že to neskončí podle jeho představ. Možná se nakonec odevzdal fatalismu a jeho udavačská aktivita měla udržet jeho důležitost pro policejní orgány, aby jej ony samy nehodily přes palubu.

V posledních letech vyšlo tiskem několik prací věnujících se postavě Karla Sabiny (Charypar, Kupka, Kovařík, Kazbundova edice), byl mu věnován jeden z dílů v pořadu České televize Historie.cs, což ukazuje, že tato postava je stále živá a stále se nějak dotýká české historické paměti a zkušenosti. Sabina již dnes nemá defensory či shovívavé obránce (dekadenti, Fučík), nemá již ani nenávistnou frontu kritiků, nýbrž zůstává sérem proti tomu, aby současníci smýšleli nad příběhy podobného ražení černobíle nebo aby se vyhnuli nemístné relativizaci. A to je konec konců vždy to nejtěžší.

Nepovolený Sabinův plakát z r. 1872.

Lubomír Novotný (*1978) vystudoval historii a práva na Univerzitě Palackého v Olomouci. Odborně se zaměřuje na dějiny 19.–20. století a právní dějiny.

lubomir.novotny@vkol.cz

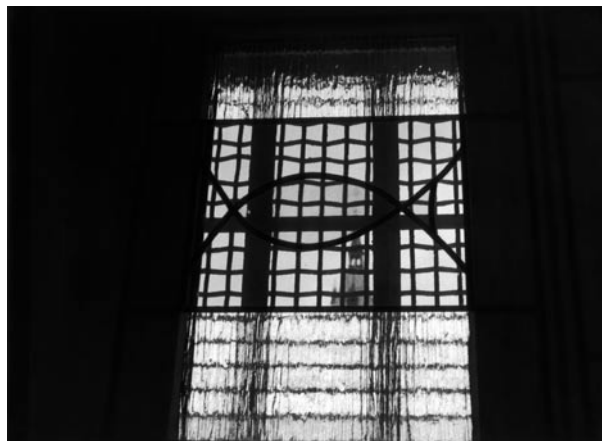
Reprodukce: THON, Jan. *O Karlu Sabinovi*. 1. vyd. Praha: Aventinum, 1947. 43 s. Mansarda; Sv. I.

Jindřich Štreit: Cesta ke svobodě

Jindřich Štreit: Víra a odpuštění

In memoriam Jana Springera

(Ke 120. výročí narození a 35. výročí úmrtí zasluží-
lého pedagoga, regionálního historika, knihovníka, bib-
liografa a organizátora českého společenského života
na Šumpersku)

Dne 24. listopadu 1893, tedy před 120 lety, se v Písařově
na Zábřežsku narodil místnímu učiteli Eduardu Davidu
Springerovi a jeho ženě Anně, rozené Doležalové, syn Jan,
jenž vyrostl ve významnou osobnost českého národního,
kulturního a politického života Šumperska a Olomoucka.
Prof. PhDr. Jan Springer byl mužem renesanční všestrannosti – angažoval se jako literární historik, překladatel,
knihovník, bibliograf a již od svých studentských let se nad-
šeně vrhal do národních sporů v česko-německém pohra-
ničí. Výrazně se také zapojil do osvětové činnosti, zajímal se
o slovanské jazyky a kultury.

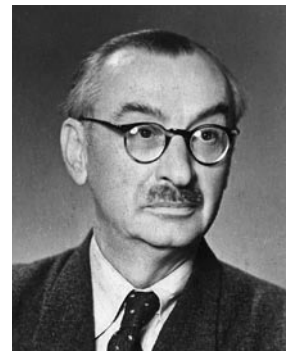
Léta studijní a působení v Šumperku

Jan Springer studoval na c. k. českém státním gymnáziu
v Zábřehu, na škole, která oplývala znamenitými učiteli
a kde jej silně ovlivnil Antonín Procházka (1885–1968), pro-
fesor češtiny a němčiny, literární historik, znalec národního
obrození a literatury druhé poloviny 19. století, vydavatel
díla Svatopluka Čecha. Následování příkladu profesora Pro-
cházky nepochybně usměrnilo pozdější odborné zaměření
Springerovy činnosti. Po Procházkově vzoru si také Springer
po maturitě v roce 1912 zapsal na Filozofické fakultě Karlovy
Univerzity v Praze jako studijní obory českou a německou
filologii. Studium završil doktorátem filozofie. V době první
světové války působil jako armádní tlumočnick na Balkáně.

Po studiích nastoupil v září r. 1920 jako suplující pro-
fesor na českou státní reálku v Šumperku, vzdělávacím ústavu
mládeže pocházející z českých obcí na Šumpersku a z řad
šumperské české menšiny. Zřídit českou střední školu v Šum-
perku, měste s výraznou většinou německého obyvatelstva,
bylo možné až po vzniku samostatného Československa

Jan Springer v letech
1915–1916.

JS na fotografii z padesátých let.

v říjnu 1918. O několik let později v článku *Počátky české
státní reálky v Šumperku* sám dopodrobna popsal neuvěřitel-
ně stísněné, primitivní podmínky školy, umístěné nejprve
v německém ústavu pro hluchoněmé děti a pak v budově
bývalé zemské donucovací pracovny, tzv. robotárny, v je-
jíchž prostorách se vyučovalo až do postavení nové budovy,
otevřené v květnu 1931. Kromě předmětů své aprobace se
musel suplent Springer ujmout výuky francouzštiny, ruštiny,
zeměpisu a zpěvu a správy učitelské knihovny. Přes všechny
počáteční těžkosti jako jediný z prvních profesorů šumper-
ské reálky zůstal této škole, i po změně reálky v reálné gym-
názium v r. 1928, věrný až do jejího zániku v září 1938, kdy
Šumpersko připadlo v důsledku Mnichovské dohody Velko-
německé říši.

Po příchodu do Šumperka, města s převahou německého
obyvatelstva, se Jan Springer zapojil do politické a osvětové
práce ve prospěch českého živlu v šumperském okrsku Ná-
rodní jednoty, jehož předsedou se stal následně v roce 1926
a byl jím až do roku 1938. Podílel se na rozvoji sokolského
hnutí mezi českou menšinou a příslušníky místní vojenské
posádky. Jeho aktivita a organizační schopnosti byly později
oceněny zvolením starostou šumperského Sokola, posled-
ním starostou před osudným Mnichovem. Jako osvětový

pracovník byl jednatelem okresního osvětového výboru a spolupracovníkem pražského Svazu osvětového, později nazvaného Masarykův lidovýchovní ústav.

Springerova činnost publicistická

V době svého šumperského působení publikoval řadu statí v různých časopisech. Některé z nich věnoval česko-německým vztahům na Šumpersku, zdejšímu nacionálnímu a ekonomickému soupeření české a německé národnosti a snahám obou etnik o prosazení se v regionu. Mezi tyto příspěvky patří např. úvod a dvě kapitoly v publikaci „*Šumpersko, obraz národních, kulturních, národohospodářských a sociálních poměrů*“ (Šumperk 1927), kterou redigoval, dále články *Šumperk kdysi a dnes*, *České Šumpersko v jubilejním roce Národní jednoty* a další. Tehdy politicky aktuální a dnes faktograficky cenná je Springerova brožura *Konec sudetenlandského odboje 15. prosince 1918 v Šumperku – Kapitola z památníku národního osvobození na Šumpersku roku 1918–1919* (Šumperk 1933) a taktéž brožura *České Šumpersko v jubilejním roce Národní jednoty* (Šumperk 1935). Vlastním nákladem vydaným

S maminkou a sestrou Zdenkou v roce 1922. První trojice fotografií pochází z rodinné kroniky manželů Bartošových.

dílem Jana Springera je jeho největší literárněvědná práce *Ohlasy světové války na Balkáně v české literatuře* (Šumperk 1935), v níž prostřednictvím české literatury přiblížil balkánská válčiště a tragično bratrovražedného boje slovanských národů manipulovaných mocenskými zájmy.

(...) chvíle prožité před patnácti lety ve varu dne a v činech základního významu pro život našeho státu patří nejen tvůrcům, nýbrž i jako odkaz budoucím, odkaz vybízející k lásce a obětavosti.“ (Jan Springer v předmluvě ke Konci sudetenlandského odboje, 1933)

Své hudební nadání Springer uplatnil jako dirigent pěveckého sboru Národní jednoty. Velkou část svého času věnoval práci knihovníka při budování české veřejné a státní obvodové knihovny v Šumperku. Jako demokrat a antifašista vystupoval proti henleinovským provokacím (zejména 4. září 1938 na Tyršově stadionu v Šumperku) a odsoudil zničení Masarykova pomníku před českým gymnáziem v květnu 1938. Podílel se na založení místního Akčního výboru na obranu republiky. Příchod jednotek wehrmachtu v říjnu 1938 ukončil Springerovu učitelskou a veřejnou práci v tomto severomoravském městě. Jeho česká knihovna, kterou léta budoval, byla zabrána německými úřady a knihy byly zničeny.

Od poloviny dvacátých let až do roku 1938 Springer hojně přispíval do *Stráže Moravy*, časopisu *Národní jednoty pro východní Moravu* a do její přílohy *Hlídky národní výchovy a osvěty*, od roku 1932 až do roku 1938 řídil šumperskou hlídku v týdeníku *Litovelský, šternberský a šumperský kraj*. Uveřejňoval zde množství recenzí, přičemž se orientoval na české literární klasiky a na četbu pro široké vrstvy. Informoval též o nových překladech literárních děl zejména francouzských a angloamerických autorů, svoje vlastní překlady z ruštiny a z jihoslovanských jazyků publikoval časopi-secky, například v olomouckém *Pozoru*.

Na Slovanském gymnáziu v Olomouci

Když 1. listopadu 1938 nastoupilo na státní reálné gymnázium v Olomouci (nynější budova v Kosinově ulici) deset středoškolských profesorů přinucených opustit svá dosavadní

působíště v Němci zabraném pohraničí, byl mezi nimi též češtinář a němčinář Jan Springer. Záhy se v tomto kulturním centru velmi dobře zorientoval, pro svou tolerantnost, shovívavost a přátelský postoj k žákům patřil k nejoblíbenějším učitelům. Nebylo tudíž divu, že si záhy získal sympatie olomouckých gymnazistů, kteří mu pro jistou podobu s titulní postavou filmové veselohry *Ducháček to zařídí* (ztvárněnou Vlastou Burianem) přezdívali Ducháček. Zapřisáhlý starý mládenec profesor Springer, jenž obýval se svou matkou pronajatý byt ve vile v Helceletově ulici č. 8, měl dostatek volného času na to, aby se celým srdcem věnoval nejen svému pedagogickému povolání, ale také literární historii – za války sbíral hlavně podklady pro svůj bibliografický soupis *Co dala Haná české literatuře* (soupis spisovatelů beletristů i nebeletristů rodem z Hané a severní Moravy) vydaný tiskem roku 1947) a byl činný ve Vlastenecké společnosti muzejní při Vlastivědném ústavu (nynějším Vlastivědném muzeu) v Olomouci jako člen jeho výboru a knihovník.

Již v květnu 1945, vzápětí po osvobození, byl Jan Springer pověřen jako zatímní správce vedením státního reálného gymnázia v Kosinově ulici a díky jeho úsilí byl tomuto ústavu navrácen historický název Slovanské gymnázium. Do roku 1948 byl místopředsedou olomoucké Národní jednoty pro východní Moravu, předsedou olomoucké pobočky Společnosti přátel Jugoslávie a předsedou olomoucké pobočky Společnosti československo-polského přátelství.

„Byl to učitel laskavý, dával studentům možnosti, aby se naučili, pokud se chtěli naučit. Měl odpor k donucování a tvrdým postupům. Charakterizoval bych ho jako učitele demokratického. Byl vnímán jako mimořádná pedagogická osobnost a myslím, že všichni ho měli rádi a respektovali ho.“ (Jan Novotný: Mé vzpomínky na PhDr. Jana Springera, Almanach k 135. výročí založení Slovanského gymnázia v Olomouci)

Plivánková aféra

Závěr působení Jana Springera ve funkci správce Slovanského gymnázia poznamenala „plivánková aféra“ – když na lyžařský zájezd studentů dorazila zpráva o tragické smrti Jana

Masaryka, uspořádaly některé studentky soutěž v plivání na fotografický portrét předsedy vlády ČSR a Komunistické strany Československa Klementa Gottwalda. Jedna z účastnic zájezdu však po návratu udala „plivánky“ okresnímu výboru KSČ a výsledkem bylo vyloučení dvou studentek ze všech moravskoslezských státních středních škol, stupeň tři z chování či postihy lyžařského instruktora a profesorů. Jan Springer byl tehdy přeložen jako profesor ruštiny na Polívkovo státní reálné gymnázium sídlící na olomoucké třídě Jiřího z Poděbrad. V roce 1951 byly oba ústavy sloučeny jakožto jedenáctiletá střední škola, na níž prof. Springer vyučoval do roku 1953, kdy odešel do důchodu. Spolupracoval pak pilně s Vědeckou knihovnou v Olomouci, se Slezským ústavem ČSAV v Opavě i s Vlastivědným ústavem v Olomouci. Ve spisovém materiálu olomoucké Vědecké knihovny objevil dosud neznámé dopisy Josefa Dobrovského z doby jeho působení v Generálním semináři na Hradisku u Olomouce (1787–1790). Své poválečné literárněhistorické zájmy zúročil Jan Springer ve dvou příspěvcích v památníku Jednoty Svatopluka Čecha vydaném ke 100. výročí narození tohoto básníka. Od konce války až do r. 1962 byl lektorem češtiny na Univerzitě Palackého; vyučoval také zahraniční studenty.

„Školní rok 1952–1953 se mi nemesmazatelně vryl do paměti postavou pana profesora dr. Jana Springera. Vysoký, mužné postavy, do značné míry připomínající ctihodné kmety druhé poloviny 19. století, každým coulem osobnost – to byl Springer. (...) Patřil k těm pedagogům, kteří si své žáky pamatovali a zajímali se o jejich životní osudy.“ (Miloslav Budík: Mé vzpomínky na profesory Springera, Bráblíka a Borovičku, Almanach k 130. výročí Slovanského gymnázia v Olomouci)

Zpátky do Šumperka – Co dalo Šumpersko české literatuře?

Na Šumpersko se Jan Springer rád vracel i za svého poválečného působení v Olomouci. Měl zde své přátele a známé, mezi nimi i kolegy v tehdejší Vlastivědném ústavu v Šumperku. Vyhověl jejich žádosti a po vzoru své předcházející publikace *Co dala Haná české literatuře* zpracoval soupis spisovatelů pocházejících ze Šumperska. Do přehledu zařadil

jak beletristy, tak autory odborné literatury. Šumperkem chápál celý tehdejší šumperský okres, včetně Jesenicka, avšak rodiště v seznamu uvedených spisovatelů obsáhla jen oblast od Hanušovicka po Mohelnicko, tedy území v rozsahu dnešního šumperského okresu. Publikace, kterou vydal v roce 1974 Vlastivědný ústav v Šumperku pod názvem *Co dalo Šumpersko české literatuře*, byla doplněna mapkou míst narození zmiňovaných autorů a portréty některých z nich. Již předtím, v roce 1968, mu za jeho celoživotní dílo byla udělena Cena města Šumperka.

Jan Springer zemřel čtyři roky po vydání uvedené příručky, krátce před svými pětadesátinami, 19. října 1978. Urna s jeho popelem je uložena v kolumbáriu šumperského hřbitova.

V Janu Springerovi odešel – jak napsal jeho žák na Slovanském gymnáziu a životopisec Jaromír Dvořák (1931–2004) – významný kulturní pracovník, spojující ideály národního obrození s demokratickým československým republikanismem, moravským regionalismem a kulturní vzájemností, zejména slovanskou.

A na závěr douška zcela současná: Obyvatelé Písařova si 26. listopadu připomenuli 120. výročí Springerova narození a jeho životní osudy a dílo odhalením pamětní desky na budově Základní školy v Písařově.

Připravil Lukáš Neumann s využitím následujících zdrojů:

1. stati Jiřího Fialy *In memoriam Jana Springera*, *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, č. 306, 2013, s. 55–88,
2. brožury Jaromíra Dvořáka *Prof. PhDr. Jan Springer, demokrat a vlastenec (1893–1978)*, Olomouc 1993,
3. příspěvku Zdeňka Doubravského *Jan Springer, pedagog, knihovník, bibliograf a organizátor českého společenského života na Šumpersku*, *Kulturní život Šumperka*, č. 12, 2013, s. 9–10,
4. zprávy Zdeňka Filipa *K pětasedmdesátinám prof. dr. Jana Springera*, *Vlastivědný sborník Severní Morava*, svazek 17, 1969, s. 73–76)

Foto z období působení J. Springera na Slovanském gymnáziu v Olomouci, asi léta 1948 - 1951 (archiv Vlastivědného muzea v Olomouci).

Když komiksová adaptace, tak do Tramtarie!

Rozhovor s Vladislavem Kracíkem, uměleckým šéfem Divadla Tramtarie Olomouc

Divadlo Tramtarie Olomouc (DTO) letos slaví deset let, za tu dobu si prošlo několika změnami. Dvakrát se stěhovalo, zakladatelé odešli před devět a půl lety do Brna, předali vedení olomouckým absolventům a ti vytvořili specifickou a charakteristickou poetiku divadla. V rozhovoru s uměleckým šéfem **Vladislavem Kracíkem** se dozvíte, v jakých momentálních podmínkách vznikají inscenace a zda se diváci dočkají ruských klasiků.

Prosincový KROK se zabývá tematikou zločinu a trestu. Jaká asociace se Vám v souvislosti s DTO vybaví, když uslyšíte termín ruská klasika?

Jak to myslíte? (smích – pozn. aut. rozhovoru) Tak třeba tak, jak doufám. Se založením Tramtarie jsme se před deseti lety prohršili proti nakažlivé hanácké nudě a všeobjímajícímu slastnému nicnedělání a trestem za tento hrůzný čin nechť nám je pravidelný přísun diváků a nesmlouvavě kladné recenze!

Našla by se v repertoáru DTO postava s osudem podobným tomu Raskolnikovovu? Co mají společného?

V letošním asi ne. Věnujeme se spíše poetickým či žánrovým tématům, na jedné straně inscenace *...a za Tracym tygr* (inspirace W. Saroyanem) či Hrubínova *Romance pro křídlovku*, na straně druhé například *Bohyně z města hříchu*, což je komiksová adaptace. A v tom loňském? *Nikita! (brutální)*. Je to možná divoké spojení a Dostojevskij asi právě v hrobě škytnul, ale proč ne? Hlavní hrdinka Nikita, tedy Marie nebo vlastně Josefína (to je stále tatáž postava) je na začátku rovněž životními okolnostmi dohnána ke zločinu, za který musí zaplatit. A ať se potom dlouho snaží trestu uniknout, časem

ji dojde, že to zkrátka není možné, a tak - trochu u konce s dechem, rozhodne se dobrovolně přijmout trest nejvyšší...

Budete v budoucnu zpracovávat ruskou klasiku?

Obávám se, že v dohledné době nejspíš ne. Nic proti klukům klasikům, já osobně se třeba považuji za přesvědčeného čtenářského fanouška Tolstého a Puškina, nicméně v současném dramaturgicko-režijním směřování divadla by to bylo, řečeno sportovní terminologií, tak trochu mimo výšeč. Pravda, máme na repertoáru *Janu Eyrovou*, od které do Anny Kareniny co by kamenem dohodil, ale šlo o výjimku, specifický titul pro specifického režiséra – Matěje T. Růžičku.

V programu DTO se nacházejí divadelní adaptace klasické literatury, například *Romance pro křídlovku* nebo *Jana Eyrová*, avšak zařazujete taktéž pop-kulturní inscenace *I na Batmana občas padne smutek* nebo *Marlboro Men Evangelium*. Daří se vám poměr „klasiky“ vyvážit „pop-kulturou“?

V Tramtarii spíše vyvažujeme mezi řekněme závažnějšími tituly a těmi komediálněji laděnými. Až na druhém místě je, zdali se jedná o klasiku či současný text nebo třeba o hru autorskou. Ona je to stejně pouze otázka titulu nebo námětu. Tramtarie si za ty roky vytvořila, jako většina podobných nezávislých scén, svoji specifickou a charakteristickou divadelní řeč, kterou promlouvá k divákům. Ti jí rozumí a primárně ji navštěvují. Když jste v Brně, do Národního jdete na titul, ale do HaDivadla na HaDivadlo. Je vlastně trochu jedno, co hrají, neboť jdete za atmosférou, poetikou, přístupem k divadlu a ke světu, který je nezaměnitelný

„Hadivadelní“. V Tramtarii je to myslím podobné. Navíc jedna věc je titul a druhá následná inscenace. Řekl bych, že naše inscenace *Jana Eyrová* není svým zpracováním ani tradiční, ani klasická, nebo například *Válka s mloky* je v našem podání ve výsledku výsostně pop-kulturní záležitost...

Na jaké „závažnější“ a komediální tituly můžete v této divadelní sezóně diváky pozvat?

Letos máme v Tramtarii čtyři nové tituly. V září měla premiéru hra současného slavného německého dramatika Maria von Mayenburga *Ošklivec*, tragikomedie o diktátu krásy v současné konzumní společnosti. V listopadu premiérujeme zmíněnou *Bohyni z města hrůchu*, komiks noir na divadle v režii hostující Hany Mikoláškové a v únoru adaptaci Čapkova *R.U.R.* V prosinci bude premiéra mé autorské sci-fi pohádky s názvem *Pohádky z mléčné dráhy*.

Neměly mít *Pohádky z mléčné dráhy* premiéru dříve?

Ano, inscenace měla být uvedena již v říjnu. Nakonec se z časových důvodů přesunula. Tramtarie je malá komorní scéna s adekvátně komorním technickým zázemím. Nemáme například zkušebnu ani dílnu, takže vše podstatné se odehrává v jednom prostoru, jehož harmonogram je s trochou nadsázky naplánován s přesností na minuty a měsíce dopředu.

Co u vás při výběru hostujících spolupracovníků hraje největší roli?

V Tramtarii je hostujících umělců mnoho. Jednak v hereckém souboru, ale samozřejmě také pravidelně spolupracujeme s hostujícími režiséry, hudebníky, výtvarníky ad. Až do nedávna jsem se při jejich výběru řídil zejména životopisem a zkušenostmi s podobným typem scény, jakou je Tramtarie. Po nedávném a neblahém zážitku jsem priority přehodnotil a na první místo řadím kvality lidské, schopnost domluvit se, pochopit situaci, mít chuť hledat i třeba nestandardní řešení atd. Nedávno jsme měli výborného režiséra, jehož umělecké kvality velmi výrazně převyšovaly ty lidské. Vznikla kvalitní inscenace, ale říkám si, jestli to stálo za to.

Došlo tedy ke konfliktu mezi režisérem a hereckým souborem? Poznámela spolupráce s hostujícím režisérem vztahy v Tramtarii?

Asi ne, ale samotný proces zkoušení byl velmi vyčerpávající. Nakonec vše zlé je pro něco dobré, vztahy se spíše pročistily a upevnily. Ono to není nic netradičního, divadlo je tvůrčí prostor plný výrazných individualit. A režiséři jsou různí, kolikrát jsou excentričtí, náladoví, mnohdy i takoví podivíni, jindy zase tišší, nenápadní. Avšak výrazné osobnosti to musí být. Dělají netradiční povolání, a to vyžaduje netradiční osoby (opět smích – pozn. aut. rozhovoru).

V minulé divadelní sezóně se zdálo, že se herecký soubor DTO ustálil. Mají u vás nyní šanci mladí herci z Brna, Prahy?

Herecký soubor už je v podstatě stabilní tři, čtyři roky a za to jsem moc vděčný, neboť to byl náš dlouhodobý palčivý problém. Dříve se nám velmi často obměňoval a značně to brzdilo jeho rozvoj a posun. Byli jsme z toho nešťastní. V současnosti máme soubor, který, ačkoliv je průměrem velmi mladý, už spolu hraje několik let. Letos budeme soubor rozšiřovat o dva čerstvé absolventy herectví na JAMU, Lukáše Černocho a Paulínu Labudovou. To bude na nějakou dobu všechno.

Ztotožňujete se jakožto režisér s postavami?

A to víte, že ano! A jak! Více než jako režisér tak jako autor divadelních textů a autorských adaptací. Již před lety jsem zjistil, že můžu psát pouze o věcech a situacích, které znám nebo v nichž si dokážu sám sebe či své blízké představit. To je jeden z paradoxů divadla: ačkoliv základními prostředky tohoto druhu umění jsou hra a nápodoba, ve finále funguje pouze upřímnost. Když propracováváte téma, jež je vám vzdálené, výsledek je i přes možné formální kvality emocionálně chladný, a tedy povrchní. Zkrátka je to špatné divadlo. A tak se projektuji do všech postav a do všech vztahů, o nichž píši. Často potom bývám během psaní divadelní hry unavený a okolí se těžko vysvětluje, že vás neunavilo samotné psaní, ale tak nějak žít a cítit ty vztahy.

Svou tvorbou tedy stálým divákům Tramtarie umožňujete nahlédnout do vašeho vnitřního já. Mohou se tedy cítit tak, že vás už dlouhou dobu znají. Stává se vám, že po představení přijdou a popovídají si s vámi o konkrétních divadelních inscenacích?

Občas se mi to stane, ale ne příliš často. Třeba pro naše herce to není v Olomouci nic neobvyklého. Diváci je znají a poznávají na ulici. Jeden náš herec byl na dovolené ve Špindlerově Mlýně a potkal ho malý chlapec, který, když ho spatřil, rozplakal se. Herec hrál v pohádce *O králi, který rád mlsal* postavu pojmenovanou Zubní kaz a ten asi čtyřletý chlapec si ho pamatoval. Mně se to často nestává, protože diváci nevědí, jak vypadám. A vlastně mi to tak vyhovuje.

DTO má úspěchy i mimo Olomouc. Účastníte se často festivalů?

Účastníme se celé řady přehlídek a festivalů každý rok. Jenom pro ilustraci, hrajeme každou sezónu přes sto představení v Olomouci, ale potom dalších 250 představení po celé republice, od Karlových Varů po Břeclav. Už to samotné je úspěch. Co se týká těch přehlídek a festivalů, nechci, aby to znělo nějak neskromně, my už jsme s Tramtarií za deset let hráli skoro všude. Snad kromě Divadelní Flóry v Olomouci (opět úsměv – pozn. aut. rozhovoru).

Kterou z přehlídek považujete za nejúspěšnější?

Nejdůležitější asi byla první přehlídka, respektive první velký úspěch. Před lety jsme jezdili na amatérské přehlídky a po několika totálních propadacích jsme zvítězili s pohádkou *O pračlovíčkovi* na Popelce Rakovník, což vlastně znamenalo, že náš Pračlovíček je nejlepší amatérskou pohádkou roku. Potom jsme s ní získali cenu na již docela prestižním profesionálním Festivalu Dítě v Dlouhé v Praze, pak s ní navštívili Německo, Belgie, Lucembursko...

Spolupracujete v Olomouci s Moravským divadlem nebo s Divadlem na cucky?

Spolupracujeme do určité míry. Běžně probíhají

vzájemné výpůjčky herců, u nás například hraje Ivana Plíhalová z MDO, naši herci Jan Konopčík či Bára Šebestíková zase hostují v Divadle na cucky. Dramaturgicky nebo provozně se nepotkáváme, ale navzájem se respektujeme. MDO pořádá v létě festival Olomoucké divadelní prázdniny a všechny olomoucké scény na něm vystupují. To je skvělá věc, Olomouc divadelní.

Na facebookových stránkách divadla jste v minulém roce několikrát upozorňovali na plnou kapacitu představení. Uvažujete o novém místě působitě?

Není žádným tajemstvím, že bychom do nějakého nového a trochu většího prostoru rádi, neboť diváci se k nám z kapacitních důvodů nevejdou opravdu často, ale je to běh na dlouhou trať. Ve Slovanském domě jsme již sedm let a jsme tam spokojeni.

Nebojíte se, že by s větším prostorem inscenace ztratily na atmosféře?

Pokud časem k nějakému přemístění dojde, tak máte pravdu, část atmosféry se ztratí zcela určitě. Každý prostor má jinou energii, a to je v divadle velmi křehká a podstatná věc. Ale člověk musí jít dopředu a obávám se, že prostor současné Tramtarie již přílišný rozvoj nedovoluje. Nicméně máme dobrou adresu, jsme kousíček od náměstí, divácký zájem by nám mohlo závidět leccjaké slavnější divadlo, vlastně si nemáme na co stěžovat.

V Olomouci vzniklo Divadlo na Šantovce, které založili členové DTO. Berete ho jako druhou domovskou scénu Tramtarie?

Tak to vůbec ne. Divadlo na Šantovce je „pouhá“ stagiona, tedy prostor určený k pronájmům a hostujícím souborům, něco jako olomoucké Divadlo Hudby. Dva členové Tramtarie se účastní na jeho provozu, ale je to jejich soukromá aktivita. S divadlem Tramtarie to nemá nic společného.

Za rozhovor poděkovala Květuše Soukupová

S Janem Sulovským o jeho dramatické tvorbě

Jan Sulovský je nepřehlédnutelná osobnost olomoucké kultury a umělecké tvorby. Desítky let působí v Českém rozhlase Olomouc a od mládí se věnuje také literární tvorbě. Jeho poslední dílo „*Mladík od Zlaté štiky*“ je věnováno Gustavu Mahlerovi. Premiéra této hry byla uvedena v Besedním sále Muzea moderního umění Olomouc 22. října tohoto roku a přijata byla velmi vlídně. Požádali jsme autora o rozhovor a nebyli jsme odmítnuti.

Pane Sulovský, během několika posledních let se z vás stal známý autor komorních her s regionální tematikou. Mohli bychom provést stručnou rekapitulaci titulů a vrocení jejich premiéry?

Začalo to v roce 1997, kdy se na nádvoří vojenského archivu AČR na náměstí Republiky v Olomouci uskutečnila premiéra inscenace „Lafayette - Hrdina dvou světadílů“ o generálu Lafayetteovi k 200. výročí jeho opuštění olomouckého vězení. To jsme tehdy ještě netušili, že budeme následovat další inscenace věnované významným osobnostem historie Olomouce a Olomouckého kraje. Po Lafayetteovi jsme nastudovali inscenaci „Václav III. - O historii jedné královraždy“ k 700. výročí zavraždění posledního Přemyslovce v Olomouci. Intronizaci Františka Josefa I. z roku 1848 jsme si připomněli v nádherných prostorách arcibiskupského paláce hrou „Začalo to v Olomouci - O životě a vládě Františka Josefa I.“ V roce 2009 jsme si tematicky „odskočili“ do Javorníku s inscenací hry „Muzikant z Jánského vrchu“ o Karlu Dittersovi z Dittersdorfu. V roce 2011 jsme inscenací „Causa Karel Sabina“ připomněli pohnuté osudy významného českého spisovatele 19. století, který byl po léta vězněn v olomoucké pevnosti. A v letošním roce jsme dokonce nastudovali dvě inscenace. Na konci srpna jsme uvedli na nádvoří městského úřadu

k 800. výročí založení Uničova inscenaci hry „Královské město v povodí Oskavy“.

Tou poslední inscenací je „Mladík od Zlaté štiky“. Jak vznikala?

Je všeobecně známo, že v Olomouci ve svých mladých letech působil světoznámý skladatel Gustav Mahler. Téměř každý Olomoučan zná Mahlerovu ulici, Café

Vladimír Hrabal (Gustav Mahler) a Lenka Kočišová (Alma Mahlerová) v inscenaci *Mladík od Zlaté štiky*. Foto: Ladislav Galgonek.

Vladimír Hrabal (Gustav Mahler), Petr Kubes (Kamelot) a Václav Bahník (ředitel Raul). Foto: Ladislav Galgonek.

Mahler nebo dům U Zlaté stíky. Mahlerovu osobnost připomíná rovněž jeho busta v Moravském divadle. Méně už lidé vědí, že v hanácké metropoli Gustav Mahler působil jen něco málo přes dva měsíce a že v ní byl hluboce nešťastný. V letošním roce uplynulo 130 let od této události, což bylo skvělou motivací a inspirací k napsání hry a nastudování inscenace.

Ve hře je mnoho poznatků o životě a díle Gustava Mahlera. Kde jste je našel a které z nich jste si vyfabuloval?

Velmi mi pomohla studie bývalé ředitelky hudební školy v Olomouci Dagmar Kučerové *Gustav Mahler a Olomouc*, publikovaná roku 1968 ve sborníku Hudební věda. Muzikoložce se podařilo za vydatné podpory jejích kolegyně z olomouckého archivu nalézt dobové dokumenty dokládající Mahlerovy osudy v německém operním divadle v hanácké metropoli. Teď šlo jako vždy o to, vymyslet princip, na němž bude hra založena. Ten jsem vyřešil fiktivním setkáním vdovy po skladateli Almy Mahlerové a jejího – v pořadí třetího muže – Franze Werfela po návštěvě koncertu, na němž zazněla Mahlerova 8. symfonie. Tato výchozí situace se stala příležitostí k připomenutí některých okamžiků ze skladatelova života.

Máte za sebou herecký kolektiv, který stojí o všechny hry, které napíšete. Ovlivňuje to koncepci vašich her? Máte stálého režiséra, dáváte hercům prostor, aby hru obohatili o vlastní epizody?

Náš herecký kolektiv sdružený pod Agenturou Lafayette se v posledních letech ustálil ve složení Václav Bahník, Vladimír Hrabal, Lenka Kočišová, Jaroslav Krejčí a Petr Kubes. Jde vesměs o herce Moravského divadla. V dřívějších inscenacích si rovněž zahráli Naděžda Chroboková, Vlasta Hartlová a Jiří Gottwald. A možná někdy příště oslovíme i někoho jiného. Nicméně myslím, že v naší současné partě už na sebe docela slyšíme a že vytváříme inscenace kolektivně, i když vždy někdo působí jako režisér. V případě hry o Mahlerovi máme dokonce režiséry dva: Jaroslava Krejčího a Václava Bahníka. To kolektivní povědomí je pro mne velmi důležité a inspirativní i při psaní her, protože mohou hercům psát role tzv. na tělo. Nezajímají mne věkové souvztahnosti mezi herci, které ne vždy odpovídají realitě. Jde spíše o to, aby herci hráli dané téma. Navíc dost často „skáčeme“ z minulosti do současnosti, ze století do století. Každá z her je vždy souhrnem reálných faktů a fikce.

Inszenace jsou dílem profesionálů z Moravského divadla. Role dramaturga, režiséra, scénografa doplňujete vlastními vizemi?

Jak už jsem řekl, naše inscenace jsou díly kolektivními. V posledních letech přinášejí herci stále více a více vlastních námětů a představ, podílejí se výrazněji i na dotváření konečné textové a vizuální podoby inscenace. Myslím, že je to ku prospěchu. Je cenné tříbit si takto názory na divadlo i život samotný.

Do jaké míry se shoduje vaše autorská vize s výslednou podobou?

Mé autorské vize jsou většinou obohacovány o to, co přinesou herci jako svůj vklad do inscenace na zkouškách. A tak mnohdy výsledná podoba často předčí mé představy. Nemohu říct, že bych byl někdy zklamán a vysloveně

nespokojen. Vždy jsem otevřen názorům a nápadům druhých, pokud nejdou zásadně proti autorskému záměru, což se nám naštěstí nikdy nestalo.

Co jste musel udělat, abyste většinu her mohl uvést v autentickém prostředí?

S uváděním her v autentickém historickém prostředí jsem díky vstřícnosti lidí neměl nikdy problém. Poděkování patří např. řediteli Mojmiru Sklenovskému a Františku Mackovi ze Správního archivu Armády České republiky v Olomouci, kteří nám umožnili už mnohokrát odehrát inscenaci o generálu Lafayetteovi přímo v prostorách vojenského objektu, pro nějž platí jinak velmi přísná pravidla. Obdobně vděčíme olomouckému arcibiskupovi Janu Graubnerovi za to, že nám inscenaci o intronizaci Františka Josefa I. umožnil zahrát přímo v Arcibiskupském paláci v Olomouci. A těch vstřícných lidí bych mohl jmenovat mnohem víc. Poděkování patří rovněž Olomouckému kraji a Magistrátu města Olomouce, bez jejichž podpory by tyto projekty nevznikly.

Existují předpoklady pro psaní dalších podobných her?

Inscenace „Mladík od zlaté štiky“ o Gustavu Mahlerovi je sedmou v pořadí. Byl bych rád, kdyby se mi podařilo

Jaroslav Krejčí (Franz Werfel) a Lenka Kočišová (Alma Werfelová – Mahlerová). Foto: Ladislav Galgonek.

tyto projekty dotáhnout alespoň do desítky. Historie Olomouce a dalších míst Olomouckého kraje je bohatá a já věřím, že se mi podaří najít další osobnosti a témata, která by stála za zpracování. Doufám, že nám hvězdy – a nejenom ony – budou příznivě nakloněny.

Přejeme vám hodně sil a úspěchů v rozhlase i tvorbě pro prkna, jež znamenají svět.

Bohumír Kolář

Jan Sulovský

Významná tvůrčí osobnost kulturního a uměleckého dění v Olomouci, kde se také 14. února 1955 narodil. Na tamním gymnáziu v Olomouci-Hejčíně absolvoval středoškolská studia. Poté se věnoval studiu dramaturgie na DAMU v Praze. Působil v Divadle Oldřicha Štíborů v Olomouci a následně v Českém rozhlase Olomouc.

Autorsky se prosadil tvorbou komorních her o významných historických událostech města, ale i o osobnostech, které v Olomouci dlely nebo působily. Jan Sulovský dosud napsal a jevištně představil sedm her:

- Hrdina dvou světadílů – Generál Lafayette (1997)
- Václav III. – O historii jedné královraždy (2006)
- Začalo to v Olomouci – O životě a vládě Františka Josefa I. (2008)
- Muzikant z Jánského vrchu – Karl Ditters z Dittersdorfu (2009)
- Causa Karel Sabina (2011)
- Královské město v povodí Oskavy - 800. výročí Uničova (2013)
- Mladík od Zlaté Štiky - Gustav Mahler v Olomouci (2013)

Malíř svého kraje Lubomír Bartoš: autentické drama Jeseníků

Akademický malíř **Lubomír Bartoš** je širší veřejnosti a odborným kruhům znám jako zpodobitel rázu, duše a bouří jesenické krajiny. Přiznám se, že, ponejprv coby neznalý vnímatel, uvažoval jsem o setkání s autorem klasické ražby – řekněme idylicky rozzechvělým (když už tedy byla řeč o dramatickém nervu Jesenicka) a zdravě venkovsky „usazeným“ mistrem plátna.

Lubomír Bartoš je však umělcem velmi zarputilým, v osobním životě stojí tak trochu opodál hlavního proudu situovaného logicky v olomouckých výstavních síních a kavárnách a především – je přesvědčivým tvůrcem a hledačem skrytých dramát nepoddajné a tak bohaté vrstevnaté krajiny jesenických hor. Tvůrcem, který, a to zejména v důsledku nějaké mylně vžitě představy o tom, že kdo se zaměřuje monotematicky na krajinu, může automaticky být opatřen nálepkou krajinář-klasik. Avšak pokud se blíže podíváte na Bartošovu tvůrčí cestu a jeho originální vývoj, dojdete (alespoň podle mého názoru) k přesvědčení, že se setkáváme s nezastupitelným vystižením hodnot, které malíř svým vnímatelům zprostředkovává.

Mohl bych na dalších řádcích pokračovat popisováním dojmů, jimiž na mě setkání s Lubomírem Bartošem, rodákem z Klopiny v okrese Šumperk, a jeho tvorbou, působilo (mimo jiné: nejpřitažlivější jsou pro mě Bartošovy nervně temné a pochmurné odstíny na olejích či temperách ze 60. a 70. let), avšak přenechám raději pasáže níže nejprve slovům Aleny Nádvorníkové a následně samotnému Lubomíru Bartošovi. Velmi důkladně je možno se s jeho malířskou tvorbou, biografií a geniem loci krajiny, již zobrazuje, seznámit prostřednictvím monografie *Lubomír Bartoš – malíř svého kraje* (Pavel Ševčík – VEDUTA, Štítý 2007) či přímo v Galerii akademického malíře Lubomíra Bartoše na zámku v Úsově.

„Zejména pro smyslově citové, expresivní tvůrčí typy se proto krajina stává projekčním plátnem lidských prožitků, místem živého dění; krajina osvojená, tedy subjektivizovaná, která se vrací do objektivní reality jako zpředmětnělý obraz, strukturovaný podle zákonů lidské citovosti formotvorných sil. Bartošovy obrazy nepostrádají potřebnou úroveň tohoto osvojení a zpředmětnění – jsou autentické, mají tedy osobitou podobu a vysokou intenzitu citovosti, i odpovídající způsob její výtvarné organizace. Jsou koncipovány v dynamických zkratkách, které jsou sugestivním ekvivalentem pochmurně dramatické atmosféry jesenických hor i jejich dějin, atmosféry plné bouří, lijáků a větrných poryvů; změn.“ (Alena Nádvorníková, básnířka, malířka a teoretička surrealismu v katalogu k výstavě z r. 1977)

Co pro vás místo vašeho působiště, tedy Jeseníky, místo, které nejčastěji na plátně evokujete, znamená? Určitě není ničím nahraditelné...

„Ano, máte pravdu, je to základní věc. Už šest desítek let tady běhám po těch kopečkách a snažím se pochopit výtvarný charakter této krajiny. Neznám výtvarníka, který by tak vážně bral svůj region. Já jsem to vydržel. Když jsem končil Střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti a pak Akademii výtvarných umění v Praze, chtěl jsem se vrátit domů.“

Nebyl to trochu krok zpátky? Přeci jen: z uměleckého centra na, v podstatě, periférii...

„To byl úžasný risk, protože jakmile se výtvarník dostane mimo centrum, tak to je katastrofa. My jsme dokonce na akademii měli pedagogickou část výuky, protože oni věděli, že jakmile vstoupíme do života, tak všichni nenajdeme uplatnění v oboru a budeme muset učit. Shodou okolností jsem dostal nabídku učit na Lidové škole umění v Šumperku výtvarnou výchovu po panu Jiřím Jílkovi, známém sochaři, který ze zdravotních důvodů musel školu opustit. Dokonce už v roce 1964, ještě než jsem dokončil státnici v Praze, jsem už dva dny v týdnu, vždy v pondělí a pátek, učil v Šumperku, abych měl nějaké uplatnění. Tím jsem se tak nějak oklikou, nepřímou, vrátil do svého rodného kraje.“

Takže o návratu rozhodla spíše existenční nutnost?

„Rozhodující pro mě bylo hledání mého vlastního výtvarného charakteru a vyjádření specifické atmosféry Jeseníků. V mé tvorbě, až se bojím to slovo použít, řekl bych romantické atmosféry, protože tady byly Sudety, Němci. A třeba Slovácko - to je úplně něco jiného. Tam cítíte tu nádhernou tradici, smutek i radost. Ale tady, v Sudetech, spíš smutek. Na motorce jsem projížděl celé Jeseníky, od Bludova přes Králíky, Jeseník, Brannou a skončil jsem nakonec zase v Bludově, kde jsem tu konečnou inspiraci našel.“

Malíř svého kraje. Tak se jmenuje vaše monografie a jste tak titulován. Jak se vy sám k takovému označení stavíte?

„Kunsthistorik Jiří Hastík to v mé monografii tak napsal a nazval mě malířem svého kraje. Nevím, zda právem, či

neprávem. Myslím, že to je složitější. Působil tu například významný německý malíř Kurt Hallegger, který ale většinu života strávil v Praze nebo v Mnichově. Měl jsem pocit, když jsem pár jeho obrazů viděl, že nás spojuje hloubka přístupu k jesenícké krajině. Moje krajinné motivy mají skutečně regionální charakter. Mám ztvárněné motivy počínaje Jeseníkem, Javorníkem, Vidnavou a konče Mohelnicí, Šternberkem, Prostějovem, Olomoucí a Přerovem. Aniž bych to chtěl - a není to záměr - má tvorba je vsuktu v kruhu tohoto kraje. Za těch sedesát let jsem zabrousil skoro všude. Když pak přišlo ocenění Olomouckým krajem

Morový sloup (Olomouc), olejomalba na plátně, 95x70, rok 2008

Svatý Kopeček, olejomalba na plátně, 60x80, rok 2008

v oblasti kultury, a to cena za moji celoživotní tvorbu, tak se moji konkurenti, v uvozovkách kamarádi, postavili proti mně. Konkurence jde v každém oboru přes mrtvolu. Postavili to na tom, že jsem byl pár let v KSČ.“

Ožehavá věc, regionální média se do této „aféry“ pustila, řekl bych, dost předpojatě...

„Pocházím z početné chudé rodiny, která byla přirozeně zaměřená levicově. Prvotní však byla vždy práce, vztah k práci a její kvalita. O politiku se také zajímám, převládá v ní však síla, pozice moci a začátek slov slabikou nej... V kultuře a v umění, i to, co je prosté a jednoduché, může být nosným pilířem výtvarné kvality. Učil jsem a tvořím hlavně v Šumperku. V Olomouci jsem nechtěl po studiích překážet a být součástí kolegiálních rivalit. Moji žáci, děti i dospělí měli výborné výsledky. Děti dostávaly za svoje práce ocenění v mezinárodních soutěžích, dospělí byli přijati na střední a vysoké výtvarné školy. LŠU v Šumperku se dostala na celostátní úroveň. Přišla mi nabídka učit na Univerzitě Palackého v Olomouci. Dokázal jsem si představit, že bych mohl učit dospělé talenty. Avšak po zjištění, že nejsem ve straně, se mi tato šance vzdálila. To mě přirozeně naštválo a když jsem byl osloven, zda chci vstoupit do KSČ, tak jsem souhlasil. Po roce 1989 mi toto bylo připomínáno. Stáhl jsem se do ústraní a intenzivně se ponořil do své tvůrčí

práce a pořádání výstav. Stejně vždycky docházím k názoru, že pocit z dobře vykonané práce nic nenahradí.“

Rivalita mezi olomouckým centrem a ostatními částmi kraje podle vás trvá?

„Můj vztah k Olomouci je rozporný. Přístup k výtvarnému umění je poněkud jiný u absolventů AVU a absolventů výtvarných fakult. Intelektuální prostředí má svá vlastní specifika. Moje profesní činnost je více spojena s životem lidí, s jejich názory a jejich touhami. Výtvarné umění má stále co zobrazovat a obohacovat tak citový život lidí.“

Navraťme se k okouzlení Jesenickem. Smutek, drsnost, melancholie, vyhoštěnost. Něco vás tedy vedlo, pomineme-li pouto „rodné hroudy“, k tomu nejužšímu sepětí.

„Jeseníky mě okouzly svou dramatickostí, avšak bylo zde nebezpečí, zda se mi podaří duchovně se s tímto krajem spojit. Obloha - mraky nad Jesenickými hřebeny a atmosféra této krajiny se neustále mění. Vzpomínám si, když jsem maloval na Červenohorském sedle a nedaleké Vřesové studánce, podařilo se mi ztvárnit dramatickou bouřkovou atmosféru. Dramatickosti je jaksi ve mně a i život jsem prožil velmi dramatický, a to především v tom, že jsem se mnohdy postavil i proti běžným pravidlům života. To je výraz, který říkám Vám poprvé. Základní školní docházku jsem dokončil na Svatém Kopečku v ústavu pro nedoslýchavé děti, jelikož mě, jako malého chlapce, postihla spála. V tomto ústavu si mě pak všiml známý malíř Bohumír Dvorský. Zeptal se, jestli nechci být malířem. Pro mě to bylo něco úžasného až božského. Napřed jsem totiž psal básně, na Svatý Kopeček jezdil básník Jiří Wolker, to byla má prvotní inspirace, ale pak jsem toho zanechal a začal jsem kreslit. Bylo mě slíbeno, že se zasedá o to, aby i žák z tohoto ústavu bylo umožněno tento obor studovat. Nic pro to sice neudělal, ale jsem tomu doteď rád, všechno jsem si probojoval bez protekce, jen svou pilí.“

Přijde vám to tedy tak, že určitá negativita pulsující krajem vás pozitivně nabíjí a pudí k malování?

„V umění je to paradoxem. Já dnes nemám pocit, že tzv. svobodná kultura je lepší. Naopak, připadá mi povrchnější. Říkám si, že když žijeme ve svobodě, tak proč se věci nedělají víc do hloubky.“

Krajinomalba pro vás vždy byla na prvním místě? Městské motivy vás nelákaly?

„Příroda mě fascinuje od dětství, takže hlavně ta. Ale inspiruje mě také městská architektura. Hledám její duchovní podtext. Můj záběr je široký. Znamé jsou mé malby z historických částí Prahy, Olomouce i Šumperka.“

Regionální tradici, umění vyrůstající z venkovské tradice tedy považujete za důležité?

„V zahraničí to je naprosto běžné. Umělci tu nejsou proto, aby tvořili pro muzea. Řeknu to obrazně: když přijede babička z Jeseníků do Olomouce a uvidí můj obraz a řekne si: „to je tady od nás!“ - vždyť to je taky smysl umění. Kunsthistorici zápasí o to, kdo je a kdo není lepší, ale chce to čas, zhodnocení trvá. Pokud někdo ocení moji tvorbu, bude to minimálně za padesát let. Jsem zastáncem kunsthistorika profesora Jiřího Kotalíka (přednášel dějiny umění na AVU), který nikdy na svých přednáškách nehodnotil, ale vždy charakterizoval, co je podstata umění - gotiky, baroka a tak dále. Neprezentoval svůj osobní názor a nehodnotil, co je v umění lepší nebo horší.“

Odlišujete volnou tvorbu od zakázkové?

„Při zakázkách v architektuře musím brát ohled na přání architekta a na celý projekt. Pro mě byla zakázka dříve problém. Když jsem měl někomu zakázkově vyhovět, musel jsem se přizpůsobit nárokům zákazníka. Umění ale neznamená jen zobrazovat sebe a své pocity. Čím víc jsem našťvaný, tím lépe se mi maluje. Když maluji portrét, tak já vždy ztvárním člověka možná i lepšího, než ve skutečnosti je. Zakázku beru jako službu vyhovět, a proto beru každého spíš pozitivně. Protože každý člověk by chtěl i měl být lepší, než je a já mu tímto dávám prostor. Smutno je mi z toho, že moc málo lidí dělá svoji profesi s chutí a láskou.“

Klopina, olejomalba na plátně, 48x96, rok 2008

Já se však malováním také vracím do svého dětství, což je pro mne nyní inspirující pohnutkou.“

Čeho si vy sám na své tvorbě ceníte? Nebo možná lépe: za čím se rád ohlížíte, na co vzpomínáte?

„Moc rád pozoruji obrazy, které jsem maloval dříve. Objevil jsem obrazy, které jsem maloval, když mi bylo sedmáct, ještě než jsem byl v Uherském Hradišti. Za věci, které vidím i po padesáti letech, se nestydím. To mě může těšit. Jestli mám pravdu, nebo ne, to nevím, ale vycházel jsem z pocitů. Vracím se k motivům, například kostelík ve Vyšehorkách, maloval jsem jej mockrát, ale pokaždé v jiné atmosféře. Mám moc rád kapličky, boží muka - toto jsou motivy takového mého životního zastavení.“

A na co se soustředíte nyní nejvíce, k čemu se upínáte?

„Dokončuji Křížovou cestu, tento cyklus Křížové cesty jsem ztvárnil i s patnáctým zastavením. Na jaře bych tento cyklus chtěl vystavit ve Vlastivědném muzeu Olomouc i s mojí méně známou portrétní tvorbou. Píšu nyní také vzpomínky na své dětství, třeba na kamenné zidky v mé rodné obci Klopíně. Vzpomínám též na barevný venkovský podzim, na pálení bramborové natě a opékání brambor. Na svůj zasněný pohled na tmavý dým z ohýnku, jenž se s postupujícím večerem měnil na světlý dým oproti tmavnoucí obloze.“

Rozhovor vedl Lukáš Neumann

Jak se mnou nakládal čas?

Rozhovor s výtvarníkem Josefem Škubnou o jeho životě a tvorbě

Josef Škubna se v minulém roce (2012) dožil osmdesáti pěti let. Že nepatří k minulosti, ale je osobností výrazně současnou, je zřejmé z jeho vitality a obdivuhodného lpění na aktivním životě. Nezdobí ho žádné předstírané nadšení, ani sebestředné přeceňování vlastního přínosu pro podobu světa, ale spíše víra, že každý okamžik života má svou cenu, pokud ho člověk nepromarní, a stojí mu za to, aby stavěl své skepsi hráz a těšil se z toho, co mu život ještě nabízí.

Rozhovory s členy Unie výtvarných umělců Olomoucka o tom, jak s člověkem nakládá čas, jsou v podstatě monologická vzpomínání na všechno, čím člověk žil a jak žil.

Malíř Josef Škubna žil a pracoval v městečku Břidličná.

Jak jsi, Jožko, vnímal proměny svého osudu?

Proměn a změn v životě jsem se nebál. Provázely mne v životě vlastně pořád a moje psychika se s nimi pravděpodobně byla schopna bez problémů vyrovnávat. V dětství jsem si vůbec neuvědomoval, že by vše mohlo a mělo být jiné. Dokonce si myslím, že jsem vynucené životní předěly začal časem vnímat jako příležitosti mnoho a mnohé poznat. Narodil jsem se v roce 1927 a ani prvních deset let nebylo „historicky“ zkonsolidovaných. Ještě než jsem se stal žákem měšťanské školy, objevil se Hitler se svou vizí Velkoněmecké říše. A pak se už svět vezl, jak se kam napřela mocenská síla... Protektorát, druhá světová válka, poválečná konsolidace, Vítězný únor, totalita padesátých let, několik nadechnutí v letech šedesátých a hned na to Srpen 1968, čistky, plánované hospodářství, Charta 77, postupný rozklad a neudržitelnost řízeného hospodářství, Sametová revoluce, bezmezné nadšení Občanského FÓRA, nastolování demokracie a její souběžné zpochybňování zneužíváním moci ... a je mi pětadesát. Přitom jsem si ale stačil uvědomovat vlastní putování životem a uplývání rozkvetlých jar, horkých lét, zbarvených podzimů a zasněžených zim. Kolik jich bylo? Požehnaně...

Mohl by ses zmínit, alespoň letmo, o svých osudech?

Obyčejný život mi rozmetalo zřízení Protektorátu a druhá světová válka. Žili jsme v oblasti jižní Moravy na úpatí Bílých Karpat. Zde se tradičně odcházelo za prací do Rakouska na sezonní zemědělské práce, a proto i já ve 13 a 14 letech musel s maminkou odjet pracovat do Rakous. Ani měšťanku jsem nestačil dokončit, ve 13 a 14 letech mně chyběly vždy dvě měsíce na ukončení školy. Smyslem života se stalo náročné obhajování pouhého života.

V 15 letech znovu odjíždím na řepnou kampaň do cukrovaru v Tulnu, kde zůstávám až do konce války. Zde jsem

Josef Škubna: Golgota - akryl/překližka(59 x 61), 2004

mimo sezonu pracoval na podnikové dráze, poté v kovárně jako pomocník kováře, později i samostatně. Tehdy byly jiné starosti. Především bylo třeba přežít. Ale to se týkalo i času pozdějších.

I vojenskou službu jsem vnímal především jako čas, kdy jsem byl zabezpečen. Naše rodina mi nemohla pomoci „usadit se“. Profesionální kariéru jsem začal po několika letech až při prvním pobytu v Brídličné. Tehdy jsem se zapracoval na valciře.

Zde jsem začínal intenzivně přemýšlet, jak naložit se svým životem a využít svých schopností i o touze po výtvarném vzdělání.

Naštěstí mne životem všude provázelo tihnutí k výtvarné tvorbě a svět nebyl nevšímavý. V Brídličné jsem dokonce postoupil do grafického oddělení a podílel jsem se na všem, co souviselo s jeho činností a přípravou návrhů, s rozpracováním pro výrobu a tiskem flexografickou i knihtiskařskou technikou.

Kdys nahlédl do uměleckého světa?

První kontakty jsem navázal při výtvarných kurzech na Univerzitě Palackého. Dva semestry – bez jakéhokoli

výstupního glejtu – jsem absolvoval s pocitem vděku, že něco takového vůbec existovalo. To bylo v roce 1948–49, kdy jsem poznal mnohé tehdejší posluchače, z nichž mnozí ještě dnes působí na výtvarné scéně UVUO. Na univerzitě jsem poznal významné profesory, jako byli Jan Zrzavý, Mokřý, Aljo Beran, Šlapeta a další. Odborného vzdělání jsem dosáhl na Baťově škole umění ve Zlíně u profesorů Vladimíra Hrocha, Josefa Kousala, Karla Hofmana, Josefa Berana aj. Ta se po dvou letech přestěhovala do Uherského Hradiště. Jako její absolvent jsem ji opouštěl ve svých šestadvaceti letech, tedy v roce 1953. Pak jsem teprve začal být vnímán jako kvalifikovaný výtvarník. V praxi jsem se ale dostal spíše k úkolům s pracovní náplní tzv. užitého umění. To od roku 1954, kdy jsem nastoupil do zaměstnání v Kovohutích Brídličné, kde jsem pracoval jako výtvarník propagace. Po uvolnění v šedesátých letech jsem prováděl velké projekty podnikových výstav doma i v zahraničí jako Coneco Praha, BVV Brno, Bratislava a jiná velká města Československé republiky. V roce 1986 jsem ukončil pracovní povinnost. Tvořit jsem nepřestal, ale sám jsem si vytyčoval úkoly, které souvisely s mou volnou tvorbou.

Blízká mi byla figura i krajinomalba, ctižádost mne směřovala k portrétní tvorbě. Ruce jsem měl natolik citlivé, že jsem se zabýval i tvorbou sochařskou a reliéfy. Začal jsem dokonce i vystavovat, ale jen v odborářských a mládežnických výstavách. V šedesátých letech i později jsem obesílal komise Díla užitou grafikou i volnou malbou. Významné postavení v olomouckém Dile tehdy zaujímal současný předseda umělecké rady Unie výtvarných umělců Olomoucka PhDr. Jiří Hastík. Znal jsem celou tehdejší výtvarnou scénu na Olomoucku, ale pouze z výstav a některých publikací.

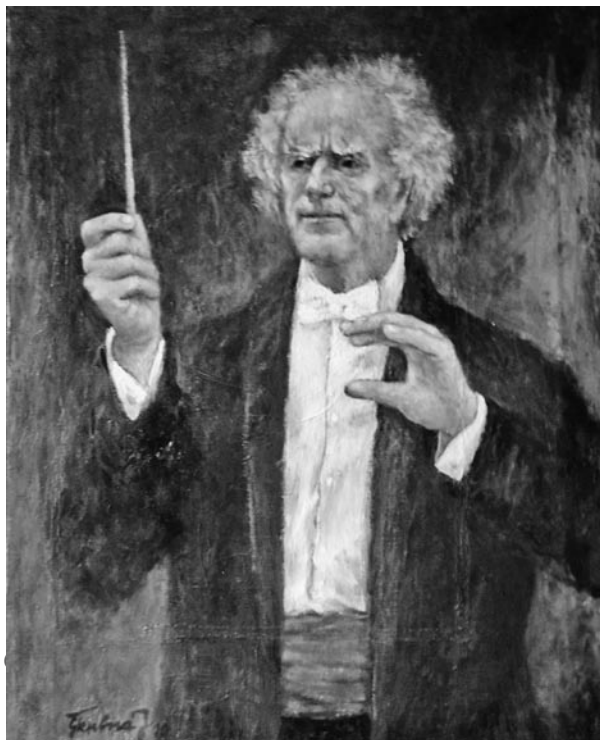
Uvažoval jsi o tvorbě „na volné noze“?

Uvažoval, ale až v čase věkové pokročilém. Než jsem si to stačil rozmyslet, šel jsem do penze. Vzhledem k mému věku jsem si postavení nezávislého umělce užil dost. Nyní je pro mne inspirující komunikovat s lidmi téhož zacílení. Unii pokládám v tomto směru za přínosnou instituci; jako její řádný člen mám možnost být všeho tzv. účasten, být

součástí dění, které mne i svět obohacuje. Předpokladem není jen dostatek energie a inspirace, ale i ochota leccos obětovat. Pak je odměnou zařazení mezi tvůrce okruhu UVU. Nejblíže mi jsou příslušníci mé generace. Máme stejné generační zkušenosti i problémy; řada edičních projektů nám umožňuje, abychom se na sebe podívali „spolkovými očima“, objevné je často i naše zastoupení v publikacích, které jsou věnovány určitému okruhu tvorby, např. krajino-malbě, portrétní tvorbě, umělecké grafice... Solidní hodnotu mají ale i další publikace vydané UVUO jako např. Q/atro, Civitas Dei nebo Decennium. Osobně mne potěšilo, že na Univerzitě Tomáše Bati zpracoval v roce 2007 student Daniel Kozub o mně a mé tvorbě svou bakalářskou práci.

Jaké máš v Břidličné zázemí pro své výtvarné počiny?

Nechybí mi nic, zvláště když je ode mne očekáváno, že k žádnému impulsu k tvorbě nepřistoupím se zpochybnutím argumentem a s pocitem marnosti... Smysl pro mne mají i kontakty s výtvarnými subjekty v jiných částech republiky a v zahraničí. To přispívá k toleranci a nadhledu.

Po mnoha společenských peripetiích, většinou vyvolaných komplikovaným klimatem doby, vnímám současnou tvůrčí svobodu za předpoklad pro dobrou tvorbu. Svůj domov a rodinu pak vnímám jako dobrý přístav na této zemi.

Za rozhovor poděkoval Bohumír Kolář

Smutné post skriptum

Loňské setkání s Josefem Škubnou, jedním z neaktivnějších výtvarníků UVUO, patřilo k jubilejním rozhovorům, v nichž nebylo místa pro pocit nedocenení. A to navzdory tomu, že těch oficiálních bylo méně, než si výtvarný umělec zasloužil. Josef Škubna, skromný a vděčný „bohém“ palety, byl vděčný osudu, že mu umožnil tvořit a vytvořeným obdarovávat a naplňovat svět. Čas jeho života se naplnil v pondělí 10. června 2013 v Břidličné při sečení trávy na jeho rozkvetlé zahradě. Vstoupil do věčnosti. Vstoupil do ní člověk bez falše, člověk spravedlivý a nadšeně tvořící.... Všichni na něho budou vzpomínat s obnaženou hlavou. Důstojně se s ním jeho nejbližší přátelé rozloučili v pátek 14. června ve smuteční síni v Břidličné.

Čest jeho památce.

Josef Škubna (1927 – 2013)

Velkým nadáním obdařený malíř, grafik a všestranně disponovaný výtvarník, intenzivně prožívající aktuální tvůrčí tendence a niterně inklinující i k náročným kombinovaným technikám. Věnoval se portrétní malbě a kresbě, užitě tvorbě, mnohdy spojené s kultivací interiérů, nevyhýbal se ani ilustracím a modernímu designu. Pozitivní vztah k životu v něm modeloval člověka vstřícného a přemýšlivého. Jeho práce zdobí především soukromé interiéry jeho početných přátel. Oceňován byl častěji publicisty, odborného zhodnocení se mu dostávalo v souvislosti se sondami do konkrétních tvůrčích oborů.

Josef Škubna: Kubelík - olej/plátno (65,5 x 53,5), 2010

„Každý z nás musí sloužit svou prací celku.“

K poctě Jano Köhlera (1873-1941)

Martin Kučera

Moravský výtvarník Jano Köhler, od jehož narození letos uplynulo 140 let, nikdy příliš nevěšel do širšího povědomí veřejnosti, i když jeho dílo je rozeseto po celé Moravě a jeho stopy najdeme i v Čechách. Pravdou je, že pokud člověk Köhlerovu tvorbu nezná, tak si dnes jen stěží jeho monumentální a dekorativní realizace se jménem umělce spojí.

Vedle výjimečného díla je třeba vyzdvihnout i autorovu celoživotní filosofii, ve které se snoubí člověk hluboce věřící, svědomitý, pracující s ochotou a láskou, který vše přijímá jako boží dar.

Jano Köhler svůj život spojil s Moravou. Na svět přišel jako druhorozený po své sestře-dvojčeti v brněnské nemocnici v Pekařské ulici dne 9. února 1873. Radost je ovšem záhy vystřídána smutnou událostí, neboť otec dětí, zaměstnanec městské pouliční dráhy, náhle umírá na černé neštovice. Ve třiceti letech tak matka Rozina, roz. Ježková (1843-1935), pocházející z Nenkovic u Kyjova, zůstává na výchovu a zaopatření dvou malých dětí sama. Naštěstí jí v těžkém období pomáhá sestra.

Budoucí umělec pokračuje po absolvování základní školní docházky v gymnaziálních studiích v rodném městě, maturitu ovšem skládá v Praze, kde v roce 1892 dokončuje také poslední ročník. Rok na to je přijat na bývalou c. k. uměleckoprůmyslovou školu. Jeho cílem je stát se středošolským profesorem kreslení. Poklidný život zabezpečeného učitele však nakonec nezvolí.

Během pražských studií je ovlivněn architektem Kamilem Hilbertem, který umělce zasvěcuje do techniky fresky a sgrafita. Poté ještě studuje na pražské Akademii např.

u profesora Františka Ženíška. První cenné zkušenosti sbírá i v Mnichově.

V roce 1901 se tedy mladý výtvarník a grafik pouští do neklidných vod vlastní umělecké dráhy. Nezůstává ovšem v Praze, kde prožil větší část studií, a kde by se jistě dožil i větší slávy. Možná by se mu zde dostalo i větší prestiže a počtu zakázek. On ovšem neváhá a vrací se zpět na rodné Moravské Slovácko, neboť cítí odpovědnost ke své rodině, které vděčí za dlouholetou morální a finanční podporu. Vrací se do rodiště své matky, Nenkovic u Kyjova; později z praktických důvodů zakoupí usedlost v nedaleké vesnici Strážovice.

Od svého návratu aktivně vystupuje v rámci umělecké činnosti moravských výtvarných umělců, kteří se formují kolem malíře Joži Úprky. Köhler se stává zakládajícím členem Sdružení výtvarných umělců moravských (SVUM, 1907) a o několik let později se podílí na sgrafitové a freskové výzdobě fasády a interiérů nového spolkového domu v Hodoníně (dnešní Galerii výtvarného umění).

Jeho další životní i uměleckou dráhu zbrzdí první světová válka, neboť je povolán k vojenské službě. Tu přerušuje svatba s Rozálií Uhlířovou (1882-1965) z Modřic u Přerova, která se konala v Brně v roce 1916. Manželům se narodily celkem tři děti, synové Antonín (ten však zemřel v sedmi letech), Jiří a dcera Ludmila.

Po válce se umělec opět vrací ke své práci; ovšem značně rizikové povolání – práce ve výškách a vliv počasí – vedro, chlad, déšť, mráz, namáhavé šplhání po lešení a žebřících – tato „zedničina“ zanechává nezhojitelné rány na již křehké fyzické konstituci Jano Köhlera. Dlouhou

dobu trpí revmatismem, bolesti se snaží tlumit pobyty v lázních (Trenčianské Teplice, Slatinice na Hané). Zdravotní problémy jej také často na delší dobu vyřadí z pracovního zápalu. Zdraví je ale nakonec natolik podlomeno, že umělec dne 20. ledna 1941 umírá po operaci žaludku v brněnské nemocnici u Sv. Anny na srdeční selhání. Dle svého přání byl pohřben ve Strážovicích.

V centru Köhlerovy tvůrčí pozornosti stojí postava, která je nositelkou ideje. V církevní tvorbě se jedná o postavy Krista a svatých, ale často také Panny Marie. Jaroslav Mathon (1867-1953), prostějovský lékař a milovník umění, dokonce konstatoval, že „snad žádný český umělec nám nevytvořil tolik variant podoby Panny Marie“. Mariánský kult byl Köhlerovi velmi blízký, nejčastěji zobrazoval Pannu Marii s dítětkem jako „mladou a zdravím kypící slováckou dívčici, jež oděna do slavnostního hávu sedí na trůně, držíc pečlivě Ježíška na klíně“ (nebo jako ženu sedící ve volné krajině, pozorující Syna pasoucího beránka). Inspirací mu byl např. Sv. Hostýn nebo Sv. Kopeček u Olomouce.

Z dalších výrazných motivů uvedme postavy sv. Cyrila a Metoděje, které autor nejčastěji zobrazuje jako spojené dvouprsí světců „v nezkraslené realitě svého původu a apoštolského poslání“. Podle Mathona vyzdvihuje umělec asketický rys sv. Cyrila, který vhodně doplňuje moudrostí sv. Metoděje, žehnajícího svěrenému lidu. Výtvarník ovšem pracuje s více variantami zobrazování těchto věrozvěstů, známé jsou realizace např. s křížem, knihou nebo celých postav.

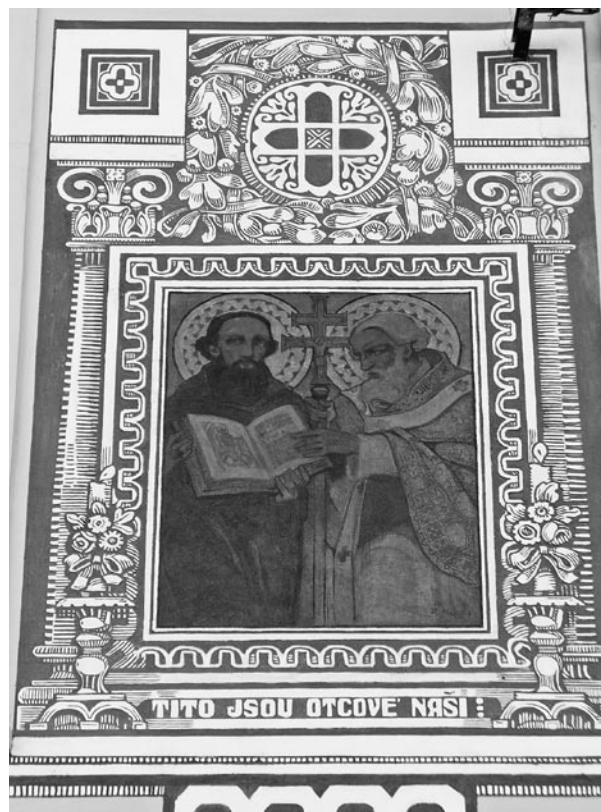
Mezi další osobité typy je třeba zahrnout postavy andělů. Ti jsou znázorňováni jako obyčejní lidé, kteří jsou ovšem oproštěni od všeho zlého, jsou pokorní a ochotní konat dobro. Autor je halí do těžkého roucha, které jim zabraňuje vzlétnout do výšin, a proto raději poklekají k zemi. Pohroužení v modlitbě chtějí vyzvat věřící k jejich následování.

Ve světské tvorbě jde pak o historické postavy, ke kterým se poji osobní příběhy nebo příběh osudu celého národa.

Detaily výzdoby bývalé prodejny OP Prostějov (nároží ulice Wurmova a třídy 1. máje). Foto: autor příspěvku.

Autor započal uměleckou kariéru v Prostějově na pernštejnském zámku. Zde si ho všiml farář Karel Dostál-Lutinov, který mu zadal další významnou zakázku na freskové výzdobě v gotickém kněžišti chrámu Povýšení sv. Kříže. Tyto projekty jej proslaví a přinesou další zakázky nejen v církevních kruzích. Mezi významné realizace se řadí mozaika jednotlivých zastavení Jurkovičovy křížové cesty na Svatém Hostýně, velkou zakázku realizuje i v kapli dnešní psychiatrické léčebny v Kroměříži (oltářní obraz s motivem příchodu soluňských bratří).

Köhler každou novou zakázku přijímal jako boží dar, po celý život se však potýkal s nedostatkem financí. Těživá situace jej ve dvacátých letech přivedla do Olomouce, kde mu tehdejší arcibiskup Leopold Prečan svěřil několik významných prací. Zadal mu například úpravy vyhořelé kaple a vstupního schodiště v olomoucké arcibiskupské rezidenci. Za vrcholné dílo je ovšem považována freska v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně.

Umělec na ní začal pracovat v padesáti šesti letech, tedy jako vyzrálá a koncepčně ukotvená osobnost.

S tvorbou Jano Köhlera se ale setkáme i v interiérech dalších kostelů, na zděvu radnic, školních budov, soukromých domů a vil a dalších veřejných budov, jako je tomu v případě Luhačovic, Kyjova, Brna, Napajedel, Holešova, Uherského Hradiště, Blatnice pod sv. Antonínkem, Bzence, Litovle, Tišnova, Olomouce, Strážnice, Bučovic, Modřic, Strání, Uherského Ostrohu, Velkých Bilovic, Žarošic, Hlasic, Laškova, Vacenovic, Plumlova, Tršic, Rajhradu, Hroznové Lhoty či Kunovic. Tvořil i v Přerově nebo Lipově. A v tomto výčtu bychom mohli dlouho pokračovat.

Jano Köhler nám bezpochyby zanechal rozsáhlé dílo, které pravděpodobně čítá kolem 2500 položek. Hlavním oborem se mu stala malba monumentální a dekorativní (freska, sgrafito, mozaika). Cenné jsou i drobné práce, ke kterým patří malby, portréty, drobné kresby, keramika, knižní úpravy, ilustrace, ex-libris, návrhy plakátů, svatých obrázků nebo známek. To vše je důkazem jeho všestrannosti a výrazného nadání.

Köhler byl umělcem rozmanitým, který se ale považoval za dobrou nepochopeného, a proto veškeré naděje upínal k budoucnosti, která, jak doufal, k němu bude příznivější a jeho dílo snad ocení. Několik let po umělcově smrti ovšem přišel rok 1948, což znamenalo minimální možnost prezentace souborného díla jako celku (především církevní tematiky). Jaroslav Mathon již v roce 1948 poznamenal, že Morava prozatím nesplatila svůj dluh vůči jednomu z „nejvýznamnějších a nejsympatičtějších zjevů na poli umělecké kultury“ naší vlasti. A zdá se, že tento stav stále trvá, i když o nové zhodnocení a zmapování díla Jano Köhlera se v posledních letech snaží Silvie Malíková. Mimo jiné se letos autorsky podílela na uspořádání výstav v Galerii výtvarného umění v Hodoníně a v Městském muzeu v Bystřici pod Hostýnem. Její další menší výstava pak čeká na slavnostní zahájení na počátku prosince ve výstavním sále Arcibiskupského paláce v Olomouci. Tím snad alespoň částečně splatíme dluh vůči autorovi a doufejme, že tyto záslužné aktivity povedou k budoucí

Návrh benátské mozaiky pro Chrám sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně (kolem 1932, Arcibiskupství olomoucké). Foto: autor příspěvku

renesanci zájmu o obdivuhodné dílo dodnes opomíjeného moravského výtvarného umělce Jano Köhlera. Musíme si ale pospíšet, protože mnohé krásné je již nenávratně pryč, neboť zub času je neúprosný a zkázu mnoha realizací často dokoná nepřízeň počasí v kombinaci s neodbornými zásahy.

Literatura:

Jano Köhler; výstava k 100. výročí umělcova narození, říjen-listopad 1973, Hodonín 1973.

Malíková, S., *Jano Köhler 1873-1941. S láskou k umění a Bohu*, Hodonín 2013.

Mathon, J., *Jano Köhler a jeho dílo*, Olomouc 1948.

Není nad mužné přátelství (recenze filmu Hvězda padá na hubu)

Petr Pláteník

Znáte film Hvězda padá vzhůru z roku 1974? S Karlem Gottem v hlavní roli? Ten, co má na internetové filmové databázi ČSFD hodnocení 26%? Znáte? Neznáte? To nevadí. Budu tu stejně psát o jiném filmu. O filmu, který má na ČSFD k 27. listopadu hodnocení 71%. O filmu, jehož hlavní postavou je také zpěvák. O filmu, který se jmenuje Hvězda padá na hubu, natočil jej Lukáš Masner a s prvním jmenovaným snímkem vlastně nemá nic moc do činění.

Úplně původně se prý mělo jednat o film z prostředí karaoke, jak mi nedávno prozradil jeden z tvůrců scénáře a představitel jedné ze dvou hlavních rolí Tomáš Zabilanský. Spolu s ním se na finální podobě příběhu podíleli představitel druhé hlavní role Vojtěch Novotný a režisér Lukáš Masner. Jen to karaoke se cestou k natáčení nějak vytratilo. A je to k dobru věci. Protože karaoke je „věčné“, ale pěvecké reality show typu Československo hledá talent představují záležitost posledních let. Fenomén, dalo by se říct, jedněmi vzývaný a druhými zatracovaný. A hlavně živý! Živý, dokud plní obrazovky komerčních televizí, stránky bulvárních časopisů a mysl příznivců i zapřísáhlých odpůrců.

Sejde z televize, sejde z myslí

Jenže, co se děje s účastníky pěveckých reality show poté, co soutěž skončí? Mimo jiné i na to nám komicky odpovídá film Hvězda padá na hubu. Vojtěch Novotný (hraje jej Vojtěch Novotný) se kdysi umístil v jedné z pěveckých soutěží, nicméně neměl to štěstí jako Aneta Langerová, anebo se spíš vůbec ani moc nesnažil, a z toho důvodu se na něj začalo pozapomínat. Naštěstí! Naštěstí jej jednoho dne oslovil producent Tomáš Zabilanský (hraje jej Tomáš Zabilanský) s nabídkou, že jeho uvadaající slibně rozjíždějící

se kariéru znova nakopne. Svýma botama z rosomáčí kůže. Víte vůbec, jak vypadá rosomák? Ne, není to pták, i když o něm Olympiici zpívají...

Takové a podobné problémy Tomáš s Vojtou řeší, když obražejí kulturní domy a zábavy v okresních městech Podkrkonoší, kde nahánějí pozůstatky Vojtových fanynek a fanoušků z doby jeho televizní slávy. Snad i z toho důvodu připodobňují zpěvákova vystoupení standardu pěveckých soutěží - Vojta přezpívává hity slavnějších interpretů na podkladu reprodukováné hudby pouštěné z notebooku. Anebo prostě ti dva na víc ani nemají a jenom sní svůj upachtěný sen, ve kterém stoupají k vytoužené české hudební nirváně. A zatímco se Tomáš stále víc a víc zlobí na svého flegmatického klienta, ten jej v přestávkách mezi jednotlivými vystoupeními ještě k tomu nutí k výpadům do hlubokých lesů, kde nachází ideální podmínky pro meditaci. A vypadá to, že k souladu věčných protikladů

Vojtěch Novotný při hledání sebe sama.

(k zaklesnutí jin do jangu) nikdy nedojde. Vesmír zůstane už navždy v nerovnováze. Nebo taky ne?

Už samotný nápad spojit český hudební „zapadák“ s východní mystikou v příběhu o znovunalezení pravého přátelství na místech nečekaných vyvolává pobavený úsměv na tváři. A co teprve, když to Tomáš s Vojtou v komicky gradovaných dialozích rozjedou, lehký na tváři smích se přesouvá do třesuté oblasti bránice. Oba herci totiž zdánlivě zase tolik nehrají. Jak napovídá shoda jmen postav se jmény hereckých představitelů, filmové role jim byly takřkajíc psány na míru. Vlastně sami si je psali. Ono prolnutí fikčních a skutečných charakterů přitom poskytlo jejich autorům zajímavý prostor pro uplatnění improvizace především právě v oblasti hereckých výkonů obou ústředních představitelů, které lze hodnotit jako jednu z největších kvalit tohoto filmu.

Obrácení Stanislavského

Ačkoli sami tvůrci se označení „amatérský film“ kulantně vyhýbají a hovoří o „nezávislém filmu“, tak minimálně pokud jde o filmový rozpočet, do ranku amatérské produkce jej řadit můžeme. V rozhovorech k filmu Lukáš Masner pak přímo uváděl, že celý film jej jako jeho producenta vyšel na čtyři tisíce korun. Ty ovšem rozhodně nepadly na herecké výkony. Protože pokud jde o štáb, bývá natáčení takovýchto filmů „dotováno“ zejména neutuchajícím entuziasmem a filmovou vášní. Což v případě hereckých vystoupení není zrovna ten nejlepší kreativní moment, zvláště když se k tomu ještě připojí nedostatečná praxe před kamerou.

Naštěstí Tomáš Zabilanský a Vojtěch Novotný jsou už vlastně harcovníky olomouckého amatérského filmu, kteří se s Lukášem Masnerem znají od společných studií na olomoucké filmové vědě. V žargonu lehčích periodik bychom pak řekli, že mezi nimi dvěma jako herci na place „funguje chemie“, a už s vážnějším výrazem bychom dodali, že si do konkrétních postav filmu Hvězda padá na hubu přenášejí své reálné charaktery i jejich vzájemný vztah. Jen zde ale se samozřejmostí a výsostným právem, přináležejícím dramatickému dílu, dochází k uplatňování principu

Tomáš Zabilanský prostě není spokojený s tím, co Vojta předvádí.

nadsázky a zjednodušení. A tak ve skutečnosti Vojtěch Novotný není přítroublý vyznavač lesa a meditace (a dokonce není ani zpěvák) a Tomáš Zabilanský není despotickým kariéristou. Ale něco z těch charakterových rysů bychom v náznaku v jejich povahách našli a tuto potencialitu právě film velmi vhodně rozvádí.

Jedná se tu vlastně o takovou rozvolněnou manifestaci formanovské komedie s neherci či tzv. skutečnými herci. Tedy formátu, který dodnes v české kinematografii nachází uplatnění a dokonce si s ním spojujeme ty zdařilejší filmy posledních dvou desetiletí. Vzpomeňme kupříkladu mystifikační komedie Petra Zelenky, konkrétně Mňága - Happy End či Rok ďábla nebo Polski film režiséra Marka Najbrta. Herci v takovýchto snímcích ani tolik nehrají role, ale spíše přehrávají, inscenují scény ze svého života v obrysech, ve kterých by za daných podmínek (určovaných režisérem) mohly nastat. Takže se v podstatě jedná o takovou obrácenou aplikaci Stanislavského metody, kdy se herci za žádnou cenu nesmí vcítit do nikoho jiného. Vojtěch Novotný je prostě Vojtěch Novotný a Tomáš Zabilanský je Tomáš Zabilanský.

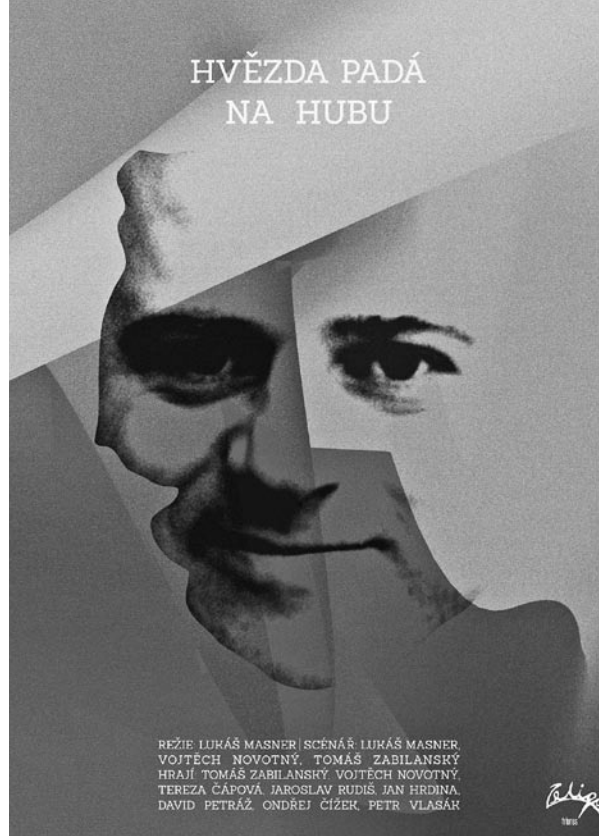
Někdy ztráta může znamenat nález

Jako celek pak film Hvězda padá na hubu působí jako sled skečů (hereckých eskapád), oddělených estetizovanými scénami přesunu ústřední dvojice z jednoho malého města do druhého. V těchto momentech kamera Lukáše Masnera

(je také kameramanem filmu) buduje meditativní, až melancholickou náladu na podkladu půvabné podkrkonošské krajiny, vyznačující se zvlněným profilem a neprodyšnými lesy, které jsou tak vhodné pro meditaci. Masnerův kameramanský styl vykazuje rysy okouzlení jedním z proudů videoklipové tvorby, projevujícím se právě obrazovou malbou, která se zakládá na práci se světlem, kompozicí obrazu a sladěním barev. Typickým reprezentantem takového přístupu je film *Sigur Rós - Heima* režiséra Deana DeBlois, který je tvořen sledem záznamů koncertních vystoupení slavné islandské kapely na netypických místech, většinou v přírodní scenérii ledového ostrova.

Vyvrcholení této tendence, tohoto malování kamerou, představuje ve filmu *Hvězda padá na hubu* jedna ze závěrečných scén v lese, kde dojde k pomyslnému smíření Vojty s Tomášem a k Vojtovu nalezení sebe sama. I když na nás možná v první moment celý ten výjev může působit jako obraz rezignace. Jenže tady už se opravdu schyluje k velkému finále, film se zde dostává do bodu, z něž se „hvězda, která padla na hubu“ začne opět zvedat vzhůru. Možná ne až do výšin Karla Gotta, ale možná ještě mnohem výše, protože Vojta Novotný si na rozdíl od Mistra píše své písně sám a především si svůj moment autenticity musel tvrdě vybojovat.

Konkrétně právě důraz na autenticitu, původnost, osobitost je v tématu filmu kladen do kontrastu k myšlenkové recyklovanosti přenášené právě mj. pěveckými reality show. Dvojice anti-hrdinů si celou dobu většinou ani neuvědomuje, že dokud se budou snažit dosáhnout svého cíle v podobě finančního a hudebního úspěchu cestou kopírování a opakování po druhých, tak se jim z bahna průměrnosti vybědnout nepodaří. Spíš naopak. Budou muset klesnout až na pomyslné dno, od kterého se jim snad podaří odrazit vzhůru. I z toho důvodu můžeme snímek *Hvězda padá na hubu* označit jako road movie směrem dolů na dno. Jako antiiluzivní komedii, která nám sděluje, že někdy ztráta může vlastně znamenat nález a že není snad na světě větší hodnoty, než jakou představuje opravdové mužné přátelství.

Autorem plakátu k filmu je Radim Měsíc.

Dostat film blíž k divákům

Snímek *Hvězda padá na hubu* měl sice premiéru před rokem v Olomouci na Konviku (Umělecké centrum Univerzity Palackého), ale Lukáš Masner spolu s Vojtěchem Novotným a Tomášem Zabilanským s ním skoro celý následující rok objížděli různé kouty republiky a přibližovali jej publiku, dychtivému po nezvyklém kinematografickém zážitku. Film tak byl k vidění např. v Praze v kině Ponrepo, v Liberci či v Semilech, kde byly některé scény z toho snímku i natáčeny. Konkrétně projekce v Semilech se účastnil i Jaroslav Rudiš, který ve filmu ztvárnil ne malou roli recepčního v hororově působícím hotelu, který bychom nejspíš hledali někde v oblasti bývalých Sudet.

Ačkoli se diváci, kteří zhlédli snímek, nedají počítat v tisících a i vysoké hodnocení na databázi ČSFD vzešlo z hodnocení pouhých 76 uživatelů, tak ambice vytvořit celovečerní film v nezávislých produkčních podmínkách a přiblížit ho co největšímu počtu diváků mimo rámec oficiální distribuce působí sympaticky. Protože vytvořit film pro diváky, to neznamená jen natočit záběry, sestříhat je dohromady a doplnit třeba hudbou a titulky. Je to komplikovaný proces, který začíná dávno před natáčením (mnohdy ještě před napsáním scénáře) a končí dlouho, dlouho poté, co padne poslední klapka filmu. Pro tvůrce to mnohdy znamená týdny a měsíce v procesu tvorby a přibližování se publiku, což v amatérských/nezávislých podmínkách činí ve svém volném čase a zadarmo, většinou ještě na vlastní náklady.

Trochu jinak je tomu, když člověk umístí svůj film na internet, tam spousta nároků na distribuci a prezentaci odpadá, ale zase je tu obrovská konkurence. Nicméně, pojďme si trochu zafabulovat o filmu Hvězda padá na hubu a internetu. Mám úplně konkrétní ideu: z filmu by se stal seriál, tvořený 10-20 minutovými díly, které by obsahovaly převážně výstupy komické dvojice na jejich cestě

po malých městech Čech a Moravy, kde by ti dva pitomci zažívali různé peripetie při sestupu na dno sebevědomí a hudebního průmyslu. Já osobně bych se na jejich ztřeštěné příhody a zdánlivě nekonečné dialogy plné ne-pochopení vydržel dívat dlouho. A možná bych přitom snesl i nějakou tu reklamu, kterou by mi prostředkující internetový server vnucoval.

Film je zdarma ke stažení na serveru Uloz.to. Naleznete jej pod názvem: Hvězda padá na hubu - komprese.mp4

Petr Pláteník je absolventem Pedagogické fakulty a Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zaměřuje se především na současnou filmovou tvorbu v severovýchodních zemích a na problematiku filmového a mediálního vzdělávání. Publikuje texty o filmu v časopisech A2, Cinepur, Film a doba. Dlouhodoběji spolupracuje s Letní filmovou školou v Uherském Hradišti.

Vojta umí lépe zpívat než mluvit. A Tomáš to ví. Moc dobře. (V roli televizního redaktora Ondřej Čížek.)

Kulturní itinerář

Vlastivědné muzeum v Šumperku

ČAS NEJDE ZASTAVIT...

24. 10. 2013 – 2. 2. 2014

Muzeum v Šumperku připravilo od 24. 10. 2013 ve Výstavní síni ucelenou a opravdu bohatou kolekci hodin ze sbírek šumperského muzea a jeho poboček muzeí v Mohelnici, Zábřehu a z Havelkova muzea v Lošticích.

Poprvé jsou veřejnosti představeny hodiny, z nichž většina pochází ze starých muzejních sbírek. K vidění jsou hodiny sloupkové, nástěnné, stolní, skříňkové, kuchyňské, kapesní a budíky v časovém rozmezí od 18. století až do konce 20. století. Některé z vystavených exponátů prošly v loňském roce restaurováním v uměleckořemeslné

Čas nejde zastavit. Výstavu připravila Dagmar Tempírová-Kotrlá, historička Vlastivědného muzea v Šumperku. Na snímku jsou Stojací sloupkové hodiny z 2. čtvrtiny 19. století ze zábřežských sbírek.

dílně Svitav Art Design rodiny Špačkových ze Svitávky u Boskovic.

Nejrozměrnějším vystaveným předmětem bude pozoruhodný dřevěný ciferník radničních hodin v Šumperku ze 2. poloviny 17. století a vývěsní štít významného olomouckého hodináře Konráda Schustera z konce 19. století.

V předvánočním čase výstavu doplní pohlednice a PF s tematikou hodin z největší sbírky novoročenek v naší republice. Nechybí ani stručná historie měření času jako fyzikální veličiny.

Návštěvníci výstavy se mohou zapojit do výtvarné soutěže o nejpěknější návrh ciferníku, který si namalují na připravený panel do různé velikých předem daných hodinových číselníků. Soutěž nebude věkově ohraničená.

Dagmar Tempírová-Kotrlá

Muzeum Prostějovska v Prostějově, p. o.

HLAVNÍ BUDOVA MUZEA, nám. T.G. Masaryka 2 JAKUB SCHIKANEDER – MISTR POCITŮ

5. 12. 2013 – 9. 2. 2014

Exkluzivní výstavní projekt, který představí v retrospektivní výstavě díla vynikajícího a mezi sběrateli velmi oblíbeného umělce. Na návštěvníky čekají typické malířovy obrazy plné melancholie, smutku a účasti s těžkými lidskými osudy, ale také známá tajemná noční zákoutí osvětlená plynovými lampami a další témata. Díla zapůjčilo mnoho renomovaných subjektů, z nichž nejrozsáhlejší je zapůjčka z Národní galerie Praha.

ANDY WARHOL – AMERICKÝ SEN

11. 12. 2013 – 12. 1. 2014

Výstava světového umělce, jehož dílo se představí v Prostějově prostřednictvím souboru 20 originálních serigrafii na papíře zapůjčeného od soukromých sběratelů. K výstavě bude připravena řada doprovodných akcí, které ve spojení s výstavou nabídnou výjimečný zážitek široké veřejnosti.

Výstava je realizována ve spolupráci s Galerií umění Prostějov.

ŠPALÍČEK, Úprkova 18 POKOJÍČKY NAŠICH BABIČEK

5. 12. – 2. 2. 2014

Výstava prezentuje tzv. „malé domácnosti“ ze soukromé sbírky Miroslavy Pecháčkové. Návštěvníci se mohou těšit na obývací, ložnice a kuchyňky z let 1880 – 1980, které věrně kopírují dobové trendy v bytové kultuře nábytku, přes stolní soupravy až po technické novinky.

„V BEZPEČÍ PEVNÝCH ZDÍ – JISTOTA, PRÁVO, BOHATSTVÍ“ – nová stálá expozice starších dějin Prostějova

K magickému datu 11. 12. 2013 otevřelo Muzeum Prostějovska v Prostějově v prvním patře svého výstavního objektu na náměstí T. G. Masaryka novou expozici starších dějin. Jak osvětluje podtitul *Prostějovsko za časů poddanství od poloviny 14. do poloviny 19. století* přibližuje expozice etapu, v níž Prostějov fungoval jako město poddanské. Hlavní název usiluje o postizení základní charakteristiky jediného města plumlovského panství i očekávání, jež za prostějovské hradby svedlo lidi různého sociálního zařazení, různých profesí, různých ambicí: *V bezpečí pevných zdí - jistota, právo, bohatství.*

Libreto vytvořila M. Kokojanová, jež pak na scénáři spolupracovala s M. Dokoupilovou, V. Horákem, M. Kvapilovou Novákovou a V. Schmittovou (všechno odborní pracovníci MPP). Architektonickou koncepci Ing. arch. Zdeňka Berana (CAD projekt plus, s. r. o.) výtvarně ztvárnilo a realizovalo STUDIO ULMA Brno. Projekt finančně podpořil Olomoucký kraj.

V bytí Prostějova a jeho okolí představuje období poddanského města dlouhou a významnou periodu. Trvala od poslední třetiny 14. století (za datum založení města bývá považován 27. duben 1390, kdy obec získala právo výročního trhu) až do roku 1848 (zrušení poddanství v našich zemích). Po většinu údobí zaujímal Prostějov pozici jednoho z největších a nejbohatších poddanských měst na Moravě.

Právně-správní ustavení obce se v éře poddanské

podstatně neměnilo. Hospodářský a sociální vývoj se za relativního blahobytu (hlavně od konce 15. do poloviny 16. století), stejně jako za časů znamenání fatálními společenskými či přírodními výkyvy (jako zvláště nepříznivá se vedle válek husitských jeví většina 17. století) odehrávaly v rámci regulí křesťanské předindustriální společnosti. Od poloviny 18. století již zrály podmínky pro přechod do průmyslového věku. V národnostně české základně obyvatel se v některých úsecích výrazněji prosazovala německá složka, hlavně po třicetileté válce, ale bez výraznějších mezilidských problémů. Občas vypukající nevráživost vůči početné židovské menšině - národnostní i náboženskou - vedlo panstvo v zájmu svého hospodářského profitu ke smíru. V době husitských válek a v 16. století patřili Prostějované k oporám protestantismu, jinak měla navrch církve římskokatolická.

Přiblížení atmosféry města a jeho okolí umožnilo bohatství prostějovských muzejních sbírek, bonusem je umístění expozice v „první budově“ podstatně části sledované periody, prostějovské renesanční radnici. Významný podíl na vyznění celku mají nově restaurované předměty, z nichž některé nebyly dosud vystaveny ani popsány, posílené artefakty, jež se za sponzorského přispění firem i jednotlivců podařilo vrátit „do života“ v posledním desetiletí.

První část instalace ve velkém sále chronologicky vymezená vládnoucími rody – pány z Kravař, Pernštejna a Lichtenštejna – upozorňuje návštěvníka na proměny životního stylu, jak se promítaly do předmětů denní potřeby i luxusních „kusů“ pro dny sváteční. Specifika průběhu některých historických dějů v regionu připomínají celky *Třicetiletá válka na Prostějovsku, Krutý a strašný oheň prostějovský 1697*, model *Prostějov v hradbách* inspirovaný vedutou města a okolí z roku 1728 a *Kláster, kostel, nemocnice a lékárna milosrdných bratří*. Výběr pro úsek *Baroko, rokoko a biedermeier ze sbírek Muzea Prostějovska* představuje jak kvalitativně, tak kvantitativně nejzajímavější část muzejních sbírek

– obrazy a miniatury, plastiky, zbraně, sklo, cín, keramika, porcelán...

V prostorách původní kanceláře městského písaře, jediné autentické místnosti završené goticko-renesanční klenbou, přibližuje expozice pod názvem *Městský vzduch přináší svobodu* pojistky životních jistot

Expozici chrání pískovcový rytíř (Roland) objevený při vykopávkách v Olomoucké ulici

středověkého a raněnovověkého člověka – ideové zakotvení, právo, správu, patrony a „ochránce“ proti různým druhům nepřízně osudu. Instalace na chodbě předkládá památky na nejčastější zaměstnání měšťanů – řemeslo a obchod (*Mistři svého řemesla*). Pět částečně mechanických „jevištětek“ nabízí nahlédnutí do prostředí raněnovověkých řemeslnických dílen a kupeckého krámu. *Pod ochranou střelců*, prvního městského neprofesního a nekonfesního zájmového sdružení, se symbolicky ocitl nejen foyer, ale vlastně celá expozice.

Zájemcům o hlubší poznání předkládané tematiky nabídne poučení muzejní „databanka“, průběžně doplňovaná o novinky, přístupná prostřednictvím dvou dotykových obrazovek. Pro školní skupiny chystáme dílny organizované muzejní lektorkou, zaměřené hlavně na řemesla, písarské aktivity a geograficko-topografické dovednosti. Stálý přísun zajímavostí nabízí vitrina pro předmět měsíce.

Těšíme se na vaši návštěvu!

Michaela Kokojanová

Muzeum Komenského v Přerově

VÝSTAVA LABYRINT PŘEROVSKÝCH ŠKOL A VÝSTAVA KOH-I-NOOR HARDTMUTH – VÍC NEŽ JEN TUŽKA

25. 10. 2013 - 16. 3. 2014

Výstava Labyrint přerovských škol je další akcí (kromě vydání knihy Dějiny přerovského školství), která vychází z výsledků několikaletého výzkumu pracovníků přerovského Muzea Komenského a Státního okresního archivu v Přerově-Henčlově.

Je umístěna v Galerii přerovského muzea na přerovském zámku a je pojata jako informativní, zábavná i nostalgická. Výraz „labyrint“ v jejím názvu nebyl použit náhodně. Zejména v době první republiky vznikaly v Přerově obecné a měšťanské školy velmi často, a to oddělením paralelních tříd (tzv. poboček). Existovaly školy

chlapecké a dívčí, některé neměly dostatek učeben nebo vlastní budovu, mnohokrát se stěhovaly. Naštěstí byly označeny od dvacátých let čestnými názvy, podle kterých se orientujeme - např. obecná škola Palackého, Komenckého, Žerotínova, B. Němcové, Blahoslavova, měšťanská škola Slaměnikova, Havlíčkova, Jiráskova, Nerudova, K. Světlé a Ch. Masarykové. Ale i tak je to LABYRINT!

Střední školy v Přerově vznikaly přehledněji, avšak mají složitější historii, danou změnami obsahu a rozsahu studia. Nejstarší přerovskou střední školou je gymnázium, které bylo založeno roku 1870. Časově první zmíněnou školou na výstavě je však přerovská bratrská škola ze 16. století, jejíž základy byly odkryty při archeologickém výzkumu v lokalitě Na Marku v roce 2012.

Výstava ve formě obrazových a textových panelů podává informace, jak se rozvíjelo a měnilo přerovské základní a střední školství. Ukazuje školní budovy, popisuje vzdělávací instituce, které v nich sídlily, připomíná i ty zaniklé. Představuje současné školy s historickou tradicí a také školy, jež si své dějiny teprve utvářejí: ne všichni třeba ví, že ve městě existuje od roku 2004 Vysoká škola logistiky. Zajímavým instalačním prvkem výstavy jsou kulisy v podobě domků, rozestavené v prostoru - jsou věnovány těm budovám, které mají bohatou školní historii a kde se vystřídalo více škol. Tak se stane, že historii budovy kláštera na Šířavě otevírá dívčí obecná klášterní škola z roku 1858 a uzavírá ji (zatím v roce 2013) střední škola gastronomie a služeb. Uvnitř každého ze sedmi domků čeká návštěvníka překvapení v podobě obrázkové stěny.

Instalace výstavy v prostoru Galerie je oživena autentickými školními předměty, písemnostmi z konkrétních přerovských škol a interaktivní mapou Přerova, na které si můžete svou školu rozsvítit. Jako doprovodné akce k výstavě probíhají komentované prohlídky a od ledna do března 2014 bude uspořádán cyklus přednášek o historii přerovských škol.

V malém výstavním sále vedle Galerie můžete souběžně jako součást této výstavy navštívit výstavu Koh-i-

Světelná mapa Přerova se školními budovami. Foto: archiv autorky příspěvku.

noor Hardtmuth - víc než jen tužka, která potěší nejen pamětníky. Ve spolupráci s firmou z Českých Budějovic byl připraven přehled historie společnosti, jež je dnes jedním z největších světových producentů a distributorů uměleckých, školních a kancelářských potřeb. Podnik byl založen ve Vídni v roce 1790. Roku 1802 byl patentován vynález výroby grafitové tuhy a v roce 1889 byla zavedena výroba tužky 1500 KOH-I-NOOR, která je na trhu dodnes. Na výstavě uvidíte výběr ze starší produkce - nechybí oblíbené sady pastelek ani stěrací pryž (mazací guma) s obrázkem slona, ale také ukázky ze současného výrobního programu, do kterého patří různé typy grafitových a mechanických tužek, pryží, akvarelových pastelek, školních popisovačů, barev nebo modelíny. Postup výroby grafitové tužky je vysvětlen na detailních obrázcích. Z výrobků, které jsou pro firmu Koh-i-noor Hardtmuth typické, si můžete prohlédnout tónové pastelky Magic nebo tužky Sudoku.

Jarmila Klímová

STRÍBRO CHUDÝCH CÍNOVÉ PŘEDMĚTY ZE SBÍRKY MUZEA KOMENSKÉHO V PŘEROVĚ

10. 12. 2013 - 16. 3. 2014

Depozitáře Muzea Komenského v Přerově ukrývají řadu cínových předmětů, které dosud nebyly jako celek prezentovány veřejnosti. Jsou sdružené především v podsбірce Cín, ve které se však nalézají i předměty kombinované (např. skleněné či keramické korbely s cínovými víky) nebo výrobky z jiných kovů. Další cínové a kombinované předměty se nacházejí i v podsбірkách Lipník, Řemeslo a průmyslová výroba, Varia a Tovačov. Celkem se jedná o 193 předmětů, těch cínových nebo kombinovaných je 115 kusů. A právě o nich pojednává výstava *Stříbro chudých. Cínové předměty ze sbírek Muzea Komenského v Přerově*. Probíhat bude od 10. prosince 2013 do 16. března 2014 v Historickém sále přerovského zámku.

Výstava úplně poprvé představí podsбірku Cín v její celistvosti, seznámí návštěvníka se zajímavými dějinami cínařství a se sbírkovými předměty přerovského muzea. Ty

Malá ukázka cínových liturgických předmětů ze sbírky Muzea Komenského v Přerově. Foto J. Hanáková.

Cínová konvice z 2. poloviny 18. století. Muzeum Komenského v Přerově. Foto J. Hanáková.

budou rozděleny podle jednotlivých okruhů užívání (stolování, vaření, dekorace, cechovní předměty a liturgické předměty), prezentované ve vitrínách nebo v přirozených instalacích (například měšťanská tabule z 2. poloviny 18. století). Chybět nebudou ani nejzajímavější necínové předměty z podsбірky Cín (např. měděné lavabo z 18. století) a samozřejmě i další předměty, k jejichž výrobě byl nutný cín (děla, zvony).

Cínové sbírkové předměty byly do muzea získány v průběhu 20. století, část z nich byla původně užívána v měšťanských domácnostech v Přerově, Lipniku nad Bečvou a Tovačově a také na zámku v Rokytnici u Přerova. Díky cínařským značkám bylo přesněji identifikováno 58 předmětů. Podařilo se určit celkem 15 různých měst, ve kterých předměty vznikly. V dnešním Rakousku byl vyroben jeden předmět, v Anglii, dnešním Německu a Slezsku (Opava) byly shodně vyrobeny dva předměty. V četnosti následuje Morava s osmi předměty. Nejvíce kusů bylo vyrobeno v Čechách, celkem 22. Pokud bychom se podívali na konkrétní místa, zjistili bychom, že nejvíce předmětů vzniklo v Karlových Varech. Z dílen moravských měst jsou ve sbírce zastoupeny ty, které působily v Brně, Mohelnici, Novém Jičíně, Olomouci a Šternberku. Z 1. poloviny 18. století pochází celkem pět předmětů, z 2. poloviny 18. století 36 předmětů, z 1. poloviny 19. století 11 předmětů, z 2. poloviny 19. století pak celkem pět kusů. Po roce 1900 byl vyroben pouze jeden cínový předmět. Co se týče jednotlivých cínařů, podařilo se identifikovat 21 osob. Většina z nich má německá nebo italská jména, ačkoli převážně působili v Čechách či na Moravě. Je to doklad toho, že cínařská výroba ve městech zůstávala v 18. i 19. století v rukou německy hovořícího obyvatelstva nebo potulných italských cínařských mistrů.

K výstavě je vydán i stejnojmenný katalog, ve kterém je zpracováno všech zmíněných 193 sbírkových předmětů, většina položek je opatřena fotografií. Jsou v něm reprodukovány i jednotlivé značky cínových předmětů. Katalog obsahuje rovněž stručný přehled cínařské výroby a rozbor cínových předmětů ze sbírky přerovského muzea.

Lubor Maloň

VLASTIVĚDNÉ MUZEUM v ŠUMPERKU

Olomoucký kraj

www.muzeum-sumperk.cz

ČAS

nejde zastavit ...

VERNISÁŽ VÝSTAVY SE USKUTEČNÍ
ve čtvrtek 24. října 2013
v 17 hodin ve Výstavní síni
Muzea v Šumperku

KULTURNÍ PROGRAM – ZUŠ ŠUMPERK

VÝSTAVA POTRVÁ
DO 2. ÚNORA 2014

VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V ŠUMPERKU JE PŘÍSPĚVKOVOU ORGANIZACÍ
ZŘÍZENOU A FINANCOVANOU OLMOUCKÝM KRAJEM

Jano Köhler (1873–1941)
S láskou k Bohu a Hané

4. prosince 2013 – 27. dubna 2014
Arcibiskupský palác, Wurmova 9, Olomouc

Otevírací řádek

prosinec 2013–březen 2014: na objednávku
duben: sobota, neděle 10:00–17:00 hodin
úterý–pátek na objednávku

e-mail: kucera@arcibol.cz
www.arcibiskupskypalac.ado.cz

950 let
obroveného biskupství v Olomouci

OLMOUC

Olomouc
Český rozstán

V rámci zpřístupnění nových rekonstruovaných prostor
Muzea silnic bude slavnostně otevřena stálá expozice

Po stopách bratří Kleinů

stavitelů silnic, železnic a mostů

Muzeum silnic ve Vikýřovicích u Šumperka
Úterý – Sobota: 10 – 16 hodin
www.muzeumsilnic.cz, muzeumsilnic@ssok.cz

